

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

HET OPTREDEN IN RECHTE VAN GROEPERINGEN TER VERDEDIGING VAN DE INDIVIDUELE OF COLLECTIEVE BELANGEN VAN HUN LEDEN*

I. Inleidende beschouwingen

A. Omschrijving van het thema

Op de eerste plaats moet hier omschreven worden welke aspecten van het thema in deze uiteenzetting aan bod zullen komen. De opgegeven titel is inderdaad zo ruim en het bestreken gebied zo onzeker dat er enige grenspalen moeten worden geplaatst.

Daarom stellen wij alvast voorop dat het woord «groeperingen» hier in de betekenis wordt genomen van privaatrechtelijke organisaties van personen zonder winstoogmerk. Zo worden de burgerlijke en handelsvennootschappen uit het onderzoeksveld geweerd, evenals de publiekrechtelijke rechtspersonen. Niet dat daarover niets kan worden verteld, maar hun activiteit ligt te ver verwijderd van de hier te behandelen problematiek.

Alleen in beschouwing blijven dus de «verenigingen», d.i. de groeperingen zonder winstoogmerk. Vooral drie types daarvan komen in aanmerking : 1° de «beroepsvereniging», opgericht overeenkomstig de wet van 31 maart 1898 ; 2° de «verenigingen zonder winstoogmerk», opgericht overeenkomstig de wet van 27 juni 1921 ; 3° de verenigingen *zonder* rechtspersoonlijkheid, voornamelijk vakbonden en politieke partijen.

Een tweede beperking houdt verband met het soort van acties (van vorderingen in rechte) ingesteld door een van de drie voormelde soorten groeperingen. Wij laten hier buiten beschouwing die acties die rechtstreeks de groepering aanbelangen inzake hun *eigen* belangen : b.v. acties ter verdediging van hun eigen persoonsrechten of van hun eigen vermogensrechten. Rechtspersonen (en mits met nauwkeurige voorzorgen inzake vertegenwoordiging ook verenigingen zonder rechtspersoonlijkheid) kunnen im-

mers precies zoals de natuurlijke personen in rechte staan b.v. inzake huur- of koopcontracten ; als werkgever enz.

De kern waarop deze uiteenzetting zich zal toespitsen, betreft dus de bevoegdheid van de groeperingen om in rechte te staan voor iets wat hun strikte «eigen belang» te boven gaat en, zeer in het bijzonder, hun processuele bevoegdheid om op te komen voor de verdediging hetzij van hun *doel*, hetzij van de *individuele* of *collectieve belangen van hun leden*.

Aldus omschreven is het hier behandelde probleem vrij recent. Aan het klassieke 19e-eeuwse procesrecht was het onbekend. Op het einde van die eeuw zijn de juristen dit onder de druk van de opkomende arbeidersbeweging gaan bestuderen. Een eerste vrij bescheiden antwoord werd in de Belgische wetgeving ingeschreven in het jaar 1898 en wel door de wet van 31 maart 1898 die rechtspersoonlijkheid verleent aan de beroepsverenigingen.

Sedertdien is de zaak verder geëvolueerd tot wij, na de tweede wereldoorlog, in een soort stroomversnelling zijn terechtgekomen. De eerste doctrinaire syntheses dateren pas van de jongste tien jaar. Die konden overigens steunen op een steeds overvloediger geworden wetgeving en rechtspraak.

B. Historisch overzicht van het bronnenmateriaal

1. Wetgeving

Zoals reeds gezegd is het de wet van 31 maart 1898 op de beroepsverenigingen die voor het eerst het hier te behandelen probleem aansnijdt. Deze wet, die de bedoeling had, de rechtspersoonlijkheid toegankelijk te stellen voor vakbonden — zowel van werkgevers als van werknemers — heeft in de praktijk weinig succes gehad. Zij is onder het grote publiek en zelfs bij de praktijkjurist bijna onbekend. De vakbonden stonden er afkerig tegenover, vooral wegens de in de wet ingebouwde regeringscontrole.

Wat voor ons thema echter een groot belang vertoont is art. 10 dat bepaalt : «De vereniging is bevoegd om in rechte te staan als eiser of verweerder voor de verdediging van de

* Tekst van een lezing gehouden in het raam van de Post-universitaire Lessencyclus over Privaatrechtelijk Procesrecht, georganiseerd door de U.I. Antwerpen.

individuele rechten die haar leden bezitten uit hoofde van hun lidmaatschap, ongeacht het recht van die leden om rechtstreeks een actie in te stellen of zich bij die actie aan te sluiten of in het geding tussen te komen.»

De wet van 27 juni 1921 op de V.Z.W. kan weliswaar gebruikt worden om ook aan beroepsgroeperingen rechtspersoonlijkheid te verlenen maar zij bevatte niets dat aan art. 10 van de wet van 1898 herinnerde. In dat opzicht heeft deze wet dus geen verandering gebracht.

De wet van 20 september 1948 op de organisatie van de economie verleent aan de werknemersvakbonden — onverschillig of zij *al dan niet rechtspersoon* zijn — een reeks processuele bevoegdheden inzake geschillen i.v.m. de ondernemingsraden, terwijl de wet van 10 juni 1952 op de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders aan dezelfde organisaties een gelijksoortige procesbevoegdheid toekent inzake de comités voor veiligheid en gezondheid.

Ten slotte verleent de wet van 5 december 1968 op de collectieve arbeidsovereenkomsten aan dezelfde groeperingen — naast de bevoegdheid om c.a.o.'s te sluiten — ook procesbevoegdheid. Art. 4 van die wet neemt praktisch letterlijk de bepaling over die vervat ligt in art. 10 van de wet van 1898 op de beroepsverenigingen. Voortaan mogen dus de vakbonden — of zij rechtspersoonlijkheid bezitten of niet en zo ja, onverschillig welk type van rechtspersoon, dus ook de V.Z.W. — in rechte optreden voor de verdediging van de rechten van hun leden zoals die voortvloeien uit de c.a.o. waarbij de betrokken vakbond contractpartij was.

2. Rechtspraak

De *civiele rechtspraak* is vrij schaars. Zij concentreert zich op de vraag in welke mate een groepering in rechte kan optreden voor de verdediging van haar doel.

Er is namelijk het precedent van de publiekrechtelijke of halfpubliekrechtelijke «Orden» van vrije beroepen (advocaten, geneesheren, architecten enz.) waarvan de rechtspraak traditioneel de vorderingen tot morele schadevergoeding ontvankelijk verklaart tegen personen die op onwettelijke manier het beroep uitoefenen.

Tegenover vorderingen ingesteld door privaatrechtelijke groeperingen staat de rechtspraak zonderling genoeg afwijzend wanneer de vordering ingesteld wordt door een V.Z.W. maar gunstig als het gaat om een beroepsvereniging.

Beslissend is hier geweest het cassatiearrest van 28 mei 1934 (*Pas.*, 1934, I, 294) waardoor de niet-ontvankelijkheid van de eis tot schadevergoeding van een V.Z.W. voor dierenbescherming in een geval van dierenmishandeling bevestigd wordt.

Sedert het arrest van 29 november 1912 (*Pas.*, 1912, I, 228) worden dergelijke vorderingen ingesteld door een beroepsvereniging wel ontvankelijk verklaard.

De latere rechtspraak, zowel die van het Hof van Cassatie, als die van de lagere rechtscollèges is aan die visie getrouw gebleven.

De *rechtspraak van de Raad van State* is daarentegen zeer overvloedig. Niet alleen worden vele vorderingen tot nietigverklaring ingesteld door verenigingen met rechtspersoonlijkheid (beroepsvereniging of V.Z.W.) tegen besluiten die hun belangen of die van hun leden raken ontvankelijk en eventueel gegrond verklaard; ook vorderingen ingesteld door groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid

worden aangenomen, zij het binnen de grenzen die straks nog nader moeten worden beschreven.

3. Rechtsleer

Een deel van het uitvoerige oeuvre van Jean Dabin vertoont belangrijke raakvlakken met het hier behandelde thema. Een volledige synthese ontbreekt nog maar zijn werken behelzen een aantal praemissen die door de latere auteurs zijn verwerkt. Van bijzonder belang zijn het boek *Le droit subjectif*, Parijs, 1952, maar vooral het artikel «La recevabilité des actions en réparation intentées par les groupements privés autres que les sociétés en raison du dommage causé soit à la généralité de leurs membres soit aux fins qu'ils poursuivent», *R.C.J.B.*, 1958, 247-270.

De eerste synthese die niet alleen de civielrechtelijke maar ook de procesrechtelijke aspecten, met inbegrip van de procedures voor de Raad van State, behandelt is het boek van Jacques Van Compernelle, *Le droit d'action en justice des groupements*, Brussel, 1972.

De praktijkjurist die met de hier behandelde problematiek te maken heeft moet dit boek raadplegen voor al het andere. Het bevat de ontleding van de volledige vroegere rechtspraak met een opmerkelijk heldere synthese daarvan; tevens ook een theorie over de rechtspersoonlijkheid die echter bij de latere auteurs geen volledige instemming heeft gevonden.

Te vermelden zijn voorts het preadvies van J. LINDEMANS en F. MOLENAAR, *De bevoegdheid van organisaties om op te komen voor de belangen van leden en/of het algemeen belang* (Preadviezen opgesteld voor de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland), Zwolle, 1973, het artikel van J. LINDEMANS, «Recente ontwikkelingen inzake rechtspersoonlijkheid van vakbonden» in *Liber Amicorum Raf Hulpiau*, Brussel, 1978, blz. 195-201 en de uitvoerige en bijzonder belangwekkende bijdrage van prof. P. VERMEULEN, «De procesbevoegdheid der syndicaten voor de Raad van State», in *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen*, 1978, 263-287. In het artikel van Vermeulen is de rechtspraak van de Raad van State tot 1978 verwerkt maar beperkt tot de acties van de vakbonden over het overheidspersoneel. Het is in dit opzicht althans een natuurlijke aanvulling van het werk van Van Compernelle dat slechts reikt tot 1972. Ook wordt daarin een nieuwe theorie over de rechtspersoonlijkheid geformuleerd, zij het op het vrij enge gebied waarop de auteur zich beweegt.

II. Systematische uiteenzetting

Het ogenblik is nu aangebroken om de conclusies die voortvloeien uit de bronnenstudie uiteen te zetten op een systematische manier. Wij doen dit door achtereenvolgens te bespreken de twee hoofdvereisten voor de ontvankelijkheid van welke actie dan ook nl. 1° het «bestaan» als procespartij (waarbij hoofdzakelijk het probleem van de rechtspersoonlijkheid behandeld moet worden); 2° het «belang» waarvan elke eisende procespartij moet doen blijken vooraleer de rechter de grond van het geschil kan behandelen.

A. Rechtspersoonlijkheid als eerste ontvankelijkheidsvereiste

Zoals reeds werd aangestipt is ons onderzoek beperkt tot drie types van groeperingen : de beroepsvereniging (W. 1898), de V.Z.W. (W. 1921) en de G z RP.

Daar zowel de beroepsvereniging als de V.Z.W. rechtspersoonlijkheid bezitten is hierover, in dit onderdeel van de uiteenzetting, niets bijzonders meer te vertellen. Zij bestaan en kunnen dus ook zonder meer vorderingen instellen bij de diverse rechtscolleges. In welke mate zij bovendien ook een «voldoende belang» kunnen bewijzen, komt straks in het volgende onderdeel aan bod.

Blijft dus alleen over de vraag in welke mate G z RP, d.i. groeperingen die zich niet geplaagd hebben onder het statuut van een van de mogelijke vormen van rechtspersoonlijkheid (in casu : onder het statuut van de beroepsvereniging of van de V.Z.W.) over de mogelijkheid beschikken om een actie in te stellen voor een rechterlijk college.

In een land als België is dit probleem acuut. Uiterst machtige groeperingen zoals vakbonden en politieke partijen hebben altijd geweigerd zich in te passen in de wetgeving op de rechtspersonen. Zij konden dit doen steunende op de grondwettelijke vrijheid van vereniging (art. 20 Grondwet; zie ook de wet van 24 mei 1921 op de vrijheid van vereniging).

En toch spelen vakbonden en politieke partijen een enorme rol in het sociale, economische en politieke leven van dit land. Wat meer is, geleidelijk aan werden hun — vooral aan de vakbonden — bepaalde juridische taken opgedragen hetzij bij wet, hetzij bij besluit. Toch kan er geen enkele wet gevonden worden die hun volledig of ondubbelzinnig rechtspersoonlijkheid toekent. Voortgaande op hun traditionele houding ter zake, kan men aannemen dat zij dit zonder meer zouden weigeren of er zich zelfs tegen zouden verzetten.

Wij kunnen er niet aan denken in het bestek van deze uiteenzetting terug te grijpen naar de honderden theorieën en de duizenden boeken die over de theorie van de rechtspersonen werden gepubliceerd.

Wij beperken ons tot de geschriften van de drie auteurs die daareven in het doctrineoverzicht werden vermeld en die tenminste op vele anderen dit voordeel hebben dat hun theorie opgesteld werd in het licht van de concrete Belgische rechtspraak over de G z RP en hun procesbevoegdheid.

1. Van Compernelle

Deze auteur (o.c., blz. 199-238) predikt een vrij radicale theorie die goed aansluit bij een aantal traditionele rechtsbegrippen. De kern van zijn gedachten drukt hij uit als volgt (o.c., blz. 216) : «Pas d'action sans personnalité».

Wanneer een groepering het recht verwerft om een actie in te stellen bij de rechtscolleges (o.c., blz. 216) dan bezit zij hoe dan ook de rechtspersoonlijkheid. Deze rechtspersoonlijkheid kan niet beperkt worden tot die enkele specifieke bevoegdheden die uitdrukkelijk in de wet worden opgesomd ; integendeel, zodra de rechtspersoonlijkheid verworven is kunnen alle bevoegdheden uitgeoefend worden die normaal aan elke rechtspersoon toekomen (o.c., blz. 224).

Dit gaat natuurlijk zeer ver. Vakbonden en politieke par-

tijen zouden dan immers zonder verdere wetgevende tussenkomst volwaardige rechtspersonen zijn.

De auteur geeft zich daarvan rekenschap, zoals hij zich ook rekenschap geeft van het feit dat hij de rechtspraak van het Hof van Cassatie tegen zich heeft. Hij besteedt nl. heel wat moeite aan het bestrijden van twee belangrijke cassatiearresten die straks nog besproken worden : Cass., 28 april 1966 (*Pas.*, 1966, I, 1087) en Cass., 3 mei 1968 (*Pas.*, 1968, I, 1035).

2. Vermeulen

Deze auteur bouwt een minder ambitieuze theorie op. In feite beperkt hij zich tot het probleem van de rechtspersoonlijkheid van de werknemersvakbonden en hun procesbevoegdheid voor de Raad van State i.v.m. het statuut van het Rijkspersoneel.

Daardoor vallen natuurlijk veel moeilijkheden weg, o.m. die welke betrekking hebben op de rechtsbevoegdheid en -persoonlijkheid : a) van de vakbonden *buiten* het statuut van de Rijksagenten ; b) van de G z RP die geen vakbonden zijn.

Hoe beperkt ook in haar opzet, de theorie is een perfect sluitend geheel. De auteur gaat uit van de vaststelling dat het regentsbesluit van 11 juli 1949 houdende het syndicaal statuut van het Rijkspersoneel in art. 4 aan *elke minister voor zijn departement de bevoegdheid verleent om onder bepaalde voorwaarden vakbonden te «erkennen»*. (Het is de auteur misschien ontgaan dat dit Reg. B. intussen vervangen werd door het K.B. van 20 juni 1955, maar dit doet niets ter zake : art. 2 van dit K.B. behelst analoge bepalingen over de erkenning van vakbonden.)

Door een dergelijke «erkenning» gekoppeld aan het verlenen van een aantal bevoegdheden (o.c., blz. 286) worden de vakbonden «*rechtsindividualiteiten*» die gerechtigd zijn «om de collectieve belangen der agenten te behartigen, dit niet alleen in de administratieve gemeenschap maar ook ten overstaan van de Raad van State».

De auteur aanvaardt aldus het bestaan van een soort «administratieve rechtspersoonlijkheid» beperkt tot de tussenkomst van de erkende vakbonden met het oog op de toepassing van het statuut van de Rijksagenten.

Aldus helpt deze theorie ons niet veel verder voor het behandelen van het algemenere probleem van de procesbevoegdheid en de rechtspersoonlijkheid van de G z RP.

3. Lindemans

Ikzelf heb in mijn geschriften voorzichtig gepoogd een synthese te vinden die tegelijkertijd rekening houdt met de sociale realiteit en activiteit van G z RP, zoals vakbonden en politieke partijen, met het theoretische begrip «persoon» in het algemeen en tevens en vooral met de huidige concrete jurisprudentie van de diverse rechtscolleges, vooral dan van het Hof van Cassatie en van de Raad van State.

Die gedachten komen hierop neer dat er in de rechtspersoonlijkheid van groeperingen veel verschillen en gradaties kunnen bestaan, op dezelfde manier als er verschillen en gradaties kunnen bestaan in de natuurlijke persoonlijkheid van de mens. Men hoeft slechts te denken aan het verschillende persoonsstatuut van de Belg en de buitenlander ; van de ontvoogde en de niet-ontvoogde minderja-

rige ; van de minderjarige en de meerderjarige enz. Natuurlijk bestaan er verklaringsmodellen die de discriminaties proberen weg te redeneren, maar het brutale feit is er dat niet alle natuurlijke personen op een juridisch-gelijke manier worden behandeld.

Zoals ik in mijn bijdrage, in het *Liber Amicorum Raf Hulpiau*, heb uiteengezet kan deze visie steun vinden in het hoogst belangrijke arrest van de R.v.St. van 15 juli 1977 (nr. 18396, AARVS, 1977, 1018) in zake R.U. Gent. Dit arrest betreft weliswaar niet het domein van de vakbonden, maar precies daarom is het een totaal onverdachte bron. Het arrest behelst een bijzonder heldere en bevredigende redenering over de veelvormigheid van de rechtspersoonlijkheid en over de techniek van de wetgeving om desnoods op een onrechtstreekse, impliciete of pragmatisch-empirische manier hele reeksen onderling verschillende rechtspersonen tot stand te brengen. In deze optiek is het niet nodig de alles-of-niets theorie van Van Compernelle aan te kleven om aan de vakbonden en andere G z RP procesbevoegdheid en een beperkte rechtspersoonlijkheid toe te kennen of toe te schrijven voor die aangelegenheden die door de wetgever uitdrukkelijk of impliciet worden aangewezen.

Ook de rechtspraak van het Hof van Cassatie gaat in die richting :

— Het arrest van 28 april 1966 (*Pas.*, 1966, I, 1087) betrof de actie van een vakbond inzake de verkiezingen voor een ondernemingsraad. Het Hof zegt : «In de mate waarin zij (*noot* : de wetgeving inzake ondernemingsraden en comités veiligheid en gezondheid) aan beroepsorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid bevoegdheid verleent om in rechte te staan, zijn deze regels uitzonderlijk en derhalve van strikte interpretatie ; zij mogen dus niet worden uitgebreid door analogie.»

— Het tweede arrest, dat van 3 mei 1968 (*Pas.*, 1968, I, 1035) betrof eveneens de actie van een vakbond inzake sociale verkiezingen en behelst een zin die bijna letterlijk hetzelfde herhaalt.

Houdt men hiermee rekening dan is het duidelijk dat Van Compernelle deze visie wel moest bestrijden, daar zij duidelijk zijn conceptie van de rechtspersoonlijkheid tegensprekt.

Ik meen dus te mogen besluiten dat aan G z RP — die wij in onze context voortaan beter «niet formeel als rechtspersoon opgerichte groeperingen» zouden noemen — een beperkte procesbevoegdheid toekomt en in diezelfde mate ook een beperkte rechtspersoonlijkheid.

B. Het «belang» van de procespartij als tweede ontvankelijkheidsvereiste

Een elementaire regel van het procesrecht stelt dat niemand ontvankelijk is in een actie indien hij daartoe geen «belang» heeft. Die regel die teruggaat op de gewoonterechtelijke spreuk : «Point d'intérêt, point d'action» is gecodificeerd, voor de gewone rechtscolleges in art. 17 Ger. W. en voor de Raad van State in art. 11 wet 23 december 1946. De bedoeling daarvan is natuurlijk te beletten dat iedereen onverschillig wat komt vragen aan de rechtbank (uitsluiting van de «actio popularis»).

Wat allicht minder bekend is, is dat deze voorwaarde van ontvankelijkheid als het ware *vervangen* wordt wanneer de

wet bepaalde acties of procesbevoegdheden verleent aan bepaalde procespartijen (Lindemans, *o.c.*, 1973, blz. 82).

Dit is bijzonder relevant voor het thema dat wij hier behandelen daar precies op dit gebied de wetgever zeer bepaalde bevoegdheden heeft toegekend aan vakbonden en aan beroepsverenigingen.

Voor de overzichtelijkheid van dit vrij ingewikkelde geheel zullen de actiemogelijkheden van de groeperingen beschreven worden uitgaande van het type dat zij vertegenwoordigen, achtereenvolgens de beroepsverenigingen (W. 1898), de niet formeel als rechtspersoon opgerichte groeperingen (d.z. de voormalige G z RP) en de V.Z.W. (W. 1921). Er zal telkens een onderscheid gemaakt worden naargelang het gaat om acties voor de gewone rechtscolleges, waar zowel sociaalrechtelijke acties als civielrechtelijke vorderingen tot schadevergoeding aan bod komen, dan wel om acties voor de Raad van State.

1. De beroepsverenigingen (Wet 1898)

Dit soort van verenigingen is numeriek onbelangrijk. Hun aantal vertoont een dalende tendens : in 1977 werden er slechts 1393 geteld (*Jaarb. Nat. Inst. Stat.*, 1978, 641), terwijl er nog 1706 waren in het jaar 1966. In het juridische leven zijn zij bijna onbekend, hun sociale rol is onbetekend en rechtspraak is eerder schaars. Wel moeten er een paar interessante principiële beslissingen aangestipt worden.

1) Voor de rechtstheorie zijn zij inderdaad van belang. Zij hebben namelijk van de wetgever *precieze procesbevoegdheden gekregen om op te treden ter verdediging van hun leden* (W. 1898, art. 10). De wettekst zegt «voor de verdediging van de individuele rechten die haar leden bezitten uit hoofde van hun lidmaatschap».

De bedoeling van de wetgever van 1898 was ongetwijfeld de werknemer te beschermen door aan zijn vakbond het recht te verlenen in zijn plaats het proces te voeren tegen de werkgever, terwijl de arbeider daarvoor allicht zou terugschrikken b.v. uit vrees voor represailles, of wegens de hoge kosten of gewoon maar uit drempelvrees.

Of de beroepsverenigingen van die bevoegdheid een veelvuldig gebruik hebben gemaakt valt niet uit de rechtspraak af te lezen. Men kan vermoeden van niet daar de vakbonden ten behoeve van wie die bevoegdheid was verleend nooit het statuut van de beroepsvereniging hebben aangenomen.

Wij blijven er niet verder bij stilstaan. Toch nog één opmerking : de vakbonden, in de onwaarschijnlijke hypothese dat zij zich toch onder het statuut van de beroepsvereniging zouden plaatsen, beschikken evidentelijk en *a fortiori* ook over de vorderingen die aan de vakbonden-zonder-formele-rechtspersoonlijkheid toekomen in de sociale sector en die verder worden behandeld.

2) Merkwaardig is nu wel de uitbreiding die het Hof van Cassatie gegeven heeft aan art. 10 van de wet van 1898. Een aantal arresten aanvaardt immers de ontvankelijkheid van *vorderingen tot vergoeding van de schade toegebracht aan het «collectieve belang»* van de leden. Het ging telkens om groeperingen die geen eigenlijke werknemersvakbonden waren, maar toch ergens een gezamenlijk belang wilden verdedigen wegens een verwante activiteit b.v. patroons- en middenstandsbonden, jagersbonden, bonden van vrije beroepen enz.

Een greep uit de rechtspraak :

— Cass., 29 november 1912 (*Pas.*, 1912, I, 228) en Cass.,

9 juli 1928, (*Pas.*, 1928, I, 227) : een *jagersvereniging* ontvankelijk als burgerlijke partij tegen een wildstroker.

— Cass., 28 maart 1956 (*Pas.*, 1956, I, 806) en Cass., 16 december 1957, (*Pas.*, 1958, I, 410) : een *tandartsenvereniging* idem tegen personen die onwettelijk het beroep uitoefenen.

— Cass., 12 oktober 1964 (*Pas.*, 1965, I, 152) : een *artsvereniging* idem.

Voor de praktijkjurist is het van belang te onderstrepen dat dergelijke vorderingen *alleen toekomen aan de beroepsvereniging* in strikte zin, dus die welke opgericht werd overeenkomstig de wet van 1898.

Zoals nog zal blijken komen zulke vorderingen *niet* toe aan groeperingen opgericht als V.Z.W. volgens de wet van 1921 (Cass., 9 december 1957, *Pas.*, 1958, I, 375).

Voor de rechtspraak kan het dus wel van belang zijn de oprichting van een beroepsvereniging te overwegen, telkens wanneer men te maken heeft met groeperingen die in rechte zouden willen staan voor de verdediging van enig collectief belang. Wel moet het gaan om groeperingen die onder de wettelijke bepaling vallen van de beroepsvereniging nl. tot doel hebben «de studie, de bescherming en de ontwikkeling van de beroepsbelangen van hun leden» (zoals art. 2 W. 1898 bepaalt). Dat dit vrij ruim geïnterpreteerd kan worden blijkt uit het voormelde geval van de jagersbonden die wel meer amateurs zullen tellen dan echte professionelen.

3) Blijft nog te bespreken de *procesbevoegdheid van de beroepsvereniging voor de Raad van State*.

Deze jurisdictie staat zeer open voor vorderingen tot nietigverklaring van besluiten die de belangen raken van het beroep waarvoor een groepering optreedt, die het statuut heeft van de beroepsvereniging (W. 1898).

Enkele voorbeelden :

— R.v.St., 29 mei 1956, nrs. 5146 en 5147, AARVS 1956, 415 : een *beroepsvereniging van apothekers* is ontvankelijk in een vordering tot nietigverklaring van een besluit dat de vrije keuze beperkt van de apotheek voor sociaal verzekerden.

— R.v.St., 21 juni 1956, nr. 5228, AARVS, 1956, 552 : een *beroepsvereniging*, «*Chambre syndicale de l'art funéraire*» tegen een gemeentelijk besluit dat afmetingen en materialen voorschrijft voor het vervaardigen van grafmonumenten.

Anders dan in het geval van acties tot schadevergoeding is het bezit van het statuut van beroepsvereniging niet essentieel, daar ook groeperingen opgericht als V.Z.W. (W. 1921) in gelijkaardige omstandigheden door de R.v.St. ontvankelijk worden verklaard.

2. De niet formeel als rechtspersoon opgerichte groeperingen (de voormalige G z RP)

Zoals daarstraks al werd vermeld is het op dit gebied dat zich de belangrijkste ontwikkelingen hebben voorgedaan doordat sedert 1948 en 1952 aan de vakbonden, ook de niet-rechtspersonen, een zekere *procesbevoegdheid* werd toegekend terwijl hun bovendien sedert de wet van 5 december 1968 op de c.a.o.'s ook *bevoegdheid als contractpartij* werd toegekend. Op het gebied van de wetgeving is daarmee voorlopig de ontwikkeling voltooid. Toekomstige verdere evolutie lijkt mij echter evident.

In het kielzog van de vakbonden hebben sommige andere

G z RP toch ook een zekere actiebevoegdheid verworven. Eerst echter het geval van de vakbonden.

A. Vakbonden

1) Bij de *sociaalrechtelijke acties* i.v.m. de samenstelling, de bevoegdheid en de werking van de ondernemingsraden (W. 20 september 1948) of van de comités veiligheid en hygiëne (W. 10 juni 1952) staan wij niet stil. Een analyse van de vakbondsbevoegdheden ter zake vindt men bij Van Compernelle (*o.c.*, blz. 72-123) en in de courante literatuur over sociaal recht.

Voor de rechtstheorie is de wet van 1968 op de c.a.o.'s veruit de belangrijkste. Nu worden de vakbonden, vertegenwoordigd door hun afgevaardigden (art. 12), als volwaardige contractpartners beschouwd. Logischerwijze worden hun de daarbij horende procesbevoegdheden voor de sociale rechtscolleges toegekend.

Art. 4 van de wet bepaalt immers dat de «organisaties in rechte mogen optreden in alle geschillen die uit de toepassing van deze wet kunnen ontstaan» (eerste lid, eerste zinsnede).

Art. 4 gaat nog verder. Het vervolg van de tekst behelst immers een bepaling die letterlijk teruggaat op art. 10 van de wet van 1898 op de beroepsvereniging. De «organisaties» mogen — aldus de tekst — «in rechte optreden ter verdediging van de rechten welke haar leden putten in de door haar gesloten overeenkomsten. Het optreden van de organisaties laat het recht van de leden onverkort om zelf op te treden, zich bij een vordering aan te sluiten of in het geding tussen te komen.»

Voortaan maakt het dus, in dit opzicht, geen verschil meer uit of de vakbond al dan niet formeel de rechtspersoonlijkheid bezit. Wel voegt de wet van 1968 hier een beginsel van voldoende «representativiteit» in (zie art. 3), zodat in feite alleen de grote, traditionele vakbonden zullen kunnen optreden (zie hierover Van Compernelle, *o.c.*, blz. 92-95).

2) Men had nu kunnen verwachten dat bij wijze van analogie met de beroepsvereniging, de vakbonden ook bevoegd zouden worden inzake de *verdediging van de «collectieve belangen van de leden» of van hun «doel»* (zoals de cassatierechtspraak dat heeft gedaan voor de beroepsvereniging sedert het arrest van 29 november 1912).

Dit is echter bij ons weten (nog) niet gebeurd.

3) De *Raad van State* daarentegen heeft, door een handig gebruik van het beschikbare begrippenmateriaal, aan de gedeeltelijke of beperkte procesbevoegdheid van de vakbonden een felle uitbreiding gegeven.

Het is de verdienste geweest van een auteur als Van Compernelle om als eerste de evolutie die hier plaats heeft gehad, te hebben geschetst (*o.c.*, blz. 174-184).

Deze begint bij het aannemen van *vorderingen door vakbondsleiders ingesteld in eigen naam* ter verdediging van de directe belangen (men zou haast durven stellen : van de «persoonsrechten») van de vakbond. Aldus : R.v.St., 28 januari 1954, nr. 3106, AARVS, 1954, 132 betr. de intrekking van de erkenning van de vakbond ; R.v.St., 28 november 1963, nrs. 10294 en 10925, AARVS, 1963, 900 betr. de vertegenwoordiging in een paritair comité. Zie verdere rechtspraak bij voormelde auteur (*o.c.*, blz. 175). Het recentste ons bekende arrest in dezelfde lijn is : R.v.St., 24 november 1977, nrs. 18581, AARVS, 1977, 1402 betr. het raadplegen van een syndicaal comité van advies.

Deze eerste gedachte wordt nu verder doorgetrokken en

het is de *vakbond als dusdanig* die als procespartij zal mogen optreden. De eerste arresten (ontleed bij Van Compennolle, o.c., blz. 177-178) blijven weliswaar afwijzend maar laten toch reeds duidelijk verstaan dat de vordering ontvankelijk zou zijn indien het bestreden besluit genomen was geweest «met miskenning van de bevoegdheden die aan de vakbond toegekend worden bij wet of bij besluit». Aldus reeds : R.v.St., 21 november 1952, nr. 1975, AARVS, 1952, 1183. Vanaf het arrest R.v.St., 6 april 1966, nr. 11749, AARVS, 1966, 343 wordt de rechtspraak veel gunstiger. Nu worden in zeer vele gevallen vorderingen ingesteld door de vakbond zelf ontvankelijk verklaard. De recentste ons bekende arresten zijn : R.v.St., 14 december 1973, nr. 16615, AARVS, 1973, 1038 (Farmaceutische Kring R.U.G.) ; R.v.St., 30 juni 1976, nr. 17751, AARVS, 1976, 717 (Vereniging der Belgische omnipratici) ; R.v.St., 22 maart 1977, nr. 18188, AARVS, 1977, 440 (Kartel der Onafh. syndicaten van België).

In al deze gevallen stelt de R.v.St. ondubbelzinnig vast dat de optredende verenigingen geen rechtspersoonlijkheid bezitten. Niettemin worden hun vorderingen ontvankelijk verklaard indien het gaat :

— ofwel om «voordelen» die aan de verenigingen kunnen toekomen welke die ook mogen zijn ;

— ofwel om zaken waarvoor de vereniging ofwel door de overheid zelf betrokken werd bij het bestreden besluit ofwel door de wet ertoe geroepen was deel te nemen aan een bepaalde reglementering of een bepaalde wetgeving.

Precies deze gedachte dat de overheid zelf bepaalde groepen a.h.w. «associeert» aan haar werking, ook al hebben die groepen geen rechtspersoonlijkheid in de traditionele betekenis, dient tot grondslag aan de theorie van Vermeulen (o.c., § 44, blz. 282-284).

Nog één bijzonderheid moet aangestipt worden. De R.v.St. ontvangt vorderingen van vakbonden zowel ter verdediging van de eigen rechten van de bonden als van de collectieve belangen van de leden. Maar, zo stelt de Raad, zodra de leden identificeerbaar zijn moeten dezen zelf in hun eigen naam optreden en mag de vakbond zich niet in hun plaats stellen.

Zie o.m. : R.v.St., 8 juli 1969, nr. 13668, AARVS, 1969, 783 ; R.v.St., 19 november 1969, nr. 13793, AARVS, 1969, 1049 ; R.v.St., 9 april 1974, nr. 16356, AARVS, 1974, 408 ; R.v.St., 19 juni 1974, nr. 16484, AARVS, 1974, 624 ; R.v.St., 30 juli 1977, nr. 16605, AARVS, 1974, 966.

Dit is des te zonderlinger daar de indeplaatsstelling wél mogelijk is i.v.m. geschillen over collectieve arbeidsovereenkomsten. Maar dat is dan weer een ander verhaal.

Bij het overschouwen van heel deze jurisprudentie valt sterk op dat de R.v.St. op geen enkel moment verwijst naar de gedeeltelijke rechtspersoonlijkheid die de vakbonden hadden verworven door de wetten van 1948, 1952 en 1968. In geen geval wordt de «representativiteit» vereist, zoals de wet van 1968 dat doet i.v.m. geschillen over de c.a.o. (art. 3). Dus ook kleine, onbetekenende vak- en beroepsbonden zonder rechtspersoonlijkheid zouden door de R.v.St. kunnen worden aanhoord : het zou volstaan dat zij hun professioneel «doel» bewijzen.

B. Politieke partijen en andere groeperingen dan vakbonden

Terwijl ten minste een zekere wettelijke basis — hoe minimaal ook — kan aangetroffen worden in de wetten van 1948, 1952 en 1968 om aan de eigenlijke vakbonden een

bepaald rechtspersoonsgehalte toe te schrijven, ontbreekt zulke basis ten enen male t.a.v. groeperingen die geen vakbonden zijn.

Toch heeft de R.v.St. ook op dit gebied bepaalde vorderingen ontvankelijk verklaard. Centraal staat hier een arrest van 1966 inzake politieke partijen : R.v.St., 6 april 1966, nr. 11749, AARVS, 1966, 343 (het arrest *Moulin* ; zie hierover Van Compennolle, o.c., blz. 178-181).

Ter zake ging het om een verzoek ingediend uit naam van de Kommunistische Partij van België tegen een besluit van de minister van Nederlandse Cultuur in verband met de zendtijd voorbehouden voor deze partij door de B.R.T. Het arrest is uitvoerig gemotiveerd. De kern van de redenering komt erop neer dat de openbare overheid aan de politieke partijen zendtijd toekent, in het bestek van de «Vrije Politieke Tribune», ook al hebben die partijen geen rechtspersoonlijkheid. De overheid verleent hun aldus een zekere «erkenning».

De hier gevolgde redenering sluit duidelijk aan bij wat de R.v.St. zegt over de rol van de vakbonden bij de openbare besturen en bij het veel latere arrest inzake R.U.G. van 15 juli 1977.

Veel andere rechtspraak is op dit ogenblik niet bekend. Misschien kan nog wel even verwezen worden naar het reeds vermelde arrest van 14 december 1973 in zake de «Farmaceutische Kring R.U.Gent» die meer een studentenvereniging is dan een vakbond en naar het arrest : R.v.St., 7 mei 1974, nr. 16405, AARVS, 1974, 500, waarin de president van een turnvereniging zonder rechtspersoonlijkheid, handelende in naam van deze laatste, ontvankelijk wordt verklaard i.v.m. een gemeentereglement over het gebruik van de gemeentelijke turnzaal.

3. De V.Z.W. (Wet 1921)

Over de V.Z.W., opgericht overeenkomstig de wet van 27 juni 1921 kunnen wij kort zijn.

1) Over de *sociaalrechtelijke acties* i.v.m. de O.R., de C.V.G. en de C.A.O. (wetten 1948, 1952 en 1968) werd reeds vermeld dat de V.Z.W.'s die kunnen instellen indien zij een «vakbond» zijn, en dit onder dezelfde voorwaarden als een vakbond die niet formeel als rechtspersoon is opgericht.

2) Wat betreft de *acties tot nietigverklaring voor de R.v.St.*, voor zover het gaat om V.Z.W.'s die tot doel hebben de beroepsbelangen van hun leden te verdedigen, is de rechtspraak eveneens identiek met die welke de vakbonden in het algemeen betreffen.

Daar echter een V.Z.W. rechtspersoon is beschikt zij over duidelijk meer armslag voor de verdediging van haar ideëel doel, en dit op de meest uiteenlopende gebieden. Zie o.m. :

— R.v.St., 16 mei 1958, nr. 6258, AARVS, 1958, 439 (V.Z.W. «Belgische confederatie van hengelaars» ontvankelijk in een vordering tegen een besluit dat het visrecht beperkt op een gegeven waterloop) ;

— R.v.St., 25 november 1969, nr. 13802, AARVS, 1969, 1070 (V.Z.W. «Ligue pour la sauvegarde de Watermael-Boitsfort» ontvankelijk tegen een besluit houdende goedkeuring van een bijzonder plan van aanleg in die gemeente) ;

— R.v.St., 22 april 1975, nr. 16984, AARVS, 1975, 389 (V.Z.W. «Nat. Christelijk Middenstandsverbond — Gewest Deinze» ontvankelijk tegen een besluit van de ge-

meente Eke dat een vergunning aflevert voor het bouwen van een grootwarenhuis) ;

— R.v.St., 11 februari 1977, nr. 18101, AARVS, 1977, 211 (V.Z.W. «Association pour la préservation de l'environnement de Nivelles» ontvankelijk tegen een besluit dat het inrichten van autorennen toestaat).

Uit deze rechtspraak kan men zonder moeite afleiden dat een V.Z.W. die tot doel heeft b.v. sport of vermaak (zoals het hengelen) of milieubescherming (zoals de lieden van Watermaal-Bosvoorde of van Nijvel) over een machtig wapen beschikt en onder meer duidelijk gehoor vindt bij de Raad van State voor klachten tegen overheidsbesluiten die het doel waarvoor zij opkomt aantasten.

Er is geen reden om te twijfelen dat de Raad even welwillend vorderingen zou ontvangen van V.Z.W.'s uit de meest uiteenlopende sectoren zoals cultuur, sport en vrije tijd, zieken- en bejaardenzorg, kunst en waarom ook niet politiek, ideologie of godsdienst. Of die vorderingen ook zullen slagen en uitmonden op de nietigverklaring van het bestreden besluit is natuurlijk een heel andere vraag want die heeft te maken met de grond van de zaak. Maar men mag het reeds als een zeer groot winstpunt rekenen dat V.Z.W.'s als hier bedoeld ten minste *ontvankelijk* worden verklaard want dit wil zeggen dat zij *gehoor vinden*.

3) Winstpunt voorzeker. Dit geldt echter niet voor de *civilrechtelijke vorderingen* van V.Z.W.'s, o.m. tot schadevergoeding wegens aantasting van het doel of van het collectieve belang, met inbegrip van burgerlijke partijstelling in een strafproces.

Het Hof van Cassatie is hier onverbiddelijk : Cass., 28 mei 1934 (*Pas.*, 1934, I, 294) in zake V.Z.W. «Ligue belge pour la défense du cheval de mine»; Cass., 9 december 1957 (*Pas.*, 1958, I, 375) in zake V.Z.W. «Comité national de la bijouterie»

Bijzonder betreurenswaardig in deze jurisprudentie is de begripsverwarring die het Hof schijnt te onderhouden tussen het «belang» van eiser als ontvankelijkheidsvoorwaarde enerzijds en de «schade» die moet bewezen worden ten gronde anderzijds.

In een arrest van 28 juni 1968 (*Pas.*, 1968, I, 1239) zegt het Hof b.v. : «bij gebreke aan schade persoonlijk door eiser geleden (...) is de vordering niet ontvankelijk». Als men een dergelijke redenering zou doortrekken naar de eisen tot schadevergoeding ingesteld door natuurlijke personen en waar geen schade kan worden bewezen zouden die niet alleen ongegrond maar telkens ook niet-ontvankelijk moeten worden verklaard «bij gebreke aan belang». Bij ons weten doen onze rechtscolleges dat toch niet. Of toch ?

Vorderingen als die welke hier bedoeld zijn — ook in de vorm van een burgerlijke-partijstelling in een strafproces — zouden in ieder geval ontvankelijk moeten worden verklaard. Of men daarop dan ook de civilrechtelijke en beroemde éne frank morele schadevergoeding moet toekennen lijkt bijkomstig.

Over deze thematiek zou nog heel wat te vertellen vallen, maar ik moet besluiten.

4. Slotbeschouwing bij deze afdeling : het zg. «specialiteitsbeginsel»

Allerlei aspecten van ons probleem hadden nog aan bod moeten komen. Eén zij er nog aangestipt nl. het zg. «spe-

cialiteitsbeginsel» waardoor rechtspersonen onbevoegd verklaard worden voor aangelegenheden die *buiten hun doel* liggen. De R.v.St. heeft daaraan herhaaldelijk herinnerd b.v. :

— R.v.St., 22 maart 1966, nr. 11721 (AARVS, 1966, 290): een vereniging van kinesitherapeuten, onbevoegd i.v.m. een besluit over tandzorgen ;

— R.v.St., 9 januari 1974, nr. 16189 (AARVS, 1974, 20) : het Verbond Vlaams Overheidspersoneel, ook bevoegd inzake taalstatuut van ambtenaren ;

— R.v.St., 18 januari 1974, nr. 16204 (AARVS, 1974, 55): een ingenieursvereniging onbevoegd inzake een reglement dat alleen architecten aanbelangt ;

— R.v.St., 7 mei 1974, nr. 16404 (AARVS 1974, 496) : een apothekersvereniging onbevoegd inzake de belangen van de zorgenontvangers ;

— R.v.St., 4 juni 1974, nr. 16494 (AARVS, 1974, 612) : het Verb. VI. Overheidspersoneel onbevoegd inzake de belangen van gemeentebewoners (*in casu* : de lokettenzaak in Schaarbeek ...).

Over het «specialiteitsbeginsel» in het algemeen zie Van Compernelle, *o.c.*, blz. 53-60 en Lindemans, *o.c.*, 1973, blz. 76.

Enkele wensen en wenken ...

Overschouwen wij nu het geheel van de hier voorgestelde materie dan moeten toch de volgende bedenkingen worden gemaakt.

1) Het Belgische positief recht is in zijn historische groei ietwat onsamenhangend en deels onlogisch geworden. Men ziet b.v. niet in waarom er nog verschillen zouden moeten blijven bestaan tussen de beroepsvereniging en de V.Z.W. De wetten van 1898 en 1921 kunnen gemakkelijk tot één coherent geheel versmolten worden. Een wetgevend initiatief ter zake zou niet onwelkom zijn.

2) Het statuut van de vakbonden is een apart probleem. Men kan vermoeden dat de evolutie hier nog niet helemaal voltooid is (Lindemans, *o.c.*, 1978, blz. 200). Hier zou men best de jurisprudentie nog een tijd haar gang laten gaan alvorens die te verwerken in een codificering met kracht van wet.

3) Voor de G z RP andere dan vakbonden wordt het misschien wel tijd een of ander beginsel te formuleren. Dit zou kunnen door een aanvulling op de wet van 24 mei 1921 over de vrijheid van vereniging.

4) Ten slotte nog een paar wenken voor de juristenpraktijk :

a) Dank zij de welwillende houding van de R.v.St. is het nu mogelijk op te treden tegen onwettelijke overheidsbeslissingen die de een of andere ideële waarde aantasten.

Wegens de toch nog steeds bestaande onzekerheid omtrent het statuut van de G z RP lijkt het geraden daartoe een V.Z.W. (W. 1921) op te richten.

b) Wil men de beroepsbelangen in ruime zin ook laten gelden door middel van een vordering tot schadevergoeding, met inbegrip van de burgerlijke-partijstelling in een strafgeding, dan is het oprichten van een beroepsvereniging (W. 1898) daartoe het enige geschikte middel.

J. LINDEMANS
UFSAL-Brussel

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 14 MAART 1979

Voorzitter : de h. Legros

Raadsheer-rapporteur : de h. Sace

Advocaat-generaal : de h. Colard

Advocaat : mr. Godaert

Strafvordering—Regelmatische betekening van verstekvonnissen—Verzet—Termijn.

Net zoals de gewone termijn van verzet, gaat ook de buitengewone termijn niet in wanneer het verstekvonnis niet op regelmatige wijze betekend werd.

T.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 november 1978 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet en 187 van het Wetboek van Strafvordering,

doordat het arrest beslist dat eiseres te laat in verzet is gekomen tegen het verstekvonnis dat op 28 december 1977 tegen haar werd gewezen door de correctionele rechtbank, aangezien het verzet pas op 7 maart 1978 aan het parket werd betekend, dat is meer dan tien dagen nadat eiseres op 10 februari 1978 kennis gekregen had van de op 23 januari 1978 bij gerechtsdeurwaardersexploot gedane betekening van het vonnis,

terwijl het arrest vaststelt dat dit vonnis niet aan de persoon van eiseres en zelfs niet aan haar woonplaats was betekend, die betekening derhalve niet regelmatig was zodat zij de termijn van verzet niet had doen ingaan ;

Overwegende dat het arrest erop wijst dat het door de Correctionele Rechtbank te Brussel op 28 december 1977 tegen eiseres gewezen verstekvonnis niet aan haar persoon was betekend en zelfs niet aan haar woonplaats, die betekening dus onregelmatig was en de termijn van verzet niet had doen ingaan ;

Dat het arrest, na te hebben vastgesteld dat eiseres niettemin kennis had gekregen van die betekening op 10 februari 1978, beslist dat het op verzoek van eiseres op 7 maart 1978 betekende verzet te laat is gedaan en derhalve niet ontvankelijk is, op grond dat de door artikel 187, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering voorgeschreven buitengewone termijn van tien dagen ingaat de dag waarop de niet verschenen veroordeelde kennis gekregen heeft van de betekening, «dat er geen ander vereiste is om die termijn te doen ingaan en het met name niet vereist is dat, wanneer de betekening niet aan de persoon van beklagde kon geschieden, zij gedaan werd aan zijn woonplaats of wanneer de betekening wel aan zijn woonplaats geschied is, het afschrift van de akte van betekening alleen aan een van de in artikel 35 van het Gerechtelijk Wetboek vermelde personen ter hand werd gesteld» ;

Overwegende dat, net zoals de gewone termijn van verzet, ook de buitengewone termijn niet ingaat wanneer het

verstekvonnis niet op een regelmatige wijze werd betekend ; dat het arrest derhalve niet zonder schending van artikel 187, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering kon beslissen, enerzijds, dat het verstekvonnis op een onregelmatige wijze aan eiseres was betekend en, anderzijds, dat eiseres te laat in verzet was gekomen tegen dat vonnis, aangezien het verzet gedaan werd meer dan tien dagen nadat zij kennis gekregen had van die betekening ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

NOOT—Een nietige akte kan geen rechtsgevolgen meebrengen (cf. Cass., 13 oktober 1930, *Pas.*, 1930, I, 319 ; Cass., 25 januari 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 579). Quod nullum est, nullum producit effectum.

De termijn van verzet begint pas te lopen vanaf de regelmatige betekening van de bij verstek gewezen beslissing (Rouen, 14 juni 1913, *Journ. parq.*, 1914, 73 ; Hof Luik, 25 juni 1973, *J.T.*, 1974, 213).

Het ligt voor de hand dat geen onderscheid dient te worden gemaakt tussen gewone termijn van verzet en buitengewone termijn, wanneer de termijn niet kan ingaan wegens de onregelmatigheid van de betekening.

A. Vandeplas

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 22 JUNI 1979

Voorzitter : de h. de Vreese

Advocaat-generaal : de h. Tillekaerts

Advocaten : mrs. L. De Gryse en G. van Hecke

Luchtvaart — Regie der Luchtwezen — Niet-betaling van verschuldigde bedragen — Faillissement van luchtvaartmaatschappij — Retentierecht en startverbod tegenwerpelijk aan de boedel.

Op grond van artikel 37, tweede lid, van de wet van 27 juni 1937 betreffende de regeling der luchtvaart en van artikel 21, eerste lid, van het K.B. van 24 oktober 1972 kunnen luchtvaartuigen waarvoor de rechten, taksen, vergoedingen of rechten niet werden betaald, worden aangehouden en kan een startverbod worden opgelegd. Bij faillissement van de schuldenaar verschaft dit retentierecht en dit startverbod weliswaar geen voorrang op de bevoorrechte schuldeisers, maar blijft het niettemin tegenwerpelijk aan de boedel.

Regie der Luchtwezen t/ Faillissement
N.V. P. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 20 april 1977 door het Hof van Beroep te Gent gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 453 van de Faillissementswet van 18 april 1851, 37 van de

wet van 27 juni 1937 houdende herziening van de wet van 16 november 1919 betreffende de regeling der luchtvaart, 21 van het koninklijk besluit van 24 oktober 1972 houdende vaststelling van de vergoedingen te heffen door de Regie der Luchtwezen, 97 van de Grondwet, en, voor zoveel als nodig, 1184 van het Burgerlijk Wetboek, 447 van de Faillissementswet van 18 april 1851, 8, 9, 12, 19 en 20 van de Hypotheekwet van 16 december 1851.

doordat het arrest de oorspronkelijke vordering van eiseres, strekkende tot uitbetaling door de eerste verweerders, in hun hoedanigheid van curatoren van het faillissement van de naamloze vennootschap P., van een som geld waarop zij een retentierecht, althans een recht gelijkaardig aan het retentierecht, inriep, afwijst op de gronden dat het door artikel 21 van het koninklijk besluit van 24 oktober 1972 aan eiseres toegekende recht geen retentierecht is, dat ook het door eiseres ingeroepen «gelijkaardig recht» zonder uitwerking blijft omdat het toekennen van een dergelijk recht aan eiseres erop zou neerkomen haar een voorrecht te geven dat in de wet niet is bepaald, dat genoemd artikel 21 derhalve slechts kan worden beschouwd als een dwangmiddel dat evenwel, bij toepassing van artikel 453 van de Faillissementswet, vervalt bij faillissement,

terwijl de op grond van de artikelen 37, lid 2, van de wet van 27 juni 1937 en 21 van het koninklijk besluit van 24 oktober 1972 aan eiseres toekomende bevoegdheid om, bij niet-betaling der verschuldigde bedragen, het starten van luchtvaartuigen te verbieden, voor eiseres een recht uitmaakt waarvan de gevolgen, in het bijzonder de tegenstelbaarheid van dit recht aan de schuldeisers van een faillissement, die zijn van een retentierecht, en het arrest deze stelling ten onrechte afwijst door bedoelde bevoegdheid tot het opleggen van startverbod te beschouwen als een dwangmiddel in de zin van artikel 453 van de Faillissementswet dat derhalve vervalt bij faillissement; de beslissing derhalve schending inhoudt, enerzijds, van de wetsbepalingen die aan eiseres het recht tot het opleggen van startverbod toekennen (schending van de artikelen 37, inzonderheid tweede lid, van de wet van 27 juni 1937 en 21 van het koninklijk besluit van 24 oktober 1972), anderzijds, van artikel 453 van de Faillissementswet van 18 april 1851 en van de wetsbepalingen waarop de tegenstelbaarheid van het retentierecht aan de schuldeisers van een faillissement steunt (schending van de artikelen 447 van de Faillissementswet van 18 april 1851, 8, 9, 12, 19, 20 van de Hypotheekwet van 16 december 1851 en 1184 van het Burgerlijk Wetboek):

Overwegende dat artikel 37, tweede lid, van de wet van 27 juni 1937, houdende herziening van de wet van 16 november 1919 betreffende de regeling der luchtvaart, bepaalt dat luchtvaartuigen waarvoor de rechten, taksen, vergoedingen of gelden, bij de reglementen «voorzien», niet werden betaald, onder de bij de reglementen bepaalde voorwaarden kunnen worden aangehouden totdat die voorschriften zijn nagekomen;

Overwegende dat artikel 21, eerste lid, van het krachtens de genoemde wet genomen koninklijk besluit van 24 oktober 1972, houdende vaststelling van de vergoedingen te heffen door de Regie der Luchtwezen, bepaalt dat de luchthavenmeester of zijn gevolmachtigde het starten kan verbieden van elk luchtvaartuig waarvoor de vergoedingen niet binnen de voorgeschreven termijnen werden verevend;

Overwegende dat genoemd artikel 21 slechts de uitvoeringswijze regelt van het bij artikel 37 van de genoemde wet bepaald aanhouden van het luchtvaartuig;

Overwegende dat, hoewel het arrest aanneemt dat ten deze het startverbod overeenkomstig de genoemde bepalingen werd uitgevaardigd, het de vordering van eiseres afwijst op grond dat dit startverbod noch een retentierecht noch een recht gelijkaardig aan het retentierecht oplevert maar slechts een dwangmiddel is dat, met toepassing van artikel 453 van het Wetboek van Koophandel, vervalt bij faillissement van de schuldenaar van de vergoedingen;

Overwegende dat, bij faillissement van de schuldenaar van de bedoelde vergoedingen, zowel een eventueel retentierecht als een louter startverbod waarvan de overtreding wordt gestraft, weliswaar geen voorrang verschaffen op de bevoorrechte schuldeisers, maar tegenstelbaar zijn aan de massa;

Dat het arrest het artikel 453 van de Faillissementswet schendt, door te beslissen dat «het dwangmiddel», met name het startverbod, «vervalt bij faillissement»;

Dat het middel, in zoverre, gegrond is ;
(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 6 SEPTEMBER 1979

Voorzitter : ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur : baron Vinçotte

Advocaat-generaal : de h. Ballet

Advocaten : mrs. Ansiaux en Van Ryn

Geding — Door de rechter opgeworpen exceptie — Partijen krijgen voor de sluiting van de debatten de gelegenheid hun opmerkingen te laten gelden.

Ingevolge artikel 774, tweede lid, Ger. W., dat overeenkomstig art. 1042 van dat wetboek toepasselijk is op de rechtsmiddelen, moet de rechter de heropening van de debatten bevelen alvorens de vordering geheel of gedeeltelijk af te wijzen, op grond van een exceptie die de partijen voor hem niet hadden aangevoerd.

Die wetsbepaling, die de eerbiediging van de rechten van verdediging beoogt, is niet van toepassing wanneer de rechter, voor de sluiting van de debatten, de partijen in de gelegenheid heeft gesteld hun opmerkingen te doen gelden aangaande de exceptie die tot verwerping van de vordering leidt.

R. t/ W.

Gelet op het bestreden arrest, op 4 oktober 1978 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het middel afgeleid uit de schending van artikel 774 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het hof van beroep niet ambtshalve kon verklaren dat het recht van hoger beroep van eiseres vervallen was omdat zij nagelaten had dit ter kennis te brengen overeenkomstig de vormvereisten en binnen de termijn bepaald bij artikel 1273 van het Gerechtelijk Wetboek, welk middel door verweerder niet werd aangevoerd, zonder de heropening van de debatten te bevelen;

Overwegende dat, na te hebben vastgesteld dat «appellante (thans eiseres) geen acht heeft geslagen op het vormvereiste van artikel 1273 van het Gerechtelijk Wetboek luidens welk het hoger beroep tegen een vonnis waarbij echtscheiding wordt toegestaan, binnen acht dagen na de dag waarop het beroep is ingesteld bij deurwaarders-exploot ter kennis moet worden gebracht van de griffier van de rechtbank die de bestreden beslissing heeft gegeven, en dat de partijen, die verzocht werden zich over dat punt uit te laten, verklaard hebben te refereren aan de wijsheid van de rechtbank», het arrest het hoger beroep van eiseres vervallen verklaart ;

Overwegende dat ingevolge artikel 774, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek, dat overeenkomstig artikel 1042 van dat wetboek toepasselijk is op de rechtsmiddelen, de rechter de heropening van de debatten moet bevelen alvorens de vordering geheel of gedeeltelijk af te wijzen, op grond van een exceptie die de partijen voor hem niet hadden aangevoerd ;

Doch overwegende dat die wetsbepaling, die de eerbiediging van de rechten van de verdediging beoogt, niet van toepassing is wanneer de rechter, voor de sluiting van de debatten, de partijen in de gelegenheid heeft gesteld hun opmerkingen te doen gelden aangaande de exceptie die tot verwerping van de vordering leidt ;

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest volgt dat de partijen, voor de sluiting van de debatten, gewezen werd op de exceptie van niet-ontvankelijkheid van het hoger beroep waarop de beslissing van het arrest steunt, dat zij zich over dat punt hebben kunnen uitlaten en dat zij, door te verklaren te refereren aan de wijsheid van de rechtbank, dienaangaande zelfs geconcludeerd hebben ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

NOOT—Men leze : J. Herbots, «De tegenspraak moet door de rechter mogelijk gemaakt worden», *R.W.*, 1976-77, 283.

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e KAMER — 23 NOVEMBER 1979

Voorzitter : de h. de Clercq

Raadsheren : de hh. De Smet en Dinneweth

Advocaten : mrs. Dufait en Billiet

Handelspraktijken — Reizende verkoop.

Voor de toepassing van art. 53 Handelspraktijkenwet, dat de verkoop in een in het handelsregister ingeschreven bijhuis niet als verboden reizende verkoop beschouwt, is vereist dat deze inschrijving een reëel karakter heeft en een verkoopplaats betreft voor een doorlopende handelsactiviteit.

S. t/ Nationaal Comité der Juweliers

I. Gegevens

1. Appellant heeft reclame gevoerd voor een tentoonstelling van meubelen, schilderijen en tapijten op 30 augustus 1975, in het Cultureel Centrum te H., met verkoop, uit de hand, van een lot juwelen uit authentieke edelstenen.

Geïntimeerde stelt, dat voormelde juwelenverkoop een reizende verkoop is, als oneerlijke handelspraktijk verboden door artikelen 20/4 en 53 van de wet van 14 juli 1971, en heeft aldus, op grond van artikel 55b en h dezer wet, aan de eerste rechter stopzetting gevraagd van deze litigieuze handelspraktijk, met publikatie van dit verbod.

De eerste rechter heeft deze verkoop en reclame strijdig verklaard met voormelde wetsbepalingen en, als zodanig, aan appellant verboden, doch de eis tot publikatie als ongegrond afgewezen.

2. Appellant doet gelden, dat zijn inschrijving in het handelsregister te H., mede artikel 1 van het K.B. van 22 april 1974, aan bedoelde juwelenverkoop het karakter ontnemen van reizende verkoop en besluit, op grond daarvan, tot afwijzing van de oorspronkelijke vordering. Bovendien acht appellant de gevorderde stopzetting achterhaald en zonder reden van bestaan, nu de litigieuze reclame en verkoop reeds dagtekenen van 1975.

Geïntimeerde vraagt de bevestiging van de beroepen beslissing.

II. Beoordeling

1. De voorbereidende parlementaire besprekingen van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken tonen aan, dat artikel 53 dezer wet als verboden reizende verkoop de handelwijze bestrijdt van handelaars die hun koopwaren achtereenvolgens en gedurende enkele uren ten toon stellen en verkopen in plaatsen, waar zij hun handel niet op voortdurende wijze uitoefenen (Parlementaire Bescheiden, Senaat, zittijd 1970-1971, nr. 13, blz. 38).

Indien dit artikel 53 in zijn tweede lid aldus verkoop in een in het handelsregister ingeschreven bijhuis niet als verboden reizend verkoop beschouwt, is zulks op voorwaarde, dat deze inschrijving een reëel karakter heeft en een verkoopplaats betreft voor een doorlopende handelsactiviteit (noot J. Stuyck, bij Kh. Leuven, 6 juni 1974, *R.W.*, 1974-75, 1968, nr. 7 ; noot P. De Vroede bij het beroepen bevel van Kh. Brugge, 25 december 1975, *R.W.*, 1975-76, 2036-2037, nr. 2 ; P. De Vroede in *T.P.R.*, 1976, 694, nr. 144 ; Recyclagecursus R.U.G. 1978, Handelspraktijken, blz. 37, 5e lid voetnoot 158).

De inschrijving, door appellant genomen in het handelsregister te H., voor het Cultureel Centrum aldaar, drie dagen vóór de litigieuze tentoonstelling, vermeldt niet eens juwelenverkoop en betreft een plaats die, naar de bekentenis van appellant zelf, doorlopende handelsbedrijvigheid in se niet toelaat.

Appellant bewijst niet eens dat hij voormelde inschrijving naderhand voor juwelenverkoop zou hebben gereguleerd wat trouwens niet zou wegnemen, dat bedoelde inschrijving voor zulke verkoop op 30 augustus 1975 niet voorhanden was. Anderzijds blijft appellant ook het bewijs schuldig, sedert augustus 1975 om de maand verkopen in voormeld Cultureel Centrum te houden.

Dat verkoop van meubelen, schilderijen en antiekvoorwerpen niet «dagelijks continu» zou kunnen gebeuren, en een zaal

als die van het Cultureel Centrum te H. zou vereisen, valt te betwijfelen, en is ter zake niet dienend, aangezien het in casu gaat om juwelenverkoop, die voormelde zaak zeker niet vereist en wel doorlopend kan gebeuren. Aldus heeft de eerste rechter het fictief karakter van voormelde inschrijving terecht aanvaard en als middel bestempeld, om het doel van artikel 53 W.H.P. te omzeilen.

2. Artikel 53, 2e lid, W.H.P. verbiedt als reizende verkoop *elk* verkoopaanbod, ongeacht het openbaar of privaat karakter van diens plaats.

Het eerste lid van hetzelfde artikel laat weliswaar de uitvoerende macht toe, afwijkingen aan dit verbod te verlenen, doch niet de door voormeld 2e lid gegeven bepaling van «reizende verkoop» te wijzigen, reden waarom de rechter, krachtens artikel 107 van de Grondwet, niet vermag, artikel 1 van het K.B. van 22 april 1974 houdende afwijkingen van het verbod van reizende verkopen in casu toe te passen (noot J. Stuyck bij Kh. Leuven, 6 juni 1974, R.W., 1974-75, 1969, nr. 8) en dit artikel 1 van voormeld K.B. van 22 april 1974 trouwens om die reden door de Raad van State bij arrest van 30 maart 1978 vernietigd werd (R.W., 1977-78, 2455-2462).

3. De vordering van geïntimeerde werd vóór de litigieuze verkoop ingeleid, terwijl uitspraak voordien uitgesloten was. Anderzijds is herhaling van de gewraakte verkoop door appellat goed mogelijk, zodat de beroepen beslissing verantwoord is (noot P. De Vroede bij het beroepen bevel, R.W., 1975-76, 2037, nr. 3).

(...)

NOOT—1. Bovenstaand arrest bevestigt Kh. Brugge, 29 december 1975, R.W., 1975-76, 2036, met noot P. DE VROEDE. Het stelt dat het aanbod tot verkoop, de uitstalling met het oog op de verkoop en de verkoop door een handelaar gedaan, in een bijhuis vermeld in zijn inschrijving in het handelsregister, pas dan niet als reizende verkoop is aan te merken wanneer deze inschrijving een reëel karakter heeft en betrekking heeft op een verkoopplaats waar een doorlopende handelsactiviteit wordt uitgeoefend. Het gaat hier om een rechtsverfijning die getrouw de bedoelingen van de wetgever vertolkt (*Parl. Besch., Senaat*, 1970-71, nr. 13, p. 38).

2. Het hof acht het bevel tot staken nog verantwoord, rekening houdend met de mogelijkheid van herhaling van de veroordeelde handelspraktijk. Dit standpunt dient des te meer te worden bijgevalen daar inmiddels tegen de «reizende handelaar» voor gelijkaardige feiten twee procedures werden ingeleid.

De eerste vordering werd op verzoekschrift ingeleid voor de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Leuven. Zij mondde uit op een verstekvonnis, houdende bevel tot staking van de aangevochten reizende verkoop. Op verzet van de belanghebbende werd het verstekvonnis bevestigd door de voorzitter van dezelfde rechtbank (vonnis van 2 oktober 1979, onuitgegeven). Het ging hier om een procedure op grond van art. 584 Ger. W. (zie daarover Voorz. Kh. Luik, 14 december 1978, en Voorz. Kh. Brussel, 18 en 22 december 1978, B.R.H., 1979, 130 e.v.).

Op 17 januari 1980 werd een nieuwe vordering tegen dezelfde persoon ingeleid, andermaal wegens het organiseren van een reizende verkoop, ditmaal voor de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Hasselt.

3. Terugkomend op het hier besproken arrest kan nog gewezen worden op het feit dat de inschrijving in het han-

delsregister van de in fout bevonden handelaar, geen melding maakte van de verkoop van produkten, i.c. juwelen — die hij evenwel te koop aanbood. Op grond van artikel 54bis W.H.P. kon hier desgevallend nog een met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad gepuurd worden (zie desaaangaande P. DE VROEDE, «De Wet op de Handelspraktijken», T.P.R., 1979, 546-547).

P. de Vroede

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER — 28 NOVEMBER 1979

Voorzitter : de h. Alsteens

Raadsheren : de hh. Hernould en De Vocht

Advocaten : mrs. Debonnaire loco Schuermans en Van Damme

Testament — Legaat — Goed waarvan de erfflater samen met zijn abintestaat erfgenamen eigenaar is.

De erfflater die als medeëigenaar een eventueel exclusief eigendomsrecht op een onverdeelde zaak bezit, vermaakt niet een anders zaak ingeval deze zaak hetzij door verdeling vóór zijn overlijden aan hem wordt toebedeeld hetzij door erfelijke devolutie aan zijn erfgenamen-medeëigenaars toevalt.

Ten gevolge van de aanvaarding van de nalatenschap door de erfgenamen wordt hun vermogen met dat van de erfflater vermengd.

Art. 724 B.W. verplicht de wettige erfgenamen alle lasten van de nalatenschap, waaronder de legaten, te voldoen, naar evenredigheid — krachtens art. 870 B.W. — van wat ieder daaruit ontvangt.

De verplichting tot aflevering van een legaat van een goed dat behoort tot een onverdeeldheid die tussen de erfflater en zijn wettige erfgenamen bestond, vindt haar oorzaak in art. 724 B.W., niet in een legaat met last.

K. t/ Van R. e.a.

Overwegende dat Ludovica Van R. en geïntimeerden onverdeelde medeëigenaars waren van een perceel grond te R. sectie H nr. 684/c ;

Overwegende dat zij in haar eigenhandig testament van 7 september 1959 beschikte in de volgende termen : «Ik ... geef uit mijn deel aan K. Jef vijf meters breed en volle diepte grond gelegen Prinsenspad en palend aan K. Jef...» ;

Overwegende dat Ludovica Van R. overleden is op 2 februari 1960 en dat haar nalatenschap toekwam aan geïntimeerden, haar enige erfgenamen ;

Overwegende dat de achtereenvolgens ingestelde oorspronkelijke vorderingen van appellat er substantieel toe strekken : geïntimeerde te doen veroordelen :

— in de zaak AR. 707/77, tot afgifte van het gelegateerd recht in het perceel gelegen te R., sectie H, nr. 684/c zoals gesteld in het testament van mejuffer Van R. Ludovica van 7 september 1959,

— in de zaak AR. 708/77, tot afgifte van de bepaalde strook grond, zijnde 5 meter breed en volle diepte van de grond palende aan het perceel van (appellat) gelegen te R. en kadastraal gekend sectie H. nr. 684/c ;

Overwegende dat deze vorderingen beslecht werden

door de vonnissen respectievelijk van 22 september 1975 en 3 januari 1977 (Rb. Turnhout) ;

Overwegende dat de hogere beroepen daartegen vernocht zijn en in het belang van een goede rechtsbedeling moeten worden samengevoegd ;

Aangaande de zaak AR. nr. 707/77

Overwegende dat niet betwist wordt dat de in het testament bedoelde strook grond deel uitmaakt van het perceel grond te R. sectie H nr. 684/c ;

Overwegende dat de erflaatster, door een bepaalde zaak, zijnde een concreet gelocaliseerde strook grond van dit perceel, te geven, niet beschikt heeft over haar recht op een abstracte fractie van haar abstract aandeel in het onverdeeld perceel grond ;

Overwegende dat de vordering, strekkend tot afgifte van het gelegateerd recht in dit perceel derhalve ongegrond is ;

Aangaande de zaak AR. nr. 708/77

Overwegende dat Ludovica Van R. bij haar testament van 7 september 1959 een bepaalde zaak vermaakt heeft waarvan zij slechts medeëigenaar was ;

Overwegende dat de erflater, die als medeëigenaar een gebeurlijk exclusief eigendomsrecht op de onverdeelde zaak bezit, niet een anders zaak vermaakt heeft ingeval deze zaak, hetzij door verdeling vóór zijn overlijden aan hem wordt toebedeeld, hetzij ingevolge erfelijke devolutie aan zijn erfgenaam-medeëigenaar toevalt ;

Overwegende dat het patrimonium van de erflaatster ingevolge de aanvaarding van haar nalatenschap door geïntimeerden, zich met hun patrimonium vermengt ;

Overwegende dat geïntimeerden door artikel 724 van het Burgerlijk Wetboek verplicht worden om alle lasten van de nalatenschap, waaronder de legaten, te voldoen, en dit, krachtens artikel 870 van dit wetboek, naar evenredigheid van wat ieder daaruit ontvangt ;

Overwegende dat de verplichting voor geïntimeerden tot aflevering van het legaat als last van de nalatenschap haar oorzaak vindt in de bepaling van artikel 724, niet in een legaat met last ;

Overwegende dat, de vordering er niet toe strekkend een veroordeling tot betaling van een geldsom te doen uitspreken, de rechtsplegingsvergoeding begroot wordt zoals hierna ;

Om die redenen,

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak,

Ontvangt de hogere beroepen en voegt ze samen ;

Bevestigt het vonnis van 22 september 1975 ; Doet het vonnis van 3 januari 1977 te niet en opnieuw wijzend, Ontvangt de vordering ingesteld door dagvaarding van 25 februari 1976,

Veroordeelt geïntimeerden, ieder naar evenredigheid van wat hij uit de nalatenschap van Ludovica Van R. ontvangt, tot afgifte aan appellant van een strook grond, zijnde vijf meter breed en volle diepte, van het perceel gelegen te R. en kadastraal gekend sectie H nr. 684/c, palend aan het perceel van appellant, zoals bepaald in het testament van Ludovica Van R. van 7 september 1959,

Zegt voor recht dat geïntimeerden binnen een maand na de betekening van dit arrest zullen moeten verschijnen voor het ambt van notaris D. te R., ten einde er over te gaan met appellant tot het verlijden van de akte van overdracht van

de gelegateerde strook grond, en bij gebreke daaraan te voldoen, zegt van nu af aan en voor alsdan voor recht dat de betekening van dit arrest aan geïntimeerden gedaan, zal gelden als eigendomsoverdracht ; machtigt appellant te dien einde het arrest en het exploot van betekening ter overschrijving aan te bieden aan de bevoegde hypotheekbewaarder,

Veroordeelt geïntimeerden tot alle kosten van afgifte van het legaat en van het geding over de zaak AR nr. 708/77, in eerste gebied (...)

Veroordeelt appellant enerzijds en geïntimeerden anderzijds, ieder tot de helft van de kosten van het geding in graad van hoger beroep in de zaken AR. nrs. 707 /77 en 708/77.

Zegt dat de rechtsplegingsvergoeding wederzijds gecompenseerd is.

NOOT—*Enkele bemerkingen bij het legaat van een onverdeeld goed*

Het lijkt mij aangewezen enige commentaar te wijden aan bovenstaand arrest omdat het een belangrijke en voor ons land nieuwe nuancering aanbrengt inzake het leerstuk van het legaat van andermans zaak.

Dat iemand de zaak van een ander vermaakt lijkt op het eerste gezicht nogal onwaarschijnlijk of het resultaat van een verregaande verstrooidheid. Toch is dit eens een famous twistpunt tussen juristen geweest en heeft het Burgerlijk Wetboek, dat vrij karig was met artikelen inzake legaten, het nodig geacht in duidelijke bewoordingen de ongeldigheid van het legaat van andermans zaak te verkondigen (art. 1021 B.W.).

In de praktijk komt deze problematiek vooral aan bod bij legaten over onverdeelde goederen. Dit was ook hier het geval.

Ludovica Van R. bezat een stuk grond in onverdeeldheid met haar vier broers en zusters. Op 7 september 1959 verklaart zij in een authentiek testament : «Ik ondergetekende geeft uit mijn deel aan K. Jef, 5 meter breed en volle diepte grond, gelegen Prinsenveld, en palende aan K. Jef ...»

Bij het overlijden van de testatrice bestaat de onverdeeldheid nog steeds. De andere deelgenoten zijn tevens ab intestaat erfgenamen van Ludovica Van R.

Wanneer Jef K. aanspraak maakt op zijn legaat weigeren de erfgenamen de afgifte, waarop hij dagvaardt. Zijn eis strekt in de eerste plaats tot afgifte van het gelegateerd recht.

De rechtsleer onderscheidt immers t.a.v. het legaat van een onverdeeld goed verschillende hypothesen¹. Zo gaat men er over akkoord dat de medeëigenaar in een onverdeeldheid, geldig zijn aandeel hierin kan vermaken, zo deze onverdeeldheid nog bestaat bij zijn overlijden. De legataris komt dan in zijn plaats en oefent bij de verdeling de rechten van de testator uit².

¹ Zie o.a. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, VIII, 1, nr. 244 ; R. DILLEMANS, *Beginselen van Belgisch privaatrecht*, VIII, *Testamenten*, 1977, nr. 119.

² Rb. Dendermonde, 10 januari 1885, *Pas.*, 1885, III, 259 ; Rb. Dinant, 8 mei 1913, *Pas.*, 1913, III, 259 ; A.G. in *Ann.not.enreg.*, 1941, 116 ; SCHICKS-VANISTERBEEK, *Traité formulaire de la pratique notariale*, IV, nr. 945 ; DE PAGE, VIII, 1, nr. 248, D. ; DILLEMANS, o.c., nr. 119 ; J. VAN DER VORST, «Legs dont le testateur n'est que copropriétaire par indivis», *Rev.prat.not.*, 1946, 290.

In casu kon men dus beweren — wat de legataris blijkbaar deed — dat de testatrice beschikte over — zij het een fractie van — haar aandeel (recht) nl. een stuk grond van vijf meter en dat zulks geldig was. Deze bewering gaat evenwel uit van een bepaalde interpretatie van het testament nl. dat Ludovica Van R. vijf meter grond (waar ook in het onverdeelde perceel gelegen) vermaakt had uit het aandeel dat zij had in het stuk grond dat naast de eigendom van Jef. K. gelegen was.

Het hof verwerpt deze interpretatie want het stelt «dat de erflaatster een bepaalde zaak, zijnde een concreet gelocaliseerde strook grond van het onverdeelde perceel, heeft vermaakt» (nl. vijf meter grond gelegen naast het eigendom van de legataris) en verklaart deze eis ongegrond. Dat had ook de Rechtbank van Eerste Aanleg van Turnhout gedaan waarop de legataris in een volgend geding afgifte had gevraagd van dit concreet gelocaliseerde stuk grond. De rechtbank had opnieuw de vordering ongegrond verklaard en nu op basis van art. 1021 B.W. daar het ging om een legaat van andermans zaak.

Het hof (dat het hoger beroep tegen beide vonnissen wegens vernochtheid had samengevoegd) neemt t.a.v. deze tweede eis een andere houding aan op gronden die aanleiding geven tot dit commentaar.

Nu de clause van het testament geïnterpreteerd werd als een legaat van een welbepaalde zaak staan we voor een andere hypothese van legaat van een onverdeeld goed.

De testatrice heeft nu niet meer haar aandeel vermaakt maar wel een precies goed dat deel uitmaakt van de onverdeeldheid waarin zij een aandeel heeft. Voor zulk een geval wordt traditioneel gezegd dat het resultaat van de verdeling beslissend is³. Gezien het declaratieve karakter van de verdeling (art. 883 B.W.) wordt diegene aan wie het goed toegewezen wordt, geacht er steeds eigenaar van geweest te zijn. Is dit de testator dan heeft hij rechtsgeldig over het goed beschikt (wat ook door het hof wordt bevestigd). Is dit een andere deelgenoot dan gaat het om een legaat van andermans zaak, en is de beschikking nietig tenzij uit het testament zou blijken dat het in de bedoeling van de testator lag de tegenwaarde van het goed te legateren⁴.

Het strenge van deze oplossing heeft er verschillende auteurs toe aangezet steeds de geldigheid te bepleiten van het legaat van een goed dat deel uitmaakt van een onverdeeldheid waarin de testator een aandeel heeft.

Zo werd beweerd dat de declaratieve werking van de verdeling alleen geldt tussen deelgenoten en niet kan worden tegengeworpen aan de legataris⁵.

Anderen⁶ beweren — m.i. meer overtuigend — dat de

³ Rb. Kortrijk, 28 januari 1888, *Cl. et B.*, XXXVIII, 643; Cass. fr., 21 juni 1927, *D.*, 1928, 1, 51, met noot; DE PAGE, VIII, 1, nr. 248, D.; DILLEMANS, o.c., nr. 119, c; GALOPIN, *Les donations et testaments*, nr. 276; SCHICKS-VANISTERBEEK, IV, nr. 945.

⁴ Hof Brussel, 29 november 1897, *Rev.prat.not.*, 1898, 79.

⁵ AUBRY-RAU, X, §§ 675 en 676; COLIN-CAPITANT, III, nr. 1870; JOSSERAND, III, nr. 1505 b. Zie nochtans de kritiek van PLANIOL-RIPERT, V, p. 162.

⁶ Zie VAN DER VORST, gecit. art., die verwijst naar GALOPIN, nr. 77, B; HUC, X, nr. 174; JOSSERAND, III, nr. 172; *R.P.D.B.*, «Contrat de mariage», nr. 429; *Dalloz*, art. 1423, nr. 19; zie ook A.G., gecit. art., p. 117; CHASSAGNADE-BELMIN, «Le legs de biens indivis», *J. des Not.*, 1913, 359; WAHL, noot onder Besançon, 16 mei 1906, *S.*, 1907.2.89.

Velen beweren dat art. 1423 (oud) B.W. een uitzonderlijke bepaling was, die verantwoord was door de beheersbevoegdheid van

wet zelf in art. 1423 (oud; vgl. nu art. 1424) B.W. een vermoeden instelt dat dit de bedoeling was van de testator. Dit wordt als volgt verantwoord. Verdelen betekent onverdeelde rechten omvormen in verdeelde rechten aan elk van de deelgenoten of in een som geld. Het legaat van een onverdeeld goed kan geen legaat worden van andermans zaak, want aan de legataris wordt het recht gegeven dat de testator bezat nl. het recht ofwel het goed in natura te krijgen ofwel zijn tegenwaarde. Het declaratief karakter van de verdeling speelt alleen een rol in die zin dat de testator niet meer kan geven dan wat hij zelf heeft. Zo het goed aan de andere deelgenoten wordt toegewezen heeft hij zelf nooit recht gehad op het goed zelf maar wel op de tegenwaarde.

In casu was deze oplossing weinig praktisch.

Ook hier zou, indien men deze opvatting volgt, het lot van de verdeling moeten beslissen, zij het niet meer over de al dan niet geldigheid, dan toch wel over het al dan niet uitkeren in natura. Nu was het wel vrij omslachtig de overige deelgenoten (die ook abintestaat erfgenamen van de testatrice waren) eerst te dwingen tot een eerste verdeling waarbij een kavel zou worden toebedeeld aan de nalatenschap van hun zuster Ludovica, om uit te maken waar het litigieuze stuk grond zou terechtkomen, om dan naderhand over te gaan tot de verdere verdeling van deze kavel onder de overige deelgenoten. Anderzijds, zo deze onmiddellijk tot een verdeling alleen tussen hen onderling overgingen zou het niet meer mogelijk zijn uit te maken ten welken titel het stuk grond aan een van hen werd toebedeeld: rechtstreeks uit de oorspronkelijke onverdeeldheid (wat hoogstens een uitkering in waarde van het betwiste legaat meebrengt) of via de verdeling van de kavel van hun zuster Ludovica (wat de geldigheid van het legaat in natura impliceert). In een dergelijk geval heeft men immers te maken met wat men een «vermengde verdeling» noemt. Vooral Franse rechtsleer en rechtspraak zeggen dat in een dergelijk geval het argument van het legaat van een andermans goed niet meer kan gelden⁷.

Het hof besluit tot de geldigheid van het legaat maar wel op andere gronden. Het gaat hierbij uit van het specifieke van het geval. Het stelt dat de erflater, die als medeëigenaar een gebeurlijk exclusief eigendomsrecht op de onverdeelde zaak bezit, niet een andere zaak vermaakt heeft ingeval deze zaak, hetzij door verdeling voor zijn overlijden hem

de man over de hele gemeenschap. Van der Vorst merkt evenwel op dat de lijst van de auteurs die er een algemene intentieregel in zien steeds groter wordt.

R. LALLEMAND, «A propos du legs d'une part indivise lorsque l'indivision cesse avant le décès du testateur», *Rev. prat.not.*, 1959, 220, pleit zelfs voor een toebedeling in waarde zo de onverdeeldheid ophield voor de dood van de testator en het vermaakte onverdeelde goed niet in de kavel van de testator viel.

⁷ Zie bv. Cass. fr., 5 februari 1952, *D.P.*, 1952, 1, 185, en de op dat vlak beamende bemerkingsen van SAVATIER. Dit wordt vooral ook aangenomen bij conjunctieve ascendentenverdeling waar de ouders onverdeelde gemeenschapsgoederen vermaken (zie bv. BILLEY, «Le partage conjonctif d'ascendants»; LÉAUTÉ, «Les partages conjonctifs d'ascendants depuis 1938», *J.C.P.*, 1951, 1, 924), maar geldt ook telkens als een vermenging bestaat van twee onverdeeldheden, zo de erfgenamen beide samen verdelen. Op basis van art. 724 B.W. waardoor een vermenging ontstaat tussen de goederen van de erfgenamen en de nalatenschap, kan men zelfs beweren dat dit argument in dat geval geldt, ongeacht het feit of werkelijk tot een vermengde verdeling werd overgegaan.

wordt toebedeeld, hetzij ingevolge erfelijke devolutie aan zijn erfgenaam medeëigenaar toevalt. Het hof motiveert dit laatste als volgt : de patrimonialia van erflater en aanvaardend erfgenaam vermengen zich met elkaar. Op grond van art. 724 B.W. weegt op de wettige erfgenamen de verplichting alle lasten van de nalatenschap, waaronder de legaten, te voldoen.

Het hof preciseert dat deze verplichting haar oorzaak vindt in de wettelijke bepaling van art. 724 en niet in een legaat met last. Deze referentie naar het legaat met last is zeker niet toevallig. Rechtspraak en rechtsleer aanvaarden reeds lang dat de ongeldigheid van het legaat van andermans zaak kan worden omzeild door toedoen van dat traditionele redmiddel in het testamentenrecht. De bedoeling van de testator zou dan niet zijn iemand anders zaak te legateren, maar wel zijn erfgenaam of legataris als last voor wat hij krijgt, op te leggen dit goed te verwerven en aan de begunstigde van de last te geven⁸. Traditioneel wordt als voorwaarde gesteld dat duidelijk van dit procédé gebruik moet worden gemaakt en dus de last uitdrukkelijk moet zijn opgelegd.

Dit louter formalistische onderscheid kan in een systeem, dat het eigenhandig testament aanvaardt wel tot sociale gevolgen leiden. Dit werd dan ook betreurd⁹.

Het oordeel van de rechtspraak en rechtsleer is wel milder wanneer het gaat o.a. om een goed waarop de testator reeds enig, zij het eventueel recht bezit¹⁰ of wanneer het gaat om een goed van de erfgenaam zelf¹¹. De last is in dat laatste geval trouwens gemakkelijk uit te voeren, de erfgenaam moet bij hypothese het goed niet meer aanschaffen. Ook hier zou evenwel duidelijk van het procédé van de last gebruik dienen te worden gemaakt. Wel is er een tendens om te aanvaarden dat een impliciete bedoeling van de testator volstaat¹² en dat men in geval van legaat van een goed van de erfgenaam daartoe zelf gemakkelijk zou mogen besluiten. Dillemans¹³ merkte evenwel op : «Maar in zekere zin ontbreekt een schakel in de redenering die, laten wij niet vergeten, er toe moet leiden art. 1021 te weren ook wanneer een duidelijke wilsuiving van de testator in de richting van de formule van de opgelegde last ontbreekt.»

Het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen, hierin duidelijk geïnspireerd door het Franse cassatiearrest van 6 mei 1913¹⁴ heeft de verdienste deze schakel in de redenering te hebben ingelast. De wet zelf in art. 724 B.W. voor-

ziet t.a.v. de erfgenamen(-medeëigenaars) in de verplichting, zodat een duidelijke wilsuiving van de testator een beroep te doen op het procédé van de last overbodig wordt.

M.A. Puelinckx-Coene
geass. docent U.I.A.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE VEURNE

1e KAMER — 28 JUNI 1977

Voorzitter : de h. Deschepper

Rechters : de hh. Welvaert en Vandenbulcke

Advocaten : mrs. Vanhuysse en Vandenbussche

1. Testament — Eigenhandig — Schriftonderzoek — 2. Beschikking om niet — Gezondheid van geest.

1. Indien de erfgenamen het geschrift van het eigenhandig testament van hun rechtsvoorganger niet erkennen, is de bij dit testament begunstigde verplicht een onderzoek naar de echtheid van dit geschrift te vorderen. De rechtbank oordeelt echter soeverein over de noodzakelijkheid van een schriftonderzoek en kan zelf tot dit onderzoek overgaan.

2. Het feit dat de erflater op ongeregelde wijze en gedurende bepaalde periodes tekenen van geestesstoornis vertoonde, is op zichzelf geen voldoende grond om te oordelen dat hij op het ogenblik van het testeren niet gezond van geest was.

Z. e.a. t/ D.

Feiten

Leonie Z. overleed op 18 mei 1978 te D. Bij openbaar testament, verleden voor notaris S. op 18 augustus 1970, vermaakte zij al haar goederen aan eisers met uitzondering van een legaat ad 50.000 fr. aan verweerder. Bij het ter zake betwist eigenhandig testament van 23 juni 1976 werden de beschikkingen van het notarieel testament herroepen en werd verweerder aangesteld als algemene legataris. Het eigenhandig testament werd geregistreerd op 13 juni 1978 en de inbezitstelling werd bevolen bij bevelschrift van de heer voorzitter op 10 juli 1978.

Ten gronde

Eisers betwisten het eigenhandig testament van 23 juni 1976 wat betreft het geschrift, wegens het niet gezond van geest zijn van de *de cujus* en op grond van erfenisbejaging.

1. Het geschrift

Overeenkomstig de algemene bepalingen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de onderhandse akten geldt het eigenhandig testament slechts indien het erkend werd door de erfgenamen.

Eisers, tegen wie het eigenhandig testament wordt ingeroepen, kunnen zich derhalve beperken tot het niet erkennen van het geschrift (art. 1323 B.W.) als zijnde dat van de *de cujus* om verweerder te verplichten tot een onderzoek omtrent de echtheid van het geschrift (art. 1324 B.W.). De

⁸ DE PAGE, VIII, nr. 239 e.v. en verwijzingen ; DILLEMANS, o.c., nr. 118. Deze zienswijze werd door het Hof van Cassatie goedgekeurd : Cass., 24 januari 1918, *Rec. gén.*, 1919, 501, *Rev. pra. not.*, 1919, 330, *Pas.*, 1918, I, 203 ; ook in Frankrijk : Cass.fr., 6 mei 1913, *D.*, 1914.1.227, *J. des Not.*, 1913, nr. 30749.

⁹ Zie DILLEMANS, o.c., p. 206.

¹⁰ Het arrest ziet dit blijkbaar gekoppeld aan een van de twee gestelde situaties ; voor Cass. fr., 6 mei 1913, *gecit.*, volstaat dit op zichzelf.

¹¹ Zie nochtans SCHICKS-VANISTERBEEK, IV, nr. 946.

¹² Hof Gent, 9 mei 1960, *J.T.*, 1960, 544. De oorspronkelijke Nederlandse tekst is gepubliceerd als basisrechtspraak in DILLEMANS, o.c., p. 226.

¹³ O.c., p. 208.

¹⁴ Cass.fr., 6 mei 1913, *D.*, 1914, 1, 277, *S.*, 1920.1.361, met beamende noot WAHL, *Journal des Notaires et des Avocats*, 1913, art. 30749, beaamd door CHASSAGNADE-BELMIN, *gecit. art.*, *J. des Not.*, 1913, 358, en door PLANIOL-RIPERT, V, nr. 606 in fine, die duidelijk stellen dat een voorafgaande verdeling overbodig is.

bewijslast hiervan rust op verweerder, als algemene legataris aangesteld bij het betwiste eigenhandig testament.

In zijn conclusie van 2 januari 1979 vraagt verweerder, subsidiair en bij tussenvordering, een onderzoek naar de echtheid van het geschrift.

De inbezitstelling door de heer voorzitter bevolen op 10 juli 1978, verandert aan deze principes niets aangezien de voorzitter niet de echtheid van het geschrift had na te gaan (Répertoire Notarial, tome III, Successions, Donations et Testaments, Bagniet et Génin, nr. 130).

De rechtbank oordeelt echter soeverein over de noodzakelijkheid van een schriftonderzoek en kan zelf tot dit onderzoek overgaan. (Hof Brussel, 8.5.57, *Rev.Prat.Not.*, 1958, 202 ; Luik, 28.5.47, *Rev.Prat.Not.*, 1948, 276 ; Rb. Bergen, 15.5.49 en 14.1.1950, *Rev.Prat.Not.*, 1952, 55 ; Cass. franç., 15.6.55, *D.*, 1956 ; Hof Brussel, 25.11.59, *Pas.*, II, 210, *Tijdschr. Not.*, 1961, 76).

Ter zake wordt door verweerder een volmacht voorgelegd van 15 juli 1970, waarbij door de *de cuius* eigenhandig werd geschreven «goed voor volmacht» en die door de *de cuius* werd ondertekend.

Er kan opgemerkt worden dat de schrijfwijze van het woord «goed» zowel in voormeld stuk als in het eigenhandig testament overeenstemt evenals de handtekening.

De naamvermelding en schrijfwijze op de aanhef van het eigenhandig testament : de ondergetekende «Leonie Z.» stemt volledig overeen met de handtekening onder aan het eigenhandig testament.

Voor wat betreft de handtekening zijn beide handtekeningen zowel in het notarieel testament als in het onderhands testament identiek.

Uit deze gegevens en rekening houdende met de onvermijdelijke ouderdomsverschijnselen in de tijdsspanne tussen 1970 en 1976 met weerslag op het geschrift van Leonie Z., mag afdoende worden besloten dat het eigenhandig testament volledig kan worden toegeschreven aan de *de cuius* zodat een schriftonderzoek overbodig blijkt.

2. Ongezondheid van geest en erfenisbejaging

Eisers houden staande dat de *de cuius* haar wil niet vrij kon uiten hetzij door het feit dat zij niet gezond van geest was hetzij dat zij op een bedrieglijke wijze werd beïnvloed (art. 901 B.W.).

Nopens het eerste middel vragen eisers te mogen bewijzen «dat Leonie Z. in 1976 niet meer gezond van geest was en dikwijls doolde». In dit verband verklaart D. Suzanne, zuster-overste van het rustoord waar Leonie Z. verbleef : «Tot korte tijd voor haar dood was Leonie wel goed van geest, tenzij dat ze wel tussenin eens dagen had dat ze doolde», en verder : «Meestal wist ze (de *de cuius*) wel wat ze deed, tenzij zoals ik reeds zegde, dat se soms eens doolde wanneer haar gezondheid minder was.»

D. Suzanne had voordien op 25 mei 1978 een eigenhandig geschreven verklaring ondertekend waarbij zij verklaarde dat de *de cuius* fysiek en geestelijk gezond was en over al haar geestesvermogens beschikte.

Het aanbod van eisers, namelijk te bewijzen dat Leonie Z. in 1976 niet meer gezond van geest was en dikwijls doolde, is niet relevant. Zelfs indien kan worden aanvaard — hetgeen eisers voorhouden en door de voormelde getuige wordt bevestigd — dat de *de cuius* op ongeregelde wijze gedurende bepaalde periodes tekenen van geestesgestoordheid vertoonde, dan is deze omstandigheid op

zichzelf geen voldoende grond om te besluiten dat zij op het ogenblik van het testeren niet gezond van geest was. (Cass., 15.2.57, *R.W.*, 1957-58, 1963, *Pas.*, 1957, I, 713).

De voorgestelde bewijlevering, zoals gelibelleerd, komt dan ook als niet dienend voor.

Omtrent het tweede middel, namelijk de bedrieglijke erfenisbejaging, beperken eisers zich ertoe te verwijzen naar een verklaring van voormelde D. Suzanne die zegt dat zij «... afleidde dat hetgeen zou overblijven voor haar zusster Irène zou zijn.»

Dit kan niet als een concreet gegeven worden beschouwd, te meer daar in het openbaar testament naast Irène Z., tweede eiseres, ook nog eerste en derde eiseres als legataris waren vermeld.

Tevens wordt in het voorgelegd strafdossier door geen enkele der eisers gewag gemaakt van een klacht, een opmerking of zelfs een vermelding vanwege de *de cuius* betreffende haar eigenhandig testament niettegenstaande zij, na het opstellen van kwestieus testament, nog twee jaren leefde.

Bij gebreke aan enige staving dient dit middel eveneens afgewezen te worden.

(...)

ARBEIDSRECHTBANK TE ANTWERPEN

3e KAMER — 21 NOVEMBER 1977

Voorzitter : de h. D'Halleweyn

Advocaten : mrs. Van Doorselaer en Stappers

Rechtsingang — Dagvaarding — Verplichte vermeldingen — Onderwerp en korte samenvatting van de middelen van de vordering — Berechting van excepties.

De in art. 702, 3e lid, Ger. W. bedoelde term «onderwerp» beduidt dat de dagvaarding niet enkel de kwalitatieve, doch ook de kwantitatieve omschrijving van de vordering dient in te houden.

De bepalingen van artikel 864, tweede lid, Ger. W. kunnen enkel betrekking hebben op de procedure die voor de bevoegde rechtbank wordt gevoerd.

A. t/ N.V. E.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering ertoe strekte verweester te horen veroordelen om aan aanlegger te betalen de sommen van :

1. 113 overuren gepresteerd in 1974,
2. 214 3/4 overuren gepresteerd in 1975,
3. 1020 fr. vervoerkosten,
4. 70 overuren wegens overschrijding van de wettelijk toegelaten arbeidsduur,
5. supplementair vakantiegeld overeenkomstig de bedragen van de gepresteerde overuren,
6. de wettelijke interesten verschuldigd op deze bedragen sedert de ingebrekestelling van 18 mei 1976, dit alles verhoogd met de gerechtelijke interesten en de kosten van het geding ;

Overwegende dat de zaak bij vonnis van 31 mei 1977, door de Arbeidsrechtbank van Brussel naar de Arbeidsrechtbank te Antwerpen werd verwezen ;

Nietigheid

Overwegende dat verweerster de nietigheid van de inleidende dagvaarding opwerpt ; dat zij betoogt dat de dagvaarding ingevolge artikel 702 Ger. W. op straffe van nietigheid het onderwerp van de vordering en de korte samenvatting van de middelen van de vordering dient te vermelden ; dat de vordering niet aan deze vereisten voldoet en verweerster derhalve in de onmogelijkheid verkeert zich tegen de door aanlegger omschreven vordering te verweren ;

(...)

Overwegende dat, ingevolge artikel 702, 3°, Ger. W. de dagvaarding op straffe van nietigheid onder meer dient te vermelden «het onderwerp en de korte samenvatting van de middelen van de vordering» ; dat het vanzelfsprekend voorkomt dat, wanneer uit de context van de vordering kan worden afgeleid dat deze de uitkering van een geldsom beoogt, de in bovenvermelde bepaling bedoelde term «onderwerp» beduidt dat de dagvaarding niet enkel de kwalitatieve, doch ook de kwantitatieve omschrijving van de vordering dient in te houden ; dat elke andere interpretatie immers ertoe zou leiden dat niet enkel aan de rechtbank de taken van een adviesbureau of van een inquisitoir orgaan zouden kunnen worden opgedragen, doch dat tevens de normale toepassing van de regelen inzake uitspraken «ultra petita» en inzake verjaring onmogelijk zou worden gemaakt ; dat de ontstentenis van kwantitatieve aflijning van de eis daarenboven de verwerende partij in het ongewisse laat omtrent de omvang van de verplichting die haar ten laste gelegd wordt en ze derhalve ernstig in haar verdedigingsmogelijkheden remt ; dat al deze gevolgen strijdig zijn met de desbetreffende elementaire regelen van het gerechtelijk recht ; dat de dagvaarding in casu het voorwerp van de vordering onder meer omschrijft met de (uitermate slordige) bewoordingen «gedaagde zich te horen veroordelen om aan mijn verzoeker te betalen de sommen van ... overuren» ; dat indien de dagvaarding weliswaar de omvang van het bedoelde overwerk verduidelijkt, zij nochtans de geldsom zelf, waarvan de uitkering het eigenlijke en enige voorwerp van de vordering uitmaakt, niet nader bepaalt ;

dat deze som zelfs niet onrechtstreeks aan de hand van de motivering van de dagvaarding kan worden afgeleid, aangezien deze noch de percentages van het bedoelde overloon, noch de localisatie van het overwerk per dag en per week nader verduidelijkt ; dat aanlegger alszins geen argument kan halen uit het eventueel verzuim van verweerster van sommige verplichtingen inzake aflevering van de individuele rekening ; dat de hier opgeworpen nietigheid inderdaad geen verband houdt met het bewijs en de omvang van het door aanlegger gepresteerde overwerk, maar enkel met de berekening van de som die aanlegger wegens dit overwerk ten laste van verweerster vordert en waarvan de omvang overigens wel in de dagvaarding aangegeven is ;

Overwegende dat aanlegger ten onrechte aanvoert dat verweerster de nietigheid reeds voor de Arbeidsrechtbank te Brussel had dienen op te werpen ; dat inderdaad alleen de bevoegde rechter van de vordering ook de rechter van de exceptie kan zijn ; dat artikel 854 Ger. W. overigens bepaalt dat de onbevoegdheid van de rechter voor wie de zaak aanhangig is vóór alle excepties of verweer dient te worden voorgedragen ; dat de bepalingen van artikel 864, tweede lid Ger. W., gelet op de context waarin zij voorkomen, enkel kunnen betrekking hebben op de procedure die voor de bevoegde rechtbank wordt gevoerd ; dat niets toelaat uit

het louter verzoek van de raadsman van verweerster tot uitwisseling van stukken af te leiden dat de betrokken partij automatisch van haar geldig opgeworpen exceptie van nietigheid zou hebben afgezien ; dat het normaal voorkomt dat verweerster enkel ter subsidiaire beveiliging van haar belangen om de kennisneming van de tegen haar gebruikte stukken verzocht ;

Overwegende dat aanlegger weliswaar, bij conclusie neergelegd ter zitting van 24 oktober 1977 een bedrag van 56.148,09 fr. als «overuren» vorderde ; dat het echter duidelijk is dat in de mate waarin een dagvaarding ingevolge nietigheid geen rechtsingang tot gevolg kan hebben, zij niet door de loutere neerlegging van een verduidelijkende conclusie achteraf kan worden gevalideerd ;

Overwegende dat aanlegger aldus om alle boven aangehaalde redenen terecht de nietigheid van de dagvaarding opwerpt, (...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 2 april 1979

Arbeidsovereenkomst — Ondergeschiktheid — Directeur van de hydro-kinesitherapeutische dienst in een ziekenhuis — In concreto geen ondergeschiktheid.

«Overwegende dat het arrest (Arbeidshof Bergen, 23 maart 1978), op grond van een omstandige analyse van de bedingen van de overeenkomsten tussen eiser en verweerster en van de wijze waarop die overeenkomsten werden uitgevoerd, beslist dat eiser aan geen gezag was onderworpen ; dat het met name erop wijst dat verweerster 'als dusdanig' enkel bij het sluiten van die overeenkomsten was opgetreden ; dat moederoverste van het ziekenhuis enkel optrad als tussenpersoon tussen het beheerscomité van dat ziekenhuis en eiser ; dat laatstgenoemde zich enkel beperkte tot het inlichten van dat comité nopens de aanwerving van zijn adjuncten, en tot het verkrijgen van zijn instemming voor de aankoop van het materiaal, aangezien het ziekenhuis instond voor de betaling ; dat de verplichting om in de lokalen en met het materiaal van het ziekenhuis te werken en de verplichting om, in beginsel, in zijn afdeling aanwezig te zijn tijdens de openingsuren van zijn dienst noodzakelijk voortvloeit uit eisers opdracht, doch geen gezagsverhouding impliceert en dat eiser trouwens eigenmachtig over zijn afwezigheden en verlof besliste ; dat in de overeenkomsten werd erkend dat hij recht had op een privé-cliënteel ; dat in werkelijkheid die activiteit geenszins werd beperkt en dat eiser zelfs zijn beroep ook in een ander ziekenhuis uitoefende ;

«Dat het arrest op grond van de gegevens die het aangeeft wettelijk heeft kunnen beslissen dat eiser niet aantoonde dat hij verbonden was door een arbeidsovereenkomst voor bedienden.»

(Voorzitter : de h. Gerniers — Raadsheer-rapporteur : baron Vinçotte — Advocaat-generaal : de h. Duchatelet — Advocaten : mrs. De Bruyn en Bayart — In de zaak : D. t/ V.Z.W. E.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 28 mei 1979

Arbeidsovereenkomst — Schriftelijke overeenkomst — Vervanging van de loonbepalingen in de loop der overeenkomst — Schuldvernieuwing — Bewijs van de nieuwe overeenkomst — Getuigen of vermoedens.

«Overwegende dat schuldvernieuwing tot stand kan komen, wanneer de partijen bij een arbeidsovereenkomst de oorspronkelijk in de overeenkomst opgenomen loonbepalingen tenietdoen en door nieuwe loonbepalingen vervangen, ook al blijven de andere bedingen van de arbeidsovereenkomst onveranderd ;

«Overwegende dat het arbeidshof (Arbh. Gent, 27 februari 1976) oordeelt : 'Een bestaande arbeidsovereenkomst kan door een nieuwe overeenkomst vervangen worden, wanneer de essentiële elementen van de vroegere overeenkomst vervangen worden. In dit geval ontstaat er schuldvernieuwing' ;

«Dat het arrest aldus de in het onderdeel aangehaalde wetsbepalingen niet schendt ;

(...)

«Overwegende dat, nu schuldvernieuwing de oorspronkelijke verbintenis tenietdoet, het bewijs van de overeenkomst, die de schuldvernieuwing tot stand brengt, niet wordt geleverd tegen en boven de inhoud van de oorspronkelijke overeenkomst ;

«Overwegende dat, luidens artikel 4bis van de wetten betreffende het bediendencontract, gecoördineerd op 20 juli 1955, het getuigenbewijs inzake de arbeidsovereenkomst voor bedienden, bij ontstentenis van een geschrift, wordt toegelaten ongeacht de waarde van het geschil ;

«Dat deze bepaling ook geldt wanneer een oorspronkelijke arbeidsovereenkomst door een nieuwe overeenkomst wordt vervangen ;

«Dat, wanneer inzake arbeidsovereenkomsten geen geschrift is opgemaakt van de overeenkomst die de schuldvernieuwing tot stand brengt, het bewijs van die overeenkomst door getuigen of vermoedens toegelaten is, ook al is de oorspronkelijke arbeidsovereenkomst schriftelijk vastgesteld.»

(Voorzitter : de h. Gerniers — Raadsheer-rapporteur : de h. Mahillon — Advocaat-generaal : de h. Lenaerts — Advocaten : mrs. Houtekier en De Gryse — In de zaak : B. t/ N.V. B.)

Hof Gent (9e Kamer), 30 maart 1979

Beslag — Bewarend beslag — Beoordeling van de zekerheid van de schuldvordering — Betwisting.

«De schuldvordering van D.M. 22.700, waarvoor thans nog de toelating tot beslag wordt gevraagd, spruit voort uit de verkoop en levering van drie tweedehandsmotorvoer-

tuigen die aan geïntimeerde werden aangerekend door facturen van 27 en 28 december 1976.

«S. stelt dat de geleverde voertuigen niet conform waren, dat ze ernstige slijtage en beschadigingen vertoonden en betwist om die reden de schuldvordering door — bij wijze van tegeneis in de zaak die ondertussen hangende is voor de rechter ten gronde — een schadevergoeding te vorderen die de schuldvordering van D.M. 22.700 overtreft.

«In die omstandigheden rijst de vraag van de zekerheid van de schuldvordering.

«De door artikel 1415 Ger. W. vereiste zekerheid wordt niet in het gedrang gebracht door onverschillig welke betwisting van de schuldenaar wat deze de mogelijkheid zou geven elk verzoek tot bewarend beslag te doen stranden.

«Wanneer de schuldvordering wordt betwist, behoort de beslagrechter, zonder ten gronde te beslissen en zonder dat de rechter ten gronde gehouden is door zijn beoordeling, te onderzoeken of die betwisting de vereiste schijn van grondigheid van de schuldvordering niet dermate aantast dat de gevorderde veiligheidsmaatregel niet meer verantwoord is.

(...)

«Tegen de betwisting vanwege S. brengen de appellanten twee middelen in :

«a) de levering werd aanvaard, wat onder meer blijkt uit het volgende :

— na de inontvangstneming van de wagens heeft geïntimeerde geen reclamaties over de conformiteit ingebracht vóór het overlijden van de verkoper H.B. op 20 januari 1977, waarop geïntimeerde repliceert dat hij voordien wel had gereclameerd per telefoon bij H.B., en dat diens rechtsopvolgers die reclamaties en de gebrekkigheid van het geleverde hebben erkend in hun brieven van 5 en 23 februari 1977,

— de koopprijs werd betaald door overhandiging van acht cheques van 6 januari 1977 wat nogmaals aanvaarding en goedkeuring van het geleverde veronderstelt ; geïntimeerde antwoordt hierop dat die cheques werden uitgeschreven veertien dagen vooraf, namelijk na het tot stand komen van de verkoop maar vóór de levering.

«b) er is geen bewijs van de opgeworpen niet-conformiteit :

— geïntimeerde deed te nuttiger tijd niet het nodige om de beweerde niet-conformiteit contradictoir te laten vaststellen, het zogenaamde expertiseverslag N. komt tot absurde cijfers, is eenzijdig en heeft geen bewijswaarde ;

— thans is een vaststelling of deskundigenonderzoek niet meer doenlijk aangezien de wagens, luidens de verklaringen van geïntimeerde, hersteld en verkocht zijn.

«In het licht van bovenstaande toelichting komt de betwisting van geïntimeerde eerder problematisch voor zodat de schuldvordering van de appellanten voldoende zeker voorkomt.»

(Voorzitter : de h. De Witte—Raadsheeren : de hh. Lamiroy en Matthys—Advocaten : mrs. Mullie en Altruy loco Santy—In de zaak S. e.a. t/ S.)

NOOT—Raadpleeg : GEORGES DE LEVAL, *La saisie-arêt*, 1976, p. 27, nr. 8 ; p. 50, nr. 28 ; ET. GUTT en A.-M. STRANART-THILLY, «Examen de jurisprudence, 1965 à 1970, Droit judiciaire privé», *R.C.J.B.*, 1974, 669, nr. 133.

Hof Antwerpen (1e Kamer), 27 juni 1979

Lijfrente — Herstelwetten — Reglementering van indexclausules — Niet toepasselijk

Het vonnis van Rb. Antwerpen, 8 februari 1978, R.W., 1977-78, 1166, wordt op de volgende gronden door het hof bevestigd :

«Overwegende dat de herstelwetten van 30 maart 1976 en 24 december 1976 en inzonderheid artikel 38, § 1, van de wet van 30 maart 1976 niet toepasselijk zijn op het onderhavige geval, waarin de lijfrente de wijze van betaling van de aankoop prijs van een onroerend goed is.

«Dat de gebruikte bewoordingen in voormeld artikel 38 niet kunnen worden gescheiden van de economie van de wet (zie de titel van sectie 3 huurprijzen) en de huurprijs of welke vergoeding ook hiermee overeenstemmend voor het tijdelijk genot van een onroerend goed, doch niet een verkoop-aankoop prijs bedoelen ;

«Dat het hof de redenen van de eerste rechter overneemt.»

(Voorzitter : de h. Alsteens — Raadsheren : de hh. Hernould en De Vocht—Advocaten : mrs. Janssens en Brueneel—In de zaak : C. e.a. t/ S.)

Arbeidshof Brussel (3e Kamer), 27 november 1979

Arbeidsovereenkomst — Bedienden — Eenzijdige wijziging van essentiële bestanddelen door de werkgever — Contractbreuk — Tijdspanne waarbinnen de bediende moet reageren.

Het hof oordeelt dat men een bediende wier functies stelselmatig werden uitgehold niet kan verwijten niet onmiddellijk contractbreuk tegen haar werkgever ingeroepen te hebben.

«Bij haar terugkeer uit verlof en lopende de opzegtermijn vindt eiseres in hoger beroep de dienstnota waaruit blijkt dat haar de handtekening wordt ontnomen, alsook een telefoonlijst waaruit blijkt, dat zij niet meer

voorkomt in de afdeling 'administratie' maar overgeheveld is naar de dienst 'boekhouding' met ontneming van volmachten en handtekening.

«Hoewel het ontnemen van de handtekening en de daaraan verbonden volmachten tot de discretionaire bevoegdheid van de beheerraad behoort en steeds herroepbaar is, weerlegt de voorlegging van de telefoonlijst de stelling van gedaagde in hoger beroep als zou aan het statuut van eiseres in hoger beroep als hoofd van de administratie niet zijn getornd, terwijl ook niets bewijst dat eiseres in hoger beroep op de beperkte vergadering van het kaderpersoneel van 14 april voordien akkoord zou zijn gegaan met een dergelijke overheveling.

«Het feit dat eiseres in hoger beroep voorkomt op de dienst 'boekhouding' en niet meer bij de dienst 'administratie' waarvan zij het hoofd was, levert het bewijs dat gedaagde in hoger beroep, zonder voorkennis van de bediende, eigenmachtig en eenzijdig de functie van eiseres in hoger beroep gewijzigd heeft.

«Eiseres in hoger beroep protesteerde onmiddellijk bij aangetekende brief van 5 augustus 1977 waarop geen antwoord kwam ; een later aangetekend schrijven van 16 augustus bleef eveneens onbeantwoord ; tot zij uiteindelijk bij aangetekend schrijven van 2 september 1977 contractbreuk aan de zijde van haar werkgever vaststelde.

«Te dien aanzien kan men eiseres in hoger beroep niet ten laste leggen dat zij enige tijd gewacht heeft om dit te doen. De vastheid van betrekking waarborgen is een van de fundamentele betrachtingen van de arbeidswetgeving en de werknemer moet eveneens het zijne bijdragen tot de vrijwaring van zijn betrekking. Hij zal dan ook aan de overeenkomst slechts een einde mogen maken of de contractbreuk aan de zijde van zijn werkgever mogen vaststellen na onderzocht te hebben of het aan deze laatste verweten feit een verbrekingshandeling uitmaakt of ingeval die handeling op zichzelf nog niet foutief is, vanaf welk ogenblik zij het wordt. Aldus wordt, zoals in het onderhavige geval, elke overhaaste beslissing vermeden.»

(Voorzitter : de h. Van den Berghe — Raadsheren in sociale zaken : de hh. Dumont en Haesaerts — Advocaten : mrs. Steghers en Maleingrau loco Goldschmidt — In de zaak : L. t/ N.V. M.)

WETGEVING

KANTTEKENINGEN BIJ DE HUURLINGENWET VAN

1 AUGUSTUS 1979*

1. De wet van 1 augustus 1979 betreffende diensten bij een vreemde leger- of troepenmacht die zich op het grondgebied van een vreemde staat bevindt, verschenen in het Belgisch Staatsblad van 24 augustus 1979 (blz. 9272), heeft een lange voorgeschiedenis achter de rug.

Sedert de Kongolese onafhankelijkheid kwam België herhaalde malen in de branding door toedoen van huurlingen die er waren geronseld of die via Belgische luchthavens waren afgereisd. De regering wou tot elke prijs verhinderen dat landgenoten — zelfs uit idealisme — in Afrika of elders

de wapens opnemen en door hun optreden de plaatselijke bevolking tegen de aldaar verblijvende Belgen in het harnas jagen.

2. In antwoord op een parlementaire vraag van volksvertegenwoordiger E. Glinne van 4 december 1962, had de minister van Buitenlandse Zaken moeten bekennen dat de Belgische regering niet beschikte over wettelijke middelen om iemand te beletten als huurling dienst te nemen, maar hij kondigde tevens aan dat een wetsontwerp in studie was genomen om in deze leemte te voorzien (*Vragen en Antwoorden, Kamer*, 15 januari 1963).

Toen de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties tijdens zijn zitting van einde december 1964 een motie betreffende Kongo heeft goedgekeurd waarin met name de non-interventie en de terugtrekking van de huurlingen werd aanbevolen, verklaarde de Belgische regering dat ze hiermee instemde en dat zij alle maatregelen zou steunen om de tenuitvoerlegging ervan te bevorderen.

3. Het bleef echter voorlopig bij deze intentieverklaring, want de regering was onvoldoende gewapend om het huurlingenprobleem doeltreffend aan te pakken. De minister van Buitenlandse Zaken kon wel op grond van artikel 6 van de besluitwet van 4 december 1939 betreffende de aflevering van paspoorten, de reispas van Belgische huurlingen intrekken, maar deze maatregel is weinig efficiënt gebleken.

Uit de parlementaire voorbereiding van de wet van 14 augustus 1974 betreffende de afgifte van paspoorten, die de verouderde gelegenheidswet van 1939 uiteindelijk vervangen heeft, blijkt nochtans zeer duidelijk dat de wetgever de intrekking van het paspoort nog steeds beschouwt als een passende maatregel ter bestrijding van het huurlingschap.

Inderdaad, bij de bespreking van artikel 10, § 1, van deze wet werd overeengekomen dat de Belg die als huurling dienst neemt in een vreemd leger «wangebruik maakt van zijn paspoort» (verslag van senator Custers namens de commissie van Buitenlandse Zaken, *Parl. Stukken, Senaat*, 1969-70, nr. 202). Het is trouwens ook niet bij toeval dat het koninklijk besluit tot inrichting van de commissie van beroep inzake afgifte van paspoorten op 31 juli 1979 — een dag vóór de Huurlingenwet — werd genomen (Belgisch Staatsblad van 21 augustus 1979, blz. 9120).

4. In de loop van het jaar 1964 werd er druk overleg gepleegd tussen de minister van Buitenlandse Zaken, P. H. Spaak, de minister van Justitie, P. Vermeylen, de minister van Landsverdediging, P. W. Segers, en de minister van Binnenlandse Zaken en van het Openbaar Ambt, A. Gilson, maar de opstelling van het wetsontwerp had heel wat méér voeten in de aarde dan aanvankelijk gedacht werd.

Pas op 15 maart 1965 werd het wetsontwerp «betreffende diensten bij een leger- of een troepenmacht die zich op het grondgebied van de Democratische Republiek Kongo bevindt» ingediend bij de Kamer (*Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1).

Op 9 november 1965 volgde een gelijkaardig wetsvoorstel van volksvertegenwoordiger E. Glinne (*Parl. Stukken, Kamer*, 1965-66, nr. 28/1), maar het zou nog heel wat tijd en bespreking in beslag nemen alvorens de commissie voor de Justitie van de Kamer zich kon verenigen met het ontwerp.

Ten gevolge van de ontbinding van de Kamers op 16 april 1965 was het ontwerp vervallen en het duurde tot 14 november 1967 eer de nieuwe minister van Justitie, P. Wigny, een gewijzigd wetsontwerp indiende omdat de regering ondertussen tot de bevinding was gekomen dat het verkieslijk

was algemeen wetgevend op te treden en het huurlingenprobleem met een definitieve, algemeen geldende wet te regelen in plaats van met een gelegenheidswet die alleen maar voor Kongo zou gelden (*Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1).

In de loop van de geschiedenis werden wel gelegenheidswetten goedgekeurd om de neutraliteit of de non-interventiepolitiek van België plechtig te bevestigen — o.m. de wet van 7 september 1870 die de door- en invoer van wapens en munitie van alle aard verbood tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870-71 en de wet van 11 juni 1937 die de non-interventie in de Spaanse burgeroorlog waarborgde — maar voor het buitenlands beleid achtte de regering het nu aangewezen het huurlingenprobleem definitief te regelen.

5. Over het nieuwe ontwerp werden twee verslagen uitgebracht door de h. Lindemans namens de kamercommissie (*Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nrs. 478/4 en 478/10), de minister van Justitie toonde zich zelfs bereid zijn ontwerp grondig te wijzigen, er volgde op 11 januari 1968 een bespreking in de openbare zitting van de Kamer, maar tot een stemming is het nooit gekomen.

Het ontwerp werd dan tien jaar later, op aandringen van de ministers van Justitie en van Buitenlandse Zaken, opnieuw ter sprake gebracht in de zittingen van de kamercommissie van 8, 15 en 22 februari 1978. Na drukke besprekingen, aanpassing van de teksten, bijkomende verklaringen van de minister van Justitie, verwerping van talrijke amendementen en herhaald aandringen van de minister van Buitenlandse Zaken — ondertussen was België nogmaals betrokken in het Zaïrees probleem toen een twaalfstal Belgische huurlingen in Rwanda waren opgepakt — nam de commissie voor de Justitie uiteindelijk het gewijzigde wetsontwerp aan met 10 stemmen en 3 onthoudingen.

Het ontwerp werd dan in de Kamer besproken tijdens de vergadering van 16 mei 1978 en aangenomen op 18 mei 1978. Ook de Senaat heeft het ongewijzigd goedgekeurd op 19 juli 1979.

6. Daar de nieuwe wet een compromis is tussen de verschillende, soms ver uiteenlopende, standpunten en bovendien herhaalde malen gewijzigd werd, geeft de oorspronkelijke memorie van toelichting niet meer het juiste opzet van de wetgever weer.

De oogmerken van de Huurlingenwet kunnen als volgt worden omschreven :

1° het verbieden van de aanwerving of van het vergemakkelijken van de aanwerving van personen in België ten behoeve van vreemde legers of troepen die zich op het grondgebied van een vreemde Staat bevinden ;

2° een mogelijke beperking van de dienstneming, het vertrek of de doorreis van personen met het oog op dienst bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat ;

3° het verbieden van de aanwerving van Belgische onderdanen door een Belgisch onderdaan ten behoeve van een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat ;

4° een mogelijke beperking van de dienstneming door Belgische onderdanen bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat ;

5° de toekenning van de bevoegdheid ter zake aan de correctionele rechtbank ;

6° een strengere bestraffing van de overtreding van artikel 135^{quater} van het Strafwetboek.

7. Artikel 1 van de Huurlingenwet verbiedt in België elke

aanwerving van personen ten behoeve van vreemde legers of troepen die zich op het grondgebied van een vreemde Staat bevinden en alle handelingen die zodanige aanwerving kunnen uitlokken of vergemakkelijken.

Het verbod is absoluut, het geldt zowel voor Belgische onderdanen als voor vreemdelingen. De wetgever heeft tot elke prijs willen verhinderen dat ronselaars in België optreden, zelfs al zijn ze beziel met zuiver idealistische of filantropische bedoelingen.

«Aanwerving» heeft hier een zeer ruime betekenis en kan ook voor «oproeping» of «wederoproeping» worden gebruikt (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer, 1977-78*, nr. 288/4). De aanwerving kan bestaan in : het opsporen van kandidaten die erin toestemmen zich te laten inlijven of het ertoe bewegen van deze personen, het openhouden van een wervingskantoor, het opstellen van dienstcontracten, het uitkeren van een voorschot, het bezorgen van de nodige uitrusting, het bewapenen, het groeperen en het oefenen van vrijwilligers, het organiseren of bevorderen van hun vervoer naar den vreemde, het aankopen van spoorkaartjes, het bestellen van vliegtuigtickets, het aankondigen of bekendmaken van de wervingsplaatsen en alle verrichtingen die tot de aanwerving kunnen leiden of die deze aanwerving kunnen bevorderen (memorie van toelichting, *Parl. Stukken, Kamer, 1936-37*, nr. 77 ; verslag van de senaatscommissie, *Parl. Stukken, Senaat, 1936-37*, nr. 105).

8. De geïncrimineerde bedrijvigheid kan soms de vorm van een gewoontemisdrijf aannemen, maar de illegale aanwerving is niettemin een ogenblikkelijk misdrijf waarvan de verjaring aanvangt zodra de wervingskampanje voltooid is, de verboden publiciteit ophoudt of de onwettige organisatie ontbonden is.

Een enkel feit van aanzetting tot of begunstiging van recrutering is voldoende om de ronselaar onder de toepassing van de nieuwe Huurlingenwet te doen vallen. Een enkele aanwerving; een enkele aanbeveling van een wervingskantoor, een enkele aankondiging in een krant is voldoende om bestraft te worden.

9. Tijdens de parlementaire voorbereiding van de gelegenheidswet van 11 juni 1937 waarbij de non-interventie van België in de Spaanse burgeroorlog wordt gewaarborgd en van de wet van 31 december 1936 tot aanvulling van de wet op de milite, de werving en de dienstverplichtingen, toonde de kamercommissie zich nog zeer inschikkelijk voor de inrichting van ambulancediensten en liefdadige hulpexpedities (verslag van de senaatscommissie, *Parl. Stukken, Senaat, 1936-37*, nr. 195 ; verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer, 1936-37*, nr. 102).

Thans wordt ook de aanwerving van niet-strijders voor vreemde legers of troepen verboden. In de tekst wordt immers de uitdrukking «ten behoeve van ...» gebruikt. De wetgever heeft willen voorkomen dat huurlingen aangeworven worden onder het mom van werktuigkundigen of technische adviseurs. Zo is de aanwerving van geneesheren, aalmoezeniers, schoonmaaksters, koks of foeriers verboden.

In België mogen bijgevolg geen ziekenverpleegsters voor de Duitse Bundeswehr worden aangeworven of mogen ook geen chauffeurs voor het Israëlitisch leger in dienst worden genomen. De recrutering voor het Vreemdelingenlegioen is uiteraard in België verboden en zelfs het aanwerven van piloten of ander luchtvaartpersoneel belast met het transport van wapens of munitie bestemd voor een vreemd leger

valt onder de toepassing van de strafwet.

«De aanwerving op internationaal vlak kan niet worden verhinderd, maar een interne reglementering kan een dergelijke publiciteit in bladen e.d.m. verbieden of beperken», aldus de minister van Justitie (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer, 1977-78*, nr. 288/4).

10. De wettekst maakt steeds gewag van «vreemde» legers of troepen omdat men elke verwarring wil uitsluiten met mogelijke militaire operaties van het Belgisch leger in den vreemde (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer, 1967-68*, nr. 478/4).

Er wordt ook telkens gepreciseerd dat het gaat om vreemde legers of troepen «die zich op het grondgebied van een vreemde Staat bevinden», want vreemde troepen die in België gestationeerd zijn mogen personen aanwerven als hulpkrachten. Alzo kunnen bewakers, chauffeurs, ziekenverplegers of geneesheren in België aangeworven worden ten behoeve van de Britse legerbasis te Grobbendonk, of kunnen havenarbeiders aangesteld worden ten behoeve van het Amerikaanse of Canadese leger te Zeebrugge.

Ook de minister van Justitie moest toegeven dat hij niet in staat was «het onderscheid tussen 'leger' en 'troepen' duidelijk onder woorden te brengen». Deze woorden moeten niet in zuiver technische zin worden opgevat, maar ze moeten zo ruim mogelijk worden geïnterpreteerd. Onder «troep» wordt verstaan elke gewapende macht die niet tot een regelmatig leger behoort, ongeacht of het gaat om verzetsgroepen, Polisario, milities, rijkswacht, guerilla-eenheden, gewapende benden in geregeld of ongeregeld verband, kortom alle mogelijke gewapende groepen die met of tegen het leger ter plaatse optreden, voor of tegen het plaatselijk regiem, of voor of tegen het regiem van een andere staat dan deze op welker bodem die «troep» bij de aanwerving gelegd is (verslag van rapporteur Uytendaele in de Kamer, zitting van 16 mei 1978, *Parl. Hand., Kamer, 1978, 2009*).

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt niet dat de politiediensten als «troepen» worden bestempeld, het personeel dat technische hulp verstrekt aan de politie in ontwikkelingslanden maakt trouwens geen deel uit van de militaire technische bijstand. Het valt te betreuren dat deze kwestie niet verduidelijkt werd tijdens de parlementaire besprekingen.

11. De aanwerving van personeel voor een buitenlands gemilitariseerd bedrijf zou echter wel onder de toepassing van de strafwet vallen, daar zulke oorlogsindustrie «ten behoeve van» een vreemde leger- of troepenmacht werkt (verslag van de senaatscommissie, *Parl. Stukken, Senaat, 1936-37*, nr. 105).

Frankrijk zou bijgevolg in België geen atoomgeleerden mogen engageren om behulpzaam te zijn bij de fabricatie van haar «force de frappe», Zuid-Afrika zou geen Luikse wapendkundigen mogen aanwerven in België om zijn bewapening te moderniseren.

Het is opmerkelijk dat de nieuwe wet geen uitzonderingen heeft voorzien, zoals dit wel het geval was met de wet van 31 december 1936 tot aanvulling van de wet op de milite, de werving en de dienstverplichtingen.

12. Artikel 1 van de Huurlingenwet doet evenwel geen afbreuk aan onze internationale verplichtingen zoals zij voortvloeien uit artikel 43 van het Handvest van de Verenigde Naties, of aan onze deelneming aan internationale politieoperaties waartoe besloten wordt door publiekrechtelijke instellingen waarvan België lid is. Met deze

«publiekrechtelijke instellingen» worden internationale instellingen zoals bv. de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties bedoeld.

In het Staatsblad werd ten gevolge van een zetfout «publiekrechtelijk» vermeld, maar de door het Parlement goedgekeurde tekst bevat deze taalfout niet.

Men kan zich afvragen of deze wettekst wel de aanwerving door het Internationaal Rode Kruis toestaat van Belgen, die belast kunnen worden met de hulpverlening aan of de verzorging van gewonde soldaten.

13. De aanwerving van personen ten behoeve van vreemde legers of troepen die zich op het grondgebied van een vreemde Staat bevinden is alleen toegelaten als ze plaatsheeft in het kader van een regeringsakkoord van militaire technische bijstand. Elke aanwerving buiten zulk een akkoord van militaire technische bijstand valt onder de verbodsbepaling van artikel 1 van de Huurlingenwet.

Artikel 43 van het Handvest van de Verenigde Naties bepaalt eveneens uitdrukkelijk dat de aanwervingen door bemiddeling van de nationale regeringen dienen plaats te vinden.

14. Wij aanvaarden dat een vreemde Staat in België zijn eigen onderdanen recruteert (memorie van toelichting, *Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1). Het staat elk land vrij zijn onderdanen onder de wapens te roepen en de minister van Justitie preciseerde dat «het uitgesloten is dat wij zouden beslissen of de betrokkenen al dan niet aan deze oproeping gevolg moeten geven. Elke vreemdeling kan altijd weigeren aan een dergelijke oproep gevolg te geven» (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer*, 1977-78, nr. 288/4).

Indien een vreemde Staat evenwel misbruik zou maken van dit recht om zijn onderdanen op te roepen ten einde politieke tegenstanders in zijn greep te krijgen — hetgeen menig parlementslid scheen te vrezen — dan kan de Belgische regering nog steeds de dienstneming, het vertrek of de doorreis van deze vreemdelingen verbieden op grond van artikel 2 van de Huurlingenwet.

15. Bovendien blijft artikel 135^{quater} en ^{quinquies} van het Strafwetboek van toepassing voor het geval een vreemde Staat zijn minderjarige onderdanen zou aanwerven of pogen aan te werven in België zonder toestemming van hun ouders, hun voogd of curator. Zelfs indien zulke aanwerving volgens de nationale wet van de minderjarige is geoorloofd, dan nog blijft de aanwerving in België strafbaar. Deze kwestie raakt de Belgische openbare orde (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/4).

Aanwerving van minderjarigen zonder toestemming van hen die de ouderlijke macht uitoefenen is steeds strafbaar wanneer de recrutering in België geschiedt, ongeacht of de minderjarige een Belgisch onderdaan is of een vreemdeling (cf. Cass., 18 oktober 1937, *Pas.*, 1937, I, 296). Zelfs een ontvoogde minderjarige mag niet aangeworven worden voor een vreemd leger of een vreemde troep zonder toestemming van zijn curator (*Parl. Stukken, Senaat*, 1959-60, nr. 334).

De bestraffing van de ongeoorloofde aanwerving van minderjarigen en de poging daartoe wordt door de nieuwe wet verzwaaard en er wordt geen rekening meer gehouden met de geldboete omdat het aangewezen leek de strafmaat in overeenstemming te brengen met artikel 4 van de Huurlingenwet.

16. Het oorspronkelijk wetsontwerp van minister van

Justitie P. Wigny verbood de dienstneming, het vertrek of de doorreis van personen met het oog op dienst bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat zonder voorafgaande machtiging van de minister van Justitie, van de minister van Landsverdediging of van de minister van Binnenlandse Zaken, naargelang het een vreemdeling, een aan militaire verplichtingen onderworpen Belg of een Belg die zodanige verplichtingen niet meer heeft, betrof (*Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1).

Men ziet niet goed in hoe de regering bepaalde personen zou kunnen machtigen om dienst te nemen in een leger of om zich aan te sluiten bij een verzetsbeweging, die tegen een vreemde Staat opereren, zonder België in een politiek avontuur te storten of minstens te compromitteren. Een dergelijke machtiging zou ongetwijfeld aanleiding tot ernstige diplomatieke incidenten kunnen geven. Het behoeft dan ook geen betoog dat we hier een van de zwakke plekken van het oorspronkelijk wetsontwerp raken.

17. Het was echter nog om andere redenen dat minister Wigny zijn ontwerp wijzigde. Verscheidene parlementairen dachten met weemoed terug aan de Spaanse burgeroorlog en aan de internationale brigades en zij wilden de mogelijkheid voor idealisten om zich te engageren vrijwaren. De individuele dienstneming werd door sommige kamerleden beschouwd als behorende tot de ideologische vrijheid.

Ingevolge een compromis tussen de verschillende opvattingen, blijft de dienstneming, het vertrek en de doorreis met het oog op dienst bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat toegelaten, tenzij zulks uitdrukkelijk verboden wordt. «Aan de Koning wordt de mogelijkheid gegeven in elk concreet geval desnoods de dienstneming, het vertrek en de doorreis te verbieden en meteen is voorzien in een snel middel om in een gegeven geval de hogere nationale belangen te vrijwaren» (uiteenzetting van rapporteur Uyttendaele, kamerzitting van 16 mei 1978, *Parl. Hand., Kamer*, 1978, p. 2009).

18. Op grond van artikel 2 van de Huurlingenwet kan de Koning, bij een met redenen omkleed en in ministerraad overlegd besluit, «binnen zekere perken en voor een bepaalde tijd» verbodsbepalingen opleggen. Daardoor kan in een concreet geval de dienstneming van bepaalde personen worden verhinderd en kan ook onderscheid worden gemaakt tussen een huurling en een idealist. Bovendien kan rekening worden gehouden met de hogere Belgische belangen en met de morele bedoelingen van de betrokkenen.

Door «personen» worden in de wettekst zowel Belgen als vreemdelingen bedoeld. Het territoriaal karakter van het strafrecht brengt mee dat zowel vreemdelingen als Belgen zich aan deze verbodsbepalingen dienen te onderwerpen.

19. Anderzijds verklaarde de minister van Justitie in de kamercommissie dat «het ontwerp slaat op elke doorreis van ons land, of die nu gebeurt per trein, per wagen, te voet of door ons luchtruim. Zodra een koninklijk besluit de doorreis heeft verboden, kan er derhalve worden ingegrepen in alle gevallen waarbij het bewezen is dat er huurlingen bij betrokken zijn» (*Parl. Stukken, Kamer*, 1977-78, nr. 288/4).

De minister geeft hier echter aan het begrip «doorreis» (in de Franse tekst staat «transit», wat beter zou vertaald worden door «doortocht») een interpretatie die niet strookt met de gewone betekenis van het woord. Wie op doorreis

is, reist door het land, maar wie in een luchtcorridor België overvliegt is niet «op doorreis», tenzij het luchtvaartuig er een landing zou maken.

Bovendien worden de aan boord van een varend vreemd luchtvaartuig gepleegde misdrijven op grond van artikel 36 van de wet van 27 juni 1937 betreffende de regeling der luchtvaart beschouwd alsof die feiten buiten het grondgebied van het Rijk bedreven werden. Wat aan boord van een vreemd luchtvaartuig, dat zich in het Belgisch luchtruim bevindt, gebeurt behoort normaliter niet tot de bevoegdheid van de Belgische strafrechten en de ministeriële verklaring kan de toepassing van de wet van 27 juni 1937 niet uitschakelen.

De doorvaart door de Belgische territoriale wateren zou eventueel ook onder de toepassing van de verbodsbepalingen vallen.

20. Het begrip «dienstneming» heeft hier een zeer ruime betekenis en daarom kan best verwezen worden naar de interpretatie die hieraan gegeven werd in de wet van 31 december 1936 tot aanvulling van de wet op de militie, de werving en de dienstverplichtingen.

De dienstneming moet niet noodzakelijk blijken uit een schriftelijke overeenkomst of uit een akte, ook een mondelinge verklaring waardoor een persoon zich verbindt dienst te gaan nemen bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat valt onder de toepassing van de strafwet.

De wilsuiting moet evenwel uitdrukkelijk zijn en ondubbelzinnig. Het heeft daarbij echter geen belang dat hij die ze heeft uitgedrukt door wettelijke middelen niet kan worden gedwongen ze uit te voeren, noch dat hij nog niet de verzekering heeft gekregen dat zijn dienstaanbod zal worden aangenomen, noch dat de ronselaar niet geldig gemandateerd was door hen die er het voordeel van moeten genieten (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer*, 1936-37, nr. 102).

21. Het inwinnen van informatie, het bijwonen van informatievergaderingen of het aanvragen van een inschrijvingsformulier zijn louter voorbereidende handelingen en kunnen niet worden beschouwd als een dienstneming in de zin van artikel 2 van de Huurlingenwet.

Het verstrekken van informatie, de inrichting van voorlichtingsavonden of het toezenden van inschrijvingsformulieren is echter wel strafbaar omdat het handelingen zijn die de aanwerving kunnen uitlokken of vergemakkelijken in de zin van artikel 1 van de Huurlingenwet.

De dienstneming is een ogenblikkelijk misdrijf dat voltrokken is op het ogenblik dat de vrijwilliger de verbintenis aangaat bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat dienst te nemen. De dienst zelf, de voltooiing van de dienstperiode, de uitvoering van het contract is slechts het gevolg van de dienstneming, het normale uitvloeisel ervan, en kan als dusdanig niet worden bestraft als «dienstneming». Het vertrek uit of de doortocht door ons land om dienst nemen worden evenwel afzonderlijk strafbaar gesteld.

22. Artikel 3, a, van de Huurlingenwet verbiedt buiten 's lands grondgebied de aanwerving en alle handelingen die zulke aanwerving kunnen uitlokken wanneer zij verricht worden door een Belgische onderdaan, ten voordele van (voor de gelijkvormigheid ware het wenselijk geweest dat ook hier zoals in artikel 1 «ten behoeve van ...» had gestaan) een vreemde leger- of troepenmacht die zich bevindt op het grondgebied van een vreemde Staat.

Ook hier is het verbod absoluut. Belgische ronselaars vallen steeds onder de toepassing van de Huurlingenwet : wanneer ze in het buitenland optreden valt hun activiteit onder de strafbepalingen van artikel 3, a, en wanneer ze in België opereren worden ze gestraft op grond van artikel 1.

23. De aanwerving van Belgen — en a fortiori van vreemdelingen ! — buiten het grondgebied van het Rijk door vreemdelingen valt niet onder de toepassing van de Huurlingenwet. De wetgever heeft de werkingssfeer opzettelijk beperkt gehouden : het «Schutzprinzip» t.a.v. de Belgische Staat kan de bestraffing van vreemdelingen wegens een in het buitenland gepleegde overtreding van de Huurlingenwet niet wettigen. Een dergelijke strafvervolgung zou trouwens voor grotere politieke verwickelingen kunnen zorgen.

Anderzijds kan de aanwerving ook niet onrechtstreeks vervolgd worden als een deelneming aan dienstneming in de zin van de artikelen 66 en 67 van het Strafwetboek (memorie van toelichting, *Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1). De aanwerving is geen toevallig medeplegerschap aan dienstneming in de zin van de artikelen 66 en 67 van het Strafwetboek, maar een noodzakelijke, onontkoombare medewerking die een afzonderlijk misdrijf uitmaakt (P.E. Trousse, *Principes généraux du droit pénal positif belge*, nrs. 4154-4163, Nov., *Droit pénal*, I, 2). Er is geen dienstneming denkbaar zonder een daad van aanwerving (memorie van toelichting, *Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1).

24. De minister van Justitie heeft deze zienswijze als volgt toegelicht : «Het ligt voor de hand dat het niet de bedoeling is die daad (d.i. de deelneming aan dienstneming door middel van aanwerving) strafbaar te stellen vermits de tekst de bestraffing uitdrukkelijk tot de daad van dienstneming beperkt. Dit neemt evenwel niet weg dat een andere deelneming aan deze dienstneming dan de gewone aanwerving op grond van de bepalingen van het Strafwetboek kan worden gestraft. Zulks zal echter uitzonderlijk zijn (memorie van toelichting, *Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1).

Belgen die de Belgische nationaliteit hebben verworven na het plegen van een overtreding van artikel 3 van de Huurlingenwet kunnen in België niet worden gestraft daar het bezit van het Belgisch staatsburgerschap een essentieel vereiste voor de strafbaarstelling uitmaakt.

25. Artikel 3, b, van de Huurlingenwet bestraft de dienstneming van Belgische onderdanen bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat, voor zover die dienstneming door de Koning bij een met redenen omkleed en in ministerraad overlegd besluit verboden werd.

Alzo kan aan Belgen die in het buitenland verblijven verbod worden opgelegd zich aan te sluiten bij een verzetsbeweging of dienst te nemen bij een vreemde troepenmacht die zich op het grondgebied van een vreemde Staat bevindt. Wij mogen echter niet uit het oog verliezen dat het koninklijk besluit slechts «binnen zekere perken en voor een bepaalde tijd» dergelijke verbodsbepalingen kan opleggen.

Wie reeds in dienst is bij een vreemde leger- of troepenmacht op het ogenblik dat de dienstneming bij koninklijk besluit wordt verboden, mag zijn dienstdienst voortzetten want als hij eenmaal onder de wapens is, valt hij niet onder de toepassing van de verbodsbepaling.

Is de maatregel wel voldoende om het huurlingschap te bestrijden ? Zal het uitvoeringsbesluit niet omzeild worden

door het antidateren van de dienstneming, eventueel zelfs met de medeplichtigheid van de vreemde overheid? De ondervinding zal moeten uitwijzen of ook de legerdienst zelf moet worden geïncrimineerd om de verbodsbepalingen waterdicht te maken.

26. In verband met de strafvordering wegens de in de Huurlingenwet strafbaar gestelde feiten die buiten het grondgebied van het Rijk werden gepleegd, lijkt het ons dat de wetgever weinig aandacht heeft geschonken aan de ernstige bezwaren die de Raad van State tegen het oorspronkelijk ontwerp heeft geopperd (*Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1).

De Huurlingenwet wijkt ongetwijfeld af van de algemene bevoegdheidsregels vervat in de artikelen 7 en 12 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, hetgeen het volste recht van de wetgever is. Maar in een dergelijk geval is het gebruikelijk dat de afwijkende bepalingen nauwkeurig worden aangeduid en afgebakend, terwijl de wetgever hier te werk is gegaan alsof er helemaal geen hoofdstuk II van de wet van 17 april 1878 meer bestond.

27. Er bestaan verscheidene wetten die bepalingen bevatten die afwijken van de beginselen vastgelegd in de wet van 17 april 1878: o.m. artikel 7 van de wet van 2 juni 1890 houdende bestraffing van de overtredingen van de Internationale Overeenkomst van 16 november 1887 betreffende de handel in geestrijke dranken in de Noordzee; de wetten van 19 augustus 1891 en 4 september 1891 op de zeevisserij; artikel 7 van de wet van 3 juli 1893 betreffende de beteugeling van de slavenhandel; artikel 2 van de wet van 26 mei 1914 betreffende de handel in blanke slavinnen; artikel 43 van de wet van 12 mei 1927 op de militaire opeisingen; artikel 73 van de wet van 5 juni 1928 houdende herziening van het Tucht- en Strafwetboek voor de koopvaardij en de zeevisserij; artikel 2bis van de wet van 14 mei 1930 over de radiotelegrafie, de radiotelefonie en andere radioverbindingen; artikel 36 van de wet van 27 juni 1937 betreffende de regeling der luchtvaart; artikel 15 van de wet van 4 juli 1962 op de verontreiniging van de zee door olie; artikel 19 van de wet van 13 april 1965 op de zeebrieven; artikel 3 van de wet van 27 maart 1969 betreffende de reglementering van het zeetransport; artikel 16 van het koninklijk besluit van 23 april 1971 houdende uitvoering van verordening nr. 1463/70 van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 20 juli 1970 betreffende de invoering van een controleapparaat bij het wegvervoer; de artikelen 19 tot 23 van de wet van 5 juni 1972 op de veiligheid der schepen.

28. Ik kan mij niet van de indruk ontdoen dat de wetgever hier te werk is gegaan als een garagehouder die naar de oorzaak van een defect zoekt, maar zich niet druk maakt om autoconstructie of stroomlijning.

Indien zo wordt voortgegaan met het invoegen van afwijkende bepalingen voor elke bijzondere wet, wordt het niet alleen een onoverzichtelijke knoeiboel en verloedert men het strafrecht, maar dan zullen er weldra geen algemene rechtsbeginselen meer bestaan.

De wetgever had het probleem nochtans gemakkelijk kunnen oplossen door de Huurlingenwet onder te brengen bij de misdrijven tegen de veiligheid van de Staat, zodat de vervolging van de in het buitenland gepleegde feiten op grond van artikel 6, 1°, van de wet van 17 april 1878 geregeld was. We zullen verder wel uitleggen waarom zulks niet is gebeurd.

29. Voor zover de overtredingen van de Huurlingenwet bij ontstentenis van enige wettekst ter zake niet kunnen worden ingedeeld bij de misdrijven tegen de veiligheid van de Staat — en de rechtspraak zal desbetreffend moeten beslissen — dienen de bevoegdheidsregels vervat in de Huurlingenwet getoetst te worden aan de algemene rechtsbeginselen verwerkt in de wet van 17 april 1878.

Luidens artikel 7 van deze procedurewet is voor de vervolging in België van in het buitenland gepleegde misdaden en wanbedrijven nu eens vereist dat op het feit ook straf is gesteld door de wet van het land waar het misdrijf is gepleegd (§ 1), dan weer dat ze is voorafgegaan door een klacht van de benadeelde vreemdeling of zijn familie ofwel door een officieel bericht aan de Belgische overheid gegeven door de overheid van het land waar het misdrijf is gepleegd (§ 2).

30. De minister van Justitie heeft te kennen gegeven dat artikel 7, § 1, van de wet van 17 april 1878 hier niet van toepassing is, daar anders artikel 3 van de Huurlingenwet «zijn nut zou verliezen» aangezien «geen enkel land straf stelt op het bijzonder feit dat hier is bedoeld», en dat artikel 7, § 2, zeker niet van toepassing is «want dit betreft alleen het geval waarin het misdrijf tegen een vreemdeling werd gepleegd» (*Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1).

Het standpunt van de regering, zoals het is uiteengezet in de memorie van toelichting, is begrijpelijk, maar waarom dan in de wet niet uitdrukkelijk vermelden dat hier afgezien wordt van het klachtvereiste, de officiële aangifte of de dubbele strafbaarstelling? In artikel 2 van de wet van 26 mei 1914 betreffende de beteugeling van de handel in blanke slavinnen wordt de afwijkende bepaling nauwkeurig omschreven, niets belette de wetgever een zelfde zorg te besteden aan de opstelling van de Huurlingenwet.

31. Artikel 12 van de wet van 17 april 1878 bepaalt dat, behoudens in oorlogstijd en in enkele gevallen die ter zake niet dienend zijn, de «vervolging van de in het buitenland gepleegde misdrijven alleen plaatsheeft wanneer de verdachte in België wordt gevonden».

Het gaat hier wel degelijk om een algemene rechtsregel die toepasselijk is op alle buiten het grondgebied van het Rijk gepleegde misdrijven — het blijkt trouwens uit de titel van hoofdstuk II van de wet van 17 april 1878 — en de minister van Justitie vergist zich dan ook wanneer hij in de memorie van toelichting poneert dat de overtredingen van artikel 3 van de Huurlingenwet daar niet kunnen worden bijgerekend (*Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1).

Het stond de wetgever weliswaar vrij af te wijken van de bepalingen van artikel 12 van de wet van 17 april 1878, maar dan diende hij zijn opzet in de wet te vermelden zoals hij dit heeft gedaan in artikel 73 van de wet van 5 juni 1928 houdende herziening van het Tucht- en Strafwetboek voor de koopvaardij en de zeevisserij.

Bij ontstentenis van enige uitdrukkelijke bepaling dienaangaande in de wettekst zelf — de beschouwingen die aan deze kwestie worden vastgeknoopt in een memorie van toelichting kunnen geen formele wet buiten werking stellen — lijkt het ons dat er uit hoofde van een overtreding van artikel 3 van de Huurlingenwet in België geen strafvervolging mogelijk is wanneer de verdachte niet in België wordt gevonden.

32. Luidens artikel 4 van de Huurlingenwet worden «de inbreuken» of de pogingen tot «inbreuk» op de artikelen 1 en 3 of op de koninklijke besluiten genomen in uitvoering

van artikel 2 gestraft met gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaar.

Het valt te betreuren dat de wetgever niet heeft voorzien in de oplegging van een geldboete. De meeste huurlingen handelen vrijwel zeker uit winstbejag; de veroordeling, resp. de bijkomende fikse geldboete zou wellicht een meer aangewezen bestraffing zijn.

Het wetsontwerp van minister Wigny voorzag in een veel strengere bestraffing: een gevangenisstraf van drie maanden tot vijf jaar en zelfs de vervallenverklaring van de rechten vermeld in artikel 123sexies, § 1, van het Strafwetboek (*Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1). Sommige leden van de kamercommissie wensten zelfs het automatisch verlies bij administratieve maatregel van de Belgische nationaliteit in te voeren (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken*, 1977-78, nr. 288/4).

33. Dank zij de temperende invloed van de eensgezinde kamercommissie en ook dank zij de humane aanpak van het probleem door minister R. Van Elsanle, werd de bestraffing verzacht. Van enige vervallenverklaring van burgerrechten was helemaal geen sprake meer.

Sommige parlementsleden verwachtten alle heil van de ontneming van de Belgische nationaliteit bij administratieve maatregel en ze verwezen daarbij naar Nederland, waar ingevolge artikel 7 jo 4^e van de Wet van 12 december 1892 op het Nederlanderschap en het ingezetenschap, de onderdanen die, zonder verlof, in vreemde staats- of krijgsmacht treden van rechtswege de Nederlandse nationaliteit verliezen.

Ze verloren echter uit het oog dat het koninklijk besluit van 22 juli 1959 aan Nederlanders in een aantal immigratielanden collectief verlof heeft verleend zich te begeven in burgerlijke staatsdienst van het land hunner vestiging. Einde 1977 heeft de minister van Buitenlandse Zaken in een brief aan de Tweede Kamer uiteengezet dat de regering Den Uyl besloten had nieuwe maatregelen te nemen om haar principiële verwerping van de apartheidspolitiek tot uitdrukking te brengen: o.m. zou Zuid-Afrika van de lijst der in het K.B. van 22 juli 1959 bedoelde immigratielanden worden geschrapt. Nederlanders in Zuid-Afrika zouden bijgevolg weer vooraf koninklijke machtiging moeten verkrijgen voor toetreding tot de Zuidafrikaanse burgerlijke staatsdienst, zoniet verbeuren zij hun staatsburgerschap.

34. In Nederland heeft het gehannes met het K.B. van 22 juli 1959 zoveel kritiek uitgelokt dat het ontwerp op de lange baan is geschoven en dat alles — voorlopig? — bij een ministeriële intentieverklaring is gebleven (cf. H. U. Jesurun d'Oliveira, «Staatsloosheid voor Z.A.-sympathisanten?», *N.J.B.*, 1977, 1081; R. C. R. Siekman, «Art. 7 jo 4^e Wet Nederlanderschap en het anti-apartheidsbeleid van de Nederlandse regering», *N.J.B.*, 1979, 490; «Replik en dupliek», *N.J.B.*, 1979, 655).

De voorgestelde maatregel is niet alleen in strijd met artikel 8 van het Verdrag van New York van 30 augustus 1961 tot beperking van staatsloosheid — dat op zijn beurt een uitvloeisel is van artikel 15 van de Universele verklaring van de Rechten van de Mens — omdat de nationaliteit niet van rechtswege mag worden ontnomen als daardoor staatsloosheid ontstaat, maar de ontneming van de nationaliteit is bovendien in strijd met «een algemene tendens in het internationaal recht» (verklaring van de minister van Justitie, kamerzitting van 16 mei 1978, *Parl. Hand., Kamer*, p. 2013).

35. Het ontnemen aan huurlingen van het elementair

recht op nationaliteit is een schending van de mensenrechten, een dergelijke sanctie strookt niet met het imago van de rechtsstaat en bovendien zou een dergelijke maatregel flagrant onrecht aandoen aan de gezinsleden van de betrokkene. Professor d'Oliveira merkte terecht op: «Nationaliteit behoort geen object te zijn waarmee de staat sanctie kan toedienen aan ongehoorzame burgers» (*N.J.B.*, 1977, 1081).

Het parlement heeft er dan ook goed mee gedaan deze administratieve sanctie van de hand te wijzen. Bovendien werden onder invloed van de kamerleden L. Lindemans, A. Saintraint en E. Glinne alle bepalingen van het eerste boek van het Strafwetboek, met inbegrip van hoofdstuk VII en artikel 85 toepasselijk verklaard op de overtredingen van de Huurlingenwet. De strafrechter kan aldus rekening houden met verzachtende omstandigheden en de straf aanpassen aan de individuele gevallen.

Mede door toedoen van de Raad van State werd ook de toekenning van het voordeel van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie gevestigd (advies van de Raad van State, *Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1).

36. Artikel 5 van de Huurlingenwet bepaalt dat de correctionele rechtbanken bevoegd zijn, onder voorbehoud van de toepassing van de wet van 15 juni 1899 houdende titel I van het Wetboek van militaire strafrechtspleging voor de misdrijven door een militair gepleegd en van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming voor de feiten gepleegd door minderjarigen beneden achttien jaar.

Op het eerste gezicht is heel het artikel overbodig. Er was geen enkele reden om voorbehoud te maken voor militairen en minderjarigen: de gewone rechtsregels regelen deze materies en de uitdrukkelijke vermelding van deze twee categorieën kan slechts verwarring stichten. Waarom dan ook geen gewag gemaakt van het voorrecht van rechtsmacht of de vervolging tegen ministers?

37. Door de uitdrukkelijke toewijzing van bevoegdheid aan de correctionele rechtbanken wou de regering beklemtonen dat de overtredingen van de Huurlingenwet geen politiek karakter vertonen en ze hoopte hierdoor elke betwisting dienaangaande te voorkomen (memorie van toelichting, *Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1).

Voor zover de kennisgeving van deze misdrijven uitsluitend aan de correctionele rechtbanken wordt opgedragen, heeft de Raad van State tot tweemaal toe ernstige bezwaren naar voren gebracht op grond van artikel 98 van de Grondwet. «De bevoegdheid van de jury inzake politieke misdaden en wanbedrijven is ingesteld door een uitdrukkelijke Grondwetsbepaling, zodat de wetgever niet vermag van die bevoegdheidsregeling af te wijken door hoven en rechtbanken de grondwettelijke bevoegdheid te ontnemen om de aard van de misdrijven af te leiden uit het feitelijk onderzoek van de toedracht van de zaak en om dat te doen zowel op grond van het oogmerk van de dader van het misdrijf als van de eventuele terugslag daarvan op de stabiliteit van 's lands instellingen of op de uitwendige veiligheid van de Staat.

Kan de wetgever bepaalde misdrijven tot uit hun aard politieke misdrijven maken door de daders ervan uitdrukkelijk berechting door een jury toe te staan, het staat hem niet het beschermend optreden van de jury aan beschuldigen te onzeggen, door de misdrijven die hij in het leven roept, als niet-politiek te kwalificeren» (*Parl. Stukken*,

Kamer, 1964-65, nr. 1005/1 ; *Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1).

38. Tijdens de parlementaire besprekingen heeft de toewijzing van bevoegdheid aanleiding tot controverse gegeven, maar ten slotte heeft minister Vanden Boeynants, namens de minister van Justitie, de knoop doorgehakt in de Senaat, toen hij toegaf : «Il ne s'agit pas, à nos yeux, de faits politiques. Si même il en était ainsi, ne perdez pas de vue que le tribunal correctionnel a parfaitement le droit de se déclarer incompétent» (senaatssitting van 17 juli 1979, *Parl. Hand., Senaat*, p. 1155).

Meteen werd officieel erkend dat de grondwettelijke vrijheid van de strafrechter om het politiek karakter van de feiten te onderzoeken gewaarborgd blijft. De verwijzing naar het hof van assisen blijft mogelijk en bijgevolg vallen alle bezwaren van de Raad van State en van de oppositie weg.

De beoordelingsvrijheid van de vonnisgerechten is even goed gevrijwaard als die van de onderzoeksgerechten, want de bewering van senator Perin dat de vonnisgerechten gebonden zijn door de beslissing van de raadkamer omtrent het politiek karakter van de misdrijven is onjuist (cf. *Parl. Hand., Senaat*, 1978-79, zitting van 17 juli 1979, p. 1156).

39. Meteen werd ook impliciet toegegeven dat de toewijzing van bevoegdheid overbodig was. De overtredingen van de Huurlingenwet zijn immers geen intrinsiek politieke misdrijven, zoals ook de overtredingen van artikel 135 van het Strafwetboek geen uiteraard politieke misdrijven zijn (M. Rigaux en P. E. Trousse, *Les crimes et les délits du code pénal*, I, p. 571 ; J. Gilissen, F. Cassiers en Fr. Debroux, *Crimes et délits contre la sûreté de l'Etat*, nr. 1084 in *Nov., Droit pénal*, III).

Het is niet omdat de misdrijven ingedeeld werden bij hoofdstuk III onder de «misdaden tegen de inwendige veiligheid van de Staat» dat het per se om politieke misdrijven gaat. Het is nog niet omdat de verdachte politieke bijbedoelingen had of omdat de feiten een internationaal incident hebben veroorzaakt dat meteen het politiek karakter van het misdrijf vaststaat. Het is ook niet omdat bepaalde handelingen bij een met redenen omkleed en in ministerraad overlegd koninklijk besluit worden verboden dat de overtreding van deze verbodsbepalingen ipso facto een politiek misdrijf oplevert. Ridder de Stexhe heeft dit terecht aan senator Perin tegengeworpen (*Parl. Hand., Senaat*, 1978-79, zitting van 17 juli 1979, p. 1156).

Ook zonder enige uitdrukkelijke toewijzing waren de correctionele rechtbanken bevoegd geweest om deze misdrijven te vonnissen (cf. Cass., 18 oktober 1937, *Pas.*, 1937, I, 296). Het heeft heel wat moeite en tijd gekost om sommige parlamentsleden van deze evidentie te overtuigen.

De wetgever had nochtans gerust de Huurlingenwet kunnen onderbrengen bij artikel 135 van het Strafwetboek ter vervanging van het vroegere artikel 135ter zonder ook maar enige uitwerking op de bevoegdheid van de gewone strafgerechten. Dit had het grote voordeel opgeleverd dat de in het buitenland gepleegde misdrijven dan in België konden worden vervolgd op grond van artikel 6, 1°, van de wet van 17 april 1878 als «misdrijven tegen de veiligheid van de Staat», zoals we reeds eerder hebben uiteengezet (M. Rigaux en P. E. Trousse, *o.c.*, I, p. 567).

40. Gezien de trend van de cassatierechtspraak sedert meer dan honderd jaar (cf. Cass., 12 maart 1855, *Pas.*, 1855, I, 113, op conclusie van de eerste advocaat-generaal Delebecque ; Cass., 19 augustus 1870, *Pas.*, 1871, I, 114, op

conclusie van de eerste advocaat-generaal Faider ; Cass., 9 januari 1888, *Pas.*, 1888, I, 70 op conclusie van de advocaat-generaal Bosch ; Cass., 12 november 1888, *Pas.*, 1889, I, 31 ; Cass., 5 mei 1913, *Pas.*, 1913, I, 207 ; Cass., 13 juni 1947, *Pas.*, 1947, I, 168, op conclusie van de eerste advocaat-generaal Hayoit de Termicourt ; Cass., 24 juni 1963, *Pas.*, 1963, I, 1123 ; Cass., 19 juni 1972, *Arr. Cass.*, 1972, I, 987), bestaat er weinig kans dat de overtredingen van de Huurlingenwet wegens de omstandigheden waarin ze worden gepleegd of wegens de oogmerken van de dader alsnog door de vonnisgerechten als politieke misdrijven zouden worden beschouwd. Heel de rechtspraak geeft een tamelijk enge interpretatie aan het begrip «politieke misdrijf», een andere houding van de strafrechter zou trouwens het politieke klimaat in België ondraaglijk maken.

Het is evenwel geenszins uitgesloten dat de aanwerving door middel van perskampanjes wordt gelanceerd of dat kranten of weekbladen door het verspreiden van inlichtingen, aanbevelingen of propaganda de dienstneming bij vreemde legers of troepen zouden begunstigen. In zulk geval gaat het wel degelijk om een persmisdrijf en dan is alleen de jury bevoegd om de feiten te beoordelen (cf. advies van de Raad van State, *Parl. Stukken, Kamer*, 1964-65, nr. 1005/1).

41. Het is merkwaardig dat er zoveel geredetwist werd over de toewijzing van bevoegdheid aan de correctionele rechtbanken, hetgeen op zichzelf geen bezwaar oplevert indien de beoordelingsmacht van de strafrechter over de politieke aard van de feiten maar gevrijwaard blijft, maar dat niemand enige aandacht heeft geschonken aan de gebrekkige regeling van de bevoegdheid *ratione loci* van de correctionele rechtbanken.

Inderdaad, wanneer een Belg die in het buitenland geboren en getogen is en die nooit in België enige woon- of verblijfplaats heeft gehad, zich buiten het grondgebied van het Rijk schuldig maakt aan aanwerving of in strijd met de op grond van artikel 2 van de Huurlingenwet uitgevaardigde verbodsbepalingen dienst neemt bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat, dan is ten gevolge van een lacune in het Wetboek van Strafvordering geen enkele Belgische correctionele rechtbank bevoegd om hem te vonnissen.

42. Artikel 6 van de Huurlingenwet brengt de straf gesteld op de overtreding van artikel 135quater en quinquies van het Strafwetboek in overeenstemming met de strafmaat van artikel 4 van de Huurlingenwet. Ook hier wordt bijgevolg geen rekening meer gehouden met de geldboete.

Artikel 7 van de Huurlingenwet schaft artikel 135ter van het Strafwetboek af, daarbij werd echter vergeten artikel 135quinquies (dat een verwijzing naar artikel 135ter inhoudt) aan te passen. De Huurlingenwet is een soort verfining van artikel 135ter Sw., maar de geïncrimineerde feiten zijn niet volkomen congruent. In artikel 135ter Sw. was o.m. sprake van aanwerving van manschappen door middel van «giften, vergoedingen, beloften, bedreigingen, misbruik van gezag of van macht», in de kamercommissie heeft echter de minister van Justitie verklaard dat deze feiten afdoende bestraft worden door artikel 470 van het Strafwetboek : «hij die met behulp van geweld of bedreiging de ondertekening of de afgifte afperst van enig stuk dat een verbintenis inhoudt of meebrengt» (verslag van de kamercommissie, *Parl. Stukken, Kamer*, 1977-78, nr. 288/4).

43. Op voorstel van de Raad van State werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om het Besluit van de Soeve-

reine Vorst van 9 februari 1815, dat ronseling met opsluiting bestraft, op te heffen (*Parl. Stukken, Kamer*, 1967-68, nr. 478/1). Het besluit werd nog genomen door Willem, Soevereine Vorst der Nederlanden, in zijn hoedanigheid van gouverneur-generaal van België en was blijkbaar geïnspireerd door de Franse wet van 4 nivôse jaar IV (J. A. Garnier-Dubourgneuf en J. S. Chanoine, *Lois d'instruction criminelle et pénales*, I, p. 25 en II, p. 778).

Men kan het betreuen dat tegelijkertijd ook de wet van 12 december 1817 betreffende de aanzetting tot desertie van personen die behoren tot de land- of zeemacht niet werd opgeheven. Deze wet bestraft gelijkaardige feiten en behoort eveneens tot de curiosa van het strafrechtelijk arsenaal (cf. J. Gilissen, P. Cassiers en Fr. Debroux, *o.c.*, nr. 1071). De wetgever van 1979 kan natuurlijk als excuus invoeren dat ook de opstellers van het Militair Strafwetboek van 27 mei 1870 bij vergetelheid nagelaten hebben de wet van 12 december 1817 op te heffen (*Pand. B.*, tw. «Embauchage», nr. 14).

44. De Huurlingenwet beantwoordt ongetwijfeld aan een behoefte. Bij gemis aan enige wetgeving op dit stuk was de regering onvoldoende gewapend om op te treden tegen het ronselen van vrijwilligers voor buitenlandse legers of troepen, tegen het gebruik van de nationale luchthaven als draaischijf voor het vervoer van huurlingen naar gebieden waarvoor ze elders werden aangeworven of tegen dienstneming van Belgen in vreemde landen.

De non-interventiepolitiek van België moest dringend beklemtoond worden, zoniet klonken de verklaringen van diplomaten ongeloofwaardig. De Huurlingenwet onderstreept de wil van de wetgever om paal en perk te stellen aan het huurlingenprobleem en desnoods streng bestraffend op te treden tegen ongehoorzame staatsburgers.

De Huurlingenwet is een compromis : alle aanwervingen in België werden verboden, alsook alle aanwervingen verricht door Belgen in het buitenland. De dienstneming bij een vreemde leger- of troepenmacht op het grondgebied van een vreemde Staat is toegelaten, maar ze kan te allen tijde door de Koning worden verboden bij een met redenen omkleed en in ministerraad overlegd besluit «binnen de perken en voor een tijd die Hij bepaalt». Ook hier werden waarborgen ingebouwd ten einde idealisten de gelegenheid te geven hun ideaal te dienen, voor zover zulks de hogere belangen van het land niet schaadt.

45. Ideologische vrijheid, edelmoedige initiatieven, humanitaire bewegingen hebben onze landgenoten nooit onverschillig gelaten en men hoeft niet op te klimmen tot de kruistochten of tot de tijd van de Pauselijke Zoeaven, om bewijzen te vinden van onze bewogenheid bij het leed en de nood van anderen. De dienstnemingen bij de internationale brigades tijdens de Spaanse burgeroorlog liegen er niet om, het aandeel van het Belgisch vrijwilligerskorps aan de verdediging van Zuid-Korea, de hulp aan politieke banelingen, de opvang van Chileense leiders van vakverenigingen en van bootvluchtelingen leveren daarvan een tastbaar bewijs.

De dienstneming uit ideologische overtuiging, het persoonlijk engagement uit overtuiging, de zelfopoffering als idealistische inzet, hebben de parlementsleden willen waarborgen als een bestanddeel van de persoonlijke vrijheid. Artikel 2 van de Huurlingenwet getuigt van deze diepe bekommernis.

46. Het is duidelijk dat de Huurlingenwet voor verbetering vatbaar blijft. Ook de minister van Justitie en het

Parlement zijn daarvan overtuigd. Op legistiek gebied is de wettekst onvolkomen, maar dat is een gebrek waarmee niet alleen de Huurlingenwet behept is. Het is een probleem van wettenmakerij, van deskundigheid, van juridisch inzicht in deze problematiek.

Wellicht kan ook een opbouwende kritiek ertoe bijdragen het gehalte van de Belgische wet te verbeteren en te verrijken.

A. Vandeplass

P.S. Met ingang van 1 mei 1980 is in Nederland weer individueel verlof nodig om te treden in de staatsdienst van de landen Argentinië, Australië, Brazilië, Canada, Malawi, Nieuw-Zeeland, Rhodesië, Verenigde Staten van Amerika, Zambia en Zuid-Afrika.

Nederlanders, die in vreemde staatsdienst treden, verliezen ipso facto hun Nederlanderschap behalve in het geval dat zij daartoe verlof hebben gekregen. Dat verlof kan worden gegeven in individuele gevallen, maar ook in het algemeen voor bepaalde landen. Bij koninklijk besluit van 22 juli 1959 was alsof algemeen verlof verleend tot het treden in burgerlijke staatsdienst van de tien genoemde immigratielanden. Dit besluit wordt thans ingetrokken met ingang van 1 mei 1980 (*Staatsblad*, nr. 14 van 31 januari 1980).

Enerzijds is de emigratie naar de genoemde landen al sinds geruime tijd sterk teruggelopen, anderzijds was de Nederlandse regering van mening dat zich in bepaalde landen ontwikkelingen kunnen voordoen, die het ongewenst zouden kunnen maken dat Nederlanders zonder meer verlof hebben om met behoud van hun eigen nationaliteit in burgerlijke staatsdienst van die landen te treden.

De intrekking van het algemeen verlof werkt alleen voor de toekomst. Nederlanders, die op grond van het verleende algemeen verlof reeds in burgerlijke staatsdienst van een van de genoemde landen zijn getreden, behoeven dus niet opnieuw een verzoek in te dienen voor het verkrijgen van individueel verlof.

Het hoeft geen betoog dat deze regeling die eerder door politieke overwegingen is ingegeven dan door humanitaire beweegredenen, niet enthousiast zal onthaald worden. Ook de losbollen en de avonturiers onder de Nederlanders verdienen rechtsbescherming en eerbiediging van hun vaderlanderschap : onrijpheid, onbezonnenheid of nooddruft verdienen niet gestraft te worden met heimatloosheid, verlies van nationaliteit of pariaschap. Laten wij het dan maar hebben over stigmatiserende straffen !

* Voor de parlementaire voorbereiding zie :

Gewone zitting 1967-1968.

Kamer van volksvertegenwoordigers.

Parlementaire bescheiden — Wetsontwerp, nr. 478-1 van 14 november 1967 — Amendementen, nr. 478-2 van 4 december 1967 van de heer Saintraint ; nr. 478-3 van 5 december 1967 van de heer Glinne — Verslag, nr. 478-4 van 20 december 1967 van de heer Lindemans — Amendementen : nr. 478-5 van 8 januari 1968 van de heer Le Grève ; nr. 478-6 van 8 januari 1968 van de heer Glinne ; 478-7 van 9 januari 1968 van de regering ; nr. 478-8 van 16 januari 1968 van de heren Defraigne en Pierson — Subamendement, nr. 478-9 van 14 januari 1968 van de heer Glinne — Aanvullend verslag, nr. 478-10 van 31 januari 1968 van de heer Lindemans — Amendementen : nr. 478-11 van 31 januari 1968 van de heer Le Grève ; nr. 478-12 van 5 februari 1968 van de heer Saintraint.

Parlementaire Handelingen — Bespreking. Vergadering van 11 januari 1968.

Gewone zitting 1977-1978.

Kamer van volksvertegenwoordigers.

Parlementaire bescheiden — Stuk, nr. 288-1 van 13 februari 1978 — Amendementen : nr. 288-2 van 13 februari 1978 van de heer Glinne ; nr. 288-3 van 15 februari 1978 van de heren Harmegnies en Baert — Verslag, nr. 288-4 van 28 april 1978 van de heer Uyttendaele

Parlementaire Handelingen Bespreking. Vergadering van 16 mei 1978 — Aanneming. Vergadering van 18 mei 1978.

Senaat.

Parlementaire bescheiden — Wetsontwerp, nr. 375-1 van 18 mei 1978.

Buitengewone zitting 1979.

Senaat.

Parlementaire bescheiden — stuk, nr. 215-1 van 10 juli 1979 — Verslag, nr. 215-2 van 10 juli 1979 van Mevr. Góor-Eyben. Amendementen nr. 215-3 van 17 juli 1979 van de heren Mourcaux en Bonmariage.

Parlementaire Handelingen — Bespreking. Vergadering van 17 juli 1979 — Aanneming. Vergadering van 19 juli 1979.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Verzorgd door het departement Rechten U.I.A.

Handelsvennootschappen

Door de wet van 29 november 1979 tot wijziging van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen (*B.S.*, 16 januari 1980) wordt artikel 119, 3e lid, Venn. W. vervangen door de bepaling : «Het getal van de vennoten mag tot twee beperkt zijn». Tevens worden de sancties neergelegd in art. 123, 1e en 3e lid, Venn. W. en in art. 172, 2e en 4e lid, Venn. W. afgeschaft.

Vóór de totstandkoming van deze wet moest de P.V.B.A. drie vennoten tellen indien man en vrouw vennoot zijn. De voornaamste bedoeling hiervan was te verhinderen dat man en vrouw ten gevolge van de eigenheid van hun relatie de vennootschapsregels zouden miskennen. Indien zij deze regel niet naleefden waren zij op grond van art. 123 Venn. W. persoonlijk en hoofdelijk gehouden tot alle verbintenissen van de vennootschap en dit zolang er geen drie vennoten zijn.

In de praktijk leidde deze regel in vele gevallen tot stromanoprchtning, waarbij een derde werd aangezocht om aan de pluraliteitsvereiste te voldoen.

Tevens ligt deze wijziging in de lijn van het nieuwe vennootschapsontwerp en vertoont zij een analogie, hoewel slechts in bepaalde mate, met artikel 5 van de wet op de landbouwvennootschappen.

Evenwel moet worden opgemerkt dat art. 119, 2e lid, Venn. W. behouden blijft : de oprichting van een vennootschap mag de naleving van de bepalingen van het B. W. betreffende de overeenkomsten tussen echtgenoten niet in het gedrang brengen. De imperatieve regels van het huwelijksvermogensrecht moeten worden nageleefd. Man en vrouw moeten ieder afzonderlijk vennoot zijn, anders kunnen zij als één vennoot worden beschouwd en is niet voldaan aan het vereiste van artikel 119, 3e lid, Venn. W.

De nieuwe wet heeft ook de regeling opgeheven die vroeger gold wanneer de ouders (vader of moeder) met een

of meer onbekwame minderjarige kinderen een vennootschap wilden oprichten : voortaan is het niet meer nodig dat een beroep wordt gedaan op een vreemde niet-vennoot als vertegenwoordiger van de minderjarige. Een van de echtgenoten mag de onbekwame vertegenwoordigen.

H.B.

Dienstplichtwetten

De wet van 17 december 1979 tot wijziging van artikel 12, 1, 5°, van de dienstplichtwetten (*B.S.*, 11 januari 1980) maakt een einde aan het onderscheid op het gebied van de dienstplicht tussen de zoon van een gewezen krijgsgevangene en de zoon van een gewezen politieke gevangene. Voorheen kreeg de zoon van een politieke gevangene met zes maanden gevangenschap, vrijlating op morele grond, terwijl de zoon, wiens vader na de militaire dienst vijf jaar gevangenschap had ondergaan, geen vrijlating kreeg.

De wet is van toepassing vanaf de lichte 1980. Terloops zij aangestipt dat door de wet van 27 december 1979 (*B.S.*, 11 januari 1980) de legersterkte voor 1980 op 92.948 militairen wordt vastgesteld.

W.L.

Internationale samenwerking

Het decreet van 19 december 1979 van de Cultuurraad van de Franse Cultuurgemeenschap houdende oprichting van een Commissariaat-generaal voor de internationale samenwerking (*B.S.*, 23 januari 1980) beoogt de Franse gemeenschap een nieuw instrument te bezorgen dat in staat is om een weloverwogen en gecoördineerd beleid inzake buitenlandse betrekkingen te waarborgen. Dit decreet ligt in de lijn van de wet van 20 januari 1978 houdende organisatie van de vormen van de internationale culturele samenwerking in toepassing van artikel 59bis, § 2, van de Grondwet. Bij die gelegenheid had de Raad van State gesteld (*Parl. St.*, Kamer, 1975-76, nr. 878/1, blz. 7) dat het oprichten van organismen van openbaar nut met de opdracht de culturele betrekkingen tussen een cultuurgemeenschap en het buitenland waar te nemen en te bevorderen, niet valt onder de vormen van samenwerking welke bedoeld zijn in artikel 59bis, § 2, tweede lid, van de Grondwet.

Het decreet regelt de samenstelling, de taak, de bevoegdheden en de financiële middelen van het Commissariaat-generaal.

Terloops zij aangestipt dat een gelijkaardig ontwerp-decreet in de Nederlandse Cultuurraad werd ingediend op 19 december 1979 (*C.N.C.*, *St.*, 1979-80, nr. 94/1).

W.L.

Radio en televisie

Het decreet van 28 december 1979 houdende het statuut van de Belgische Radio en Televisie, Nederlandse uitzenden

dingen (*B.S.*, 25 januari 1980) bevat het nieuw B.R.T.-statuut, dat sedert 1976 in de Nederlandse Cultuurraad ter bespreking lag C.N.C., *St.*, 1975-76, nr. 165/1). Een groot aantal bepalingen van de wet van 18 mei 1960 houdende organisatie van de instituten van de Belgische Radio en Televisie worden opgeheven wat de Nederlandse Gemeenschap betreft (art. 35).

De aandacht moet vooral gevestigd worden op de volgende nieuwigheden :

1) Er wordt een adviesraad van kijkers en luisteraars opgericht die tot taak heeft de raad van beheer te adviseren in verband met de algemene inhoud en programmering van de radio- en televisieuitzendingen (art. 15).

2) De objectiviteitsplicht die in de wet van 18 mei 1960 was voorgeschreven voor de nieuwsuitzendingen, wordt uitgebreid tot alle mededelingen en programma's met een algemeen informatief karakter.

Het uitoefenen van een journalistieke functie is onverenigbaar met het uitoefenen van functies in geschreven pers of van een politiek mandaat (art. 23).

3) De televisieuitzendingen door derden krijgen ruimere kansen, o.a. door een financiering die op die van gelijkaardige B.R.T.-programma's is afgestemd (art. 29).

Televisieuitzendtijd kan toegekend worden aan door de Koning erkende verenigingen en stichtingen die aanleunen bij een in de Cultuurraad vertegenwoordigde politieke fractie of bij een in de G.E.R.V. vertegenwoordigde beroepsorganisatie, of die een levensbeschouwelijke strekking belichamen (art. 25).

Zij maken programma's «die rechtstreeks afgestemd zijn op het verschaffen van informatieve duiding en opiniëring bij de actualiteit vanuit representatieve sociale, economische, culturele, maatschappelijke en levensbeschouwelijke stromingen» (art. 24).

Een gastprogrammaraad zorgt voor de praktische coördinatie en adviseert de raad van beheer.

Daarnaast kan de B.R.T. zelf T.V.-zendtijd toewijzen aan de in de Cultuurraad vertegenwoordigde politieke partijen (art. 31).

Wat de radio betreft kan de B.R.T. gastprogramma's laten uitzenden volgens de regelen die de Koning bepaalt (art. 32).

W.V.N.

Kieswetboek

De wet van 16 januari 1980 (*B.S.*, 5 februari 1980) heeft het Kieswetboek en de inrichtingswet der provinciale verkiezingen gewijzigd.

Er werd vastgesteld dat bij de verkiezingen steeds meer stembiljetten ongeldig verklaard worden omdat op een zelfde lijst verscheidene naamstemmen zijn uitgebracht voor kandidaat-leden of kandidaat-opvolgers en zelfs voor beiden tegelijk.

Door de aanpassing van de wet wordt bereikt dat de stembiljetten waarop verscheidene naamstemmen op een zelfde lijst zijn uitgebracht, niet meer nietig worden verklaard. Voortaan zullen die stemmen bij de telling als lijststemmen worden beschouwd.

W.L.

BOEKEN

W. VAN GERVEN, *Leerboek Handels- en Economisch Recht*, delen I, II en III, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen-Amsterdam, 1978, 1979, 744 p.

In de reeks *Beginnels van Belgisch Privaatrecht*, aangevoerd door het leidende *Algemeen Deel*, is het boek *Handels- en Economisch Recht*, deel 1, een belangrijke pijler. Veelvuldig geconsulteerd in de praktijk, herhaaldelijk geciteerd in rechtsleer en rechtspraak, is dit boek binnen het tijdsbestek van vijf jaar uitgegroeid tot een onvervangbare spil in de Vlaamse rechtsliteratuur. De tweede en derde titel, respectievelijk handelend over markt-recht en economisch grondslagenrecht, is bij het schrijven van deze tekst nog niet gepubliceerd, maar de publikatie mag binnenkort worden verwacht.

Thans bestaat van deze drie titels een beknopte uitgave in drie boekdelen, bestemd voor de studenten in de rechten bij hun studie van het handels- en economisch recht. De studenten hebben een prioriteit boven het grote juridische publiek : zij beschikken nu reeds over de drie delen en zullen ervan reeds gretig gebruik maken.

In de eerste titel «Ondernemingsrecht» staat de onderneming in al haar aspecten centraal. Dit begrip, ofschoon moeilijk definieerbaar, is volgens de auteur meer geschikt dan het verouderde begrip «daden van koophandel» om de hele economische activiteit te omvatten. Een voorstel van definitie van de onderneming wordt uitgewerkt (p. 24). Tevens wordt aandacht besteed aan de concernverhouding en aan de overheidsonderneming.

In het tweede hoofdstuk wordt het statuut van de onderneming behandeld. De algemene regelen betreffende het uitoefenen van een handelsactiviteit worden toegelicht. De regelen voor ondernemingen in moeilijkheden worden besproken met onder meer de maatregelen en initiatieven die tijdens de laatste jaren werden getroffen om deze bedrijven op te sporen en te saneren (of te vereffenen). De procedure tot het voorkomen van faillissementen waarvan die tot het verkrijgen van een gerechtelijk akkoord de voornaamste is, worden toegelicht. Uiteraard wordt de faillissementsregeling uitvoerig behandeld.

Het instrumentarium dat voor de onderneming bestaat om haar doelstellingen te bereiken maakt het voorwerp uit van het derde hoofdstuk. Zowel de handelszaak, als het geheel van industriële eigendomsrechten zoals o.m. het octrooirecht en het merkenrecht worden behandeld. Het klassieke leerstuk van de tussenpersonen wordt eveneens besproken. In de derde afdeling komen de distributie- en produktiesysteemovereenkomsten aan de orde. Alleen de concessieovereenkomsten en de licentieovereenkomsten worden in deze beknopte uitgave behandeld. Een analyse van de financierings- en zekerheidsovereenkomsten maakt het voorwerp uit van de vierde afdeling van dit hoofdstuk. Hierbij worden de instrumentaria toegelicht die in de banksector bestaan ter financiering van de onderneming (bankrekening, rekening-courant, kredietopening en documentair krediet). Omwille van de beknoptheid worden de technieken van leasing en factoring terzijde gelaten. De zekerheden die de onderneming kan aanbieden naar aanleiding van de financiering, worden eveneens aangestipt. Ten slotte wordt het recht van de waardepapieren nader behandeld.

Een studie van het marktrecht vormt de tweede titel van dit leerboek en wordt behandeld in het tweede boekdeel en in een gedeelte van het derde.

Het eerste hoofdstuk is gewijd aan de bescherming van concurrenten en consumenten, van spaarders, beleggers en ontleners. Bij een bespreking van de bescherming van concurrenten en consumenten neemt de wet betreffende de handelspraktijken een centrale plaats in. Speciale aandacht wordt besteed aan de vordering tot staking. Op een systematische wijze worden de bijzondere voorschriften ontleed inzake handelingen die in hoofdzaak strijdig zijn met de belangen van concurrenten (misbruik van know-how, verwarring, aanhaking, slechtmaking, behindering, bedongen ont-

houding, doorbreken van exclusiviteitsregelen en/of prijshandhavingssystemen, weglukken van personeel) inzake handelingen, strijdig met de belangen van concurrenten en consumenten (handelsreclame, geregelementeerde verkopen) alsook inzake handelingen in hoofdzaak strijdig met consumentenbelangen (regelen aangaande de voorlichting van het aangeboden produkt of dienst). In de tweede afdeling worden de regelen ter bescherming van spaarders, beleggers en ontleners toegelicht. Het statuut van banken, spaarkassen en andere financiële instellingen is essentieel ter bescherming van de spaarder. Beleggersbescherming is het tweede stuk van deze afdeling, waarbij de regelen ter organisatie van effectenbeurzen en aangaande het monopolie van de wisselagent tot uitvoering van de beursorder worden besproken. De procedure inzake openbare uitgifte van effecten en de regelen bij niet-publieke verrichtingen (cessie van controleparticipaties, ongewilde buitenbezitstelling van effecten, beheer van effecten) maken deel uit van het vraagstuk over beleggersbescherming. Ten slotte wordt even aandacht besteed aan de bescherming van de ontleners bij renteleningen, hypothecaire geldleningen en afbetalingskredieten.

In het tweede hoofdstuk worden de algemene marktregelen behandeld met een regulerend of dirigerend karakter. In een economisch stelsel, gegrond op de vrije markteconomie, moet de overheid zorgen voor een vrijwaring van het mechanisme van de vrije mededinging. Kartelafspraken tussen ondernemingen en misbruiken van economische machtspositie moeten worden vermeden. Bijzondere aandacht wordt dan ook besteed aan het E.E.G.-kartelrecht. Tevens treedt de overheid regulerend op ter realisatie en ter vrijwaring van een aantal sociaal-economische objectieven. Diverse domeinen worden in dit kader door de auteur behandeld: vestigingsrecht, overheidssteun, recht inzake goederenverkeer, prijsreglementering, geld- en kapitaalverkeer. Ook de planning die de overheid zowel op nationaal als op E.E.G.-vlak maakt ter realisatie van een aantal sociaal-economische objectieven, maakt deel uit van dit hoofdstuk.

De derde titel van dit leerboek is gewijd aan het economisch grondslagenrecht of volgens de opmerking van de auteur op het einde van deze titel, aan de beschrijving van enige algemeen onderkende, belangrijke tendensen in het economisch recht. In deze titel gaat de auteur op zoek naar de fundamentele waarop het economisch recht is gesteund en naar het institutionele kader waarin het economisch recht zich ontwikkelt. De onderneming, zowel de privé- als de overheidsonderneming, vormt een kernbegrip in het economisch recht en is de basis van een «ondernemingsgeleide economie». De auteur duidt op de verschuivingen in het ondernemingsbeeld, waarbij het maatschappelijk duidelijker gesitueerd en meer verantwoord ondernemerschap zich meer en meer manifesteert. Kenmerkend voor de ondernemingsgeleide economie is dat de beslissingen aangaande de produktie door de onderneming worden genomen en niet door de centrale overheid. Daarbij is het beginsel van de mededinging in bepaalde gevallen gecorrigeerd door objectieven van economische en sociale politiek, de leidraad van het economisch leven. Correcties aan dit beginsel worden aangebracht door de overheid op nationaal, E.E.G. of internationaal vlak.

Dit leerboek is rijk aan inhoud. Het biedt een zeer goede behandeling van het economisch recht in ruime zin, zowel op nationaal als op supranationaal niveau.

Evenwel werd dit boek op een bewuste wijze arm gehouden. Alle materies werden op minder uitgebreide wijze ontleed dan zulks het geval is in het leerboek over handels- en economisch recht in de reeks *Beginnelsen van Belgisch privaatrecht*. De publikatie in extenso van rechtspraak en het commentaar hierop, een eigenheid van laatstgenoemd leerboek, zijn thans achterwege gelaten. Minder essentiële onderwerpen worden niet behandeld. Uiterst gepast is echter dat de titel van deze onderwerpen wel is behouden, zodat een overzichtelijke weergave niet wordt geschaad en de mogelijkheid voor consultatie in het meer omvangrijke leerboek optimaal behouden blijft. De referenties werden tot een strikt minimum beperkt en, waar nodig, alleen in de tekst aangebracht.

Beknoptheid en eenvoud bij de behandeling van de materies zijn de voornaamste troeven van dit leerboek. Deze hoedanigheden zijn de belangrijkste basis voor de studie. Zij spelen op optimale wijze in de kaart van de student die door het rijk beboste economisch recht heen de bomen moet blijven zien.

Herman Braeckmans
Assistent U.I.A.

MEDEDELINGEN

Een eredoctoraat van de Rijksuniversiteit te Gent aan prof. Mauro Cappelletti. Laudatio van prof. M. Storme

Op 29 februari 1980 — dies natalis van de Rijksuniversiteit te Gent — werd een eredoctoraat verleend aan professor Mauro Cappelletti. Prof. Storme sprak de volgende laudatio uit:

Voor de rechtsgeleerde, die heden door onze Alma Mater wordt geëerd, bestaan geen grenzen.

Geen nationale grenzen, zoals blijkt uit zijn professoraat in Firenze én in Stanford; ook geen grenzen in het recht, aangezien hij op even briljante wijze de rechtsgeschiedenis, het grondwettelijk recht, het Europees recht en het procesrecht beheerst.

Liever dan een opsomming van personalia, titels, lidmaatschappen en boeken — een bibliotheek vol — zou ik in deze laudatio onder het vele een keuze willen doen om dit ere-doctoraat te duiden.

Zonder twijfel is het procesrecht de tak waarin Cappelletti de grootste verdiensten heeft, wat mij meteen vandaag het voorrecht verschaft aan deze «corona» diegene te mogen voorstellen, die mij bij de voorbereiding van het eerste internationaal congres voor vergelijkend procesrecht hier te Gent in 1977 de beste buitenlandse bijstand heeft verleend.

Hij had het procesrecht, in het spoor van de grote Italiaanse processualisten Carnelutti, Chiovenda en Calamandrei — van wie hij overigens het volledig oeuvre uitgeeft (*Opere giuridiche*, Morano, Napoli) — kunnen bestuderen in zijn puur-technische aspecten. Hij verkoos evenwel het formalisme, dat vooral in Italië onder invloed van het Romeins en kanoniek recht hoogtij vierde, te doorbreken.

Terecht wist hij te onderstrepen dat het procesrecht een spiegel is, die de grote problemen van rechtvaardigheid en vrijheid reflecteert, alsmede de grote thema's van de verhouding tussen individuen, groepen en Staten (*Processo e ideologie*, Il Mulino, Bologna, 1969). De maatschappelijke verschuivingen vereisen immers een snelle en efficiënte rechtsbescherming, enige toetssteen van de ware rechtsstaat. Hierbij dient de gelijkheid tussen de procespartijen als eerste streefdoel te worden vooropgezet:

«Le phénomène du procès est devenu un phénomène social de masse, d'une très grande portée. Il est donc inévitable et aussi souhaitable, que l'on affirme dans ce domaine des critères d'égalité non seulement formelle, mais réelle, qui représentent l'une des aspirations les plus profondes et les plus justifiées de l'homme contemporain» (*Procédure orale et procédure écrite*, Giuffrè, Milano, 1971, blz. 98-99).

In bepaalde gedingen kan deze gelijkheid beter gerealiseerd worden dank zij het optreden van groeperingen ter bescherming van collectieve belangen, hetgeen Cappelletti betitelde als een vorm van socialisering van het burgerlijk proces («La protection d'intérêts collectifs et de groupe dans le procès civil», *Rev.int.dr.comp.*, 1975, 571 e.v.).

Duidelijk geïnspireerd door Ovidius' uitspraak «Curia pauperibus clausa est» (Ovidius, III Amores, VIII, 55), is Cappelletti bovenal op zoek gegaan naar een betere toegankelijkheid van recht en gerecht. Daarom werd hem in 1973 de leiding toevertrouwd van

het door de Ford Foundation gefinancierde mondiale project over Access-to-Justice. In het zesdelig verzamelwerk dat vorig jaar onder dezelfde titel verscheen (*Access to Justice*, Giuffrè-Sythoff and Noordhoff, Milano, Alphen aan den Rijn, 1978-1979), wist hij in een meesterlijke synthese een wereldpanorama te schetsen van de behoeften inzake rechtsbescherming en van de instellingen, normen en technieken om deze behoeften te voldoen: «The access-to-justice approach can only lead to a judicial product of far greater beauty — or better quality — than that we now have» (o.c., vol. I, blz. 124).

Dit projectonderzoek is niet alleen van een uitzonderlijk wetenschappelijk gehalte, maar tevens een goudmijn voor rechtspractici, welzijnszorgers en beleidsmensen, wat op een merkwaardige wijze strookt met de kenspreuk van onze Gentse Alma Mater: «Inter utrumque».

Een dergelijk resultaat kon slechts bereikt worden dank zij het feit dat Cappelletti als geen ander de rechtsvergelijkende methode in het procesrecht beheerst, ondanks de bijna onoverkomelijke moeilijkheden hiervan, want het procesrecht is nog steeds, zoals Pigeau het bij het begin van de XIXe eeuw uitdrukte, de nationale rechtstak bij uitstek (*La procédure civile des tribunaux de France*, dl. I, 2e uitg., Parijs, 1811, blz. XIV, 597).

Dank zij de rechtsvergelijking wist hij te peilen naar «les grandes tendances évolutives du monde contemporain» (o.c., *Rev.trim.dr.comp.* 1975, 597).

Deze grondtendensen heeft hij o.m. onderzocht op het gebied van de fundamentele garanties voor de gedingvoerende partijen (*Fundamental guarantees of the parties in civil litigation*, Giuffrè & Oceana, 1973) en voornamelijk op het gebied van een meer gelijke toegang tot het gerecht (*Toward equal justice: a comparative study of legal aid in modern societies*, Giuffrè & Oceana, 1975).

Dit verklaart meteen waarom hem ook nog de algemene leiding werd toevertrouwd van het deel procesrecht in de *International Encyclopedia of comparative law*.

Zo hij op dit moment wellicht een der meest toonaangevende procesrechtsgelcerden is, dan durf ik te vermoeden dat dit te danken is aan een combinatie van Italiaanse «ingegno» en Amerikaanse «efficiency».

Een «combinatie» die het hem mogelijk maakt nooit te versagen, omdat hij naar het woord van de dichter weet dat «de aarde de gevechten draagt van wie niet berust» (Jan Veulemans, *Aarde*).

Een gevecht om het recht dat hij opnieuw heeft opgenomen bij de leiding van een nieuw project over de Europese juridische integratie (*Methods and tools for European legal integration*).

En ondanks dit alles en het vele dat ik bij gebrek aan tijd niet kon vermelden zult u het mij niet ten kwade duiden dat ik ten slotte herinner aan de fiere Florentijn, die Cappelletti is, een fierheid die hij op ontroerende wijze heeft vertolkt in een schrijnend-poëtisch verhaal over de in 1966 verzopen stad Firenze «la mia madre, la mia figlia» (*Il sale dell'Alluvionato*, Torino, 1967).

Carissimo Mauro,

Sperando che Lei comprenderà mio italiano così bene come il mio fiammingho, essendo un poliglotta, vorrei aggiungere una sola parola nella sua lingua materna.

La storia ci insegna purtroppo che fu un nativo di Gent, l'imperatore Carlo Quinto, chi in 1530 ha messo un termine all libera repubblica-città di Firenze e chi ordinò di smantellare le mura della città.

Possa il dottorato honoris causa, conferito dall'Università di Gent ad un illustre figlio di Firenze, essere un balsamo sulla ferita, data 450 anni fa da un concittadino di Gent. Che questo possa allo stesso tempo essere un simbolo di una pacifica collaborazione scientifica fra le nostre due Università e le nostre due città.

Mijnheer de Rector,

Mag ik u verzoeken aan onze nieuwe doctor honoris causa de epitoga en het diploma te willen overhandigen.

Gelijke behandeling mannen en vrouwen in Nederland

De Wet gelijke behandeling mannen en vrouwen (Wet van 1 maart 1980, Staatsblad nr. 86) treedt 15 maart 1980 in werking. Met deze wet wordt wat betreft Nederland uitvoering gegeven aan de Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 9 februari 1976.

De wet verbiedt de werkgever om bij het aangaan en de beëindiging van een arbeidsovereenkomst en in de arbeidsvoorwaarden verschil te maken tussen mannen en vrouwen.

Ook bij de uitoefening van het vrije beroep mag geen onderscheid tussen mannen en vrouwen worden gemaakt.

Hetzelfde geldt voor advertenties waarin een betrekking wordt aangeboden, voor de sollicitatieprocedure, voor beroepskeuzevoorlichting, beroepsonderwijs, bij- en omscholingscursussen, promotiekansen en mogelijkheden tot ontplooiing binnen het vrije beroep.

Degene in wiens nadeel een verboden onderscheid is gemaakt kan zich behalve tot de rechter ook wenden tot een speciale commissie, de Commissie gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid.

De wet verbiedt zowel direct als indirect onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen bij de arbeid.

Onder direct of onmiddellijk onderscheid wordt verstaan een onderscheid dat rechtstreeks te maken heeft met iemands geslacht. Een vrouw wordt in dat geval omdat zij vrouw is onder overigens gelijke omstandigheden anders behandeld dan een man. Of omgekeerd: een man wordt anders behandeld omdat hij man is.

Onder indirect of middellijk onderscheid verstaat de wet een onderscheid dat wordt gemaakt door verwijzing naar een hoedanigheid die op zichzelf geen verband houdt met iemands man- of vrouwzijn, maar die in de praktijk met name op personen van een bepaald geslacht van toepassing is. De wet noemt als voorbeeld verwijzing naar de echtelijke staat of naar de gezinsomstandigheden. Onder het laatste valt bijvoorbeeld verwijzing naar het zijn van kostwinner of niet-kostwinner.

In het algemeen is het maken van onderscheid wel toegestaan in die gevallen waarin het man- of vrouwzijn noodzakelijkerwijs de functie bepaalt. De strekking van de Europese richtlijn en ook van de wet is echter dat dit niet te snel mag worden aangenomen.

Spreekende voorbeelden van functies waarvoor het geslacht bepalend is zijn de beroepen van zanger of zangeres en van toneelspeeler of toneelspeelster.

Het verbod van onderscheid tussen mannen en vrouwen geldt voor de opleiding tot een beroep ook niet als de eigen aard van een instelling van bijzonder onderwijs zich daartegen verzet. Gedacht wordt hier met name aan levensbeschouwelijke aspecten.

Onderscheid dat gemaakt wordt om personen van een bepaald geslacht in een bevoorrechte positie te plaatsen met de bedoeling feitelijke ongelijkheden op te heffen, is eveneens toegestaan.

Als bijvoorbeeld een bepaald soort werk tot nu toe vooral door mannen wordt gedaan, mag men vrouwen speciaal tot dat soort werk aanmoedigen. Bij de keuze tussen kandidaten van gelijke geschiktheid mag dan een voorkeur voor vrouwen meespelen.

Voor de werkgever — dus in geval van een arbeidsovereenkomst — geldt dat het verbod van onderscheid tussen mannen en vrouwen niet van toepassing is als het gaat om bepalingen die ten doel hebben de vrouw te beschermen, met name in geval van zwangerschap of moederschap.

Iedereen die meent dat er in zijn nadeel onderscheid is gemaakt dat door de wet verboden is, kan zich wenden tot een speciale commissie, de Commissie gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid. Dit is dezelfde commissie die al bevoegd was voor zaken die verband houden met de Wet gelijk loon voor mannen en vrouwen. Die commissie wordt met het oog op de ruimere werkingssfeer van de nieuwe wet uitgebreid met andere deskundigen.

Ook ieder die wil weten of hij door zijn handelwijze in strijd komt met de wet, kan de Commissie gelijke behandeling om advies vragen.

Als een verzoek binnenkomt, stelt de commissie een onderzoek in. Haar zienswijze brengt zij vervolgens ter kennis van de verzoeker en van degene die het gewraakte onderscheid zou hebben gemaakt.

Als men een klacht heeft is men niet verplicht zich eerst tot de Commissie gelijke behandeling te wenden. Men kan ook rechtstreeks naar de (burgerlijke) rechter gaan als men meent dat een verboden onderscheid is gemaakt. De rechter kan dan een bindende uitspraak tussen partijen doen.

Wel is het van belang dat ook de rechter het oordeel van de commissie kan vragen. De wet biedt daartoe de mogelijkheid. Hetzelfde geldt voor andere instanties die moeten beslissen in een geschil over een al dan niet verboden onderscheid. Te denken valt bijvoorbeeld aan een geschillencommissie die in een collectieve arbeidsovereenkomst is aangewezen.

Als de Commissie gelijke behandeling zonder dat er een verzoek is binnengekomen het vermoeden heeft van een verboden onderscheid, kan zij zich uit eigen beweging tot de minister van Sociale Zaken wenden en hem vragen te laten onderzoeken of er een verboden onderscheid is gemaakt. Van de bevindingen van dat onderzoek stelt de minister de commissie op de hoogte.

De commissie kan haar conclusies uit de gegevens waarover zij bij de vervulling van haar taak de beschikking krijgt, onder meer ter kennis brengen van werkgevers- of werknemersorganisaties, van organisaties uit het beroepsleven of van ondernemingsraden, bijvoorbeeld omdat het blijkt te gaan om een algemeen gemaakt onderscheid.

De commissie brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden. Dat verslag kan openbaar worden gemaakt.

De bepalingen in de wet van 1 maart 1980 die betrekking hebben op de wervings- en selectiefase (advertenties en sollicitatieprocedure) zijn ook van toepassing op het overheidspersoneel. Hetzelfde geldt voor de beroepskeuzevoorlichting en de toelating tot beroepsopleidingen.

De overige bepalingen van de wet, ook die over de Commissie gelijke behandeling, zijn in het algemeen niet van toepassing op de overheidssector. Daarvoor komt een afzonderlijke regeling waardoor ook voor deze categorie werkenden zal worden voldaan aan de richtlijn van de Europese Gemeenschappen. Naar inhoud zal die regeling overeenkomen met de regeling die in de nieuwe wet is neergelegd.

BERICHTEN

Colleges over internationale juridische samenwerking aan de Rechtsfaculteit van de Vrije Universiteit te Brussel

Het is bekend, dat aan de Rechtsfaculteit van de V.U.B. een academische titel van «Master in international and comparative law» kan worden behaald.

De colleges worden gegeven gedurende twee semesters door professoren van de rechtsfaculteiten van Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven.

Dit academisch jaar — van oktober 1980 tot juni 1981 — is gewijd aan «International legal cooperation».

Voor inlichtingen en inschrijving: Vrije Universiteit Brussel, c/o prof. dr. F. De Pauw, Pleinlaan 2, 1050 Brussel.

International conference on the ethics and responsibilities of the legal profession te Tel Aviv

Onder het voorzitterschap van prof. Arnold Enker wordt te Tel Aviv (Israël) van 17 t/m 21 augustus 1980 een internationale conferentie gehouden, gewijd aan het hierboven vermelde onderwerp.

De taal van de conferentie is het Engels. De hierna volgende

themas worden behandeld: the lawyer as advocate, the lawyer as legal adviser, the senior government lawyer in the international setting, distribution of legal services, public service law, the lawyer-client-relationship, professional organization, the education and training of ethical lawyers.

Inlichtingen zijn te verkrijgen bij: International Conference on the ethics and responsibilities of the legal profession. P.O.B. 29313, Tel-Aviv, Israël.

Ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging voor Internationaal Recht

De jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging voor Internationaal Recht zal plaatsvinden op *zaterdag 19 april 1980* in de vergaderzaal van het Erasmusgebouw (complex A-faculteiten van de Katholieke Universiteit), Erasmuslaan 40, Nijmegen, aanvang 10.30 uur.

Ter vergadering zullen worden besproken een tweetal preadviezen uitgebracht door mr J.H. Diephuis en prof. mr C.W.A. Timmermans over "Erkenning van vreemde vennootschappen en rechtspersonen".

De preadviezen zullen eind maart aan de leden worden toegezonden en dan voor niet-leden bij de uitgever, Libresso B.V., Deventer, verkrijgbaar zijn.

Voorafgaand aan deze vergadering zal op vrijdag 18 april 1980, eveneens in het Erasmusgebouw een inleiding worden gehouden door dr. R. van Rooij over het ontwerp E.E.G.-Verdrag betreffende het toepasselijke recht op verbintenissen uit overeenkomst. Deze inleiding, die gevolgd zal worden door discussie, zal aanvangen om 20.00 uur. Ook niet-leden van de N.V.I.R. zijn welkom.

Inlichtingen bij het secretariaat, Koninginnegracht 27, Den Haag of telefonisch 070-63.33.03.

Nederlandse Vereniging voor Procesrecht

De voorjaarsvergadering van de Vereniging zal plaatsvinden op *vrijdag 18 april 1980 om 14.00 uur* in de congreszaal van restaurant Hoog Brabant (centrum Hoog Catharijne) te Utrecht, over het onderwerp «Echtscheiding en Proces».

Als inleiders zullen optreden mr. W.L. Haardt (raadsheer in de Hoge Raad) en mr. F.B. Keulen (advocaat te Utrecht), die onder meer het ontwerp van wet «herziening van het echtscheidingsprocesrecht en het omgangsrecht in verband met scheiding» nr. 15.638 aan de orde zullen stellen.

Na de inleiding zal gelegenheid worden geboden tot forum-discussie, waartoe zich tezamen met de beide inleiders bereid verklaard hebben in het forum zitting te nemen: mr. Marijn de Koning, journaliste; mr. J.A. Nota, lector jeugdrecht R.U. Leiden; mr. M.J.M. Tripels, lid van de Tweede Kamer.

Ontvangst vanaf 13.30 uur; einde bijeenkomst 17.30 uur; waarna aperitief.

Ter gelegenheid van deze bijeenkomst is door de inleiders een stellingen-reeks samengesteld, welke te voren aan de leden zal worden toegezonden.

Het ligt in het voornemen, dat door uitgeverij VUGA B.V. te 's-Gravenhage een samenvattende brochure wordt uitgegeven, die zo mogelijk kosteloos aan de leden zal worden verstrekt.

Belangstellenden voor deze bijeenkomst, die zich als lid willen opgeven, kunnen zich wenden tot de Secretaris van de Vereniging, mr. B.J. van Heyst, Emmalaan, 23, 3581 HN Utrecht, tel. 030-521.434.

Jaarvergadering Nederlandse Vereniging voor rechtsvergelijking

Op 15 maart 1980 hield de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking haar jaarvergadering te Nijmegen.

Gedebatteerd werd over het preadvies van mr. F.W. Grosheide en F.J.A. Van der Velden: Uitkering en indexering na echtscheiding,

voorafgegaan door een rede van de voorzitter van de vereniging, prof. mr. H.U. Jesserun d'Oliveira.

Seminarie voor productiviteitsstudie en -onderzoek — Computer-management

De snelle evolutie in de computertechnologie verplicht elke betrokkene zich voortdurend bij te scholen.

Betrokkene is niet de computerspecialist alléén, maar élke manager die, zo hij zijn verantwoordelijkheid bij de conceptie, ontwikkeling en invoering op doelmatige wijze wil uitoefenen, inzicht nodig heeft in die problematiek.

Kritische momenten in het computerisatieproces zijn zeker het vooronderzoek en de keuze van hard- en software : waar men een technische keuze dient te maken (batch of on-line) ; goede voorwaarden moet negociëren ; zich juridisch moet beveiligen ; een gepast intern controlesysteem invoeren ; programmatuur, apparatuur en gegevens beschermen...

Deze cyclus wil de manager wapenen voor een goede aanpak van de kritische momenten.

Hij bevat twee modules :

— één waarin de technische aspecten worden behandeld ; hiervoor wordt de workshop-formule toegepast en is het aantal deelnemers strikt beperkt ;

— één waarin minder technische, en o.m. juridische en controleproblemen worden aangepakt.

Naar eigen voorkennis en interesse kan elke deelnemer het voor hem meest passende programma samenstellen.

Hierna volgt het programma van Module B.

Juridische en controleaspecten van computerkeuze en -gebruik.

Deze module legt de nadruk op de noodzaak het onderhandelingsproces op systematische wijze te voeren (21.4.80), en voor een juridisch verantwoorde indekking te zorgen (22.4.80). Tevens worden de maatregelen behandeld die men ter beveiliging van het systeem kan nemen, in het bijzonder de invoering van degelijke interne controles en de opbouw van een goede relatie tussen management en informatici (28.4.80).

Elke studiedag van deze module kan ook door niet-technici worden gevolgd.

Maandag 21 april 1980 — Wederzijdse rechten en plichten

1. Belang van de overeenkomst :
Situering van de contractovereenkomst, meer in het bijzonder het standaardcontract, vanuit juridisch standpunt (voor niet-juridisch gevormde deelnemers) ; of, voor juridisch gevormde deelnemers : Beknopte inleiding op de informatica.
2. Het bewerkstelligen van een gepaste overeenkomst :
- mogelijkheden voor het afdwingbaar maken van een specifieke overeenkomst
- voorwaarden om mondelinge beloften, zo nodig, naderhand invorderbaar te stellen
- procedures ter vaststelling van falen en van schadeloosstelling
- de aansprakelijkheid van de computerconstructeur.
3. Analyse en evaluatie van de meest gebruikelijke computercontracten :
- doorlichting van de standaardovereenkomsten van de voornaamste computerleveranciers.
Docenten : prof. dr. R. Swennen (U.I.A.) ; prof. dr. J.M. Nellissen (K.U.L.) ; G. Vandenberghe ; dr. ir. D. Deschoolmeester (S.P.S.O.).

Dinsdag 22 april 1980 — Contractnegotiatie

1. Analyse en evaluatie van de gebruikelijke standaardovereenkomst (vervolg).

2. Negotiëren met computerleveranciers :
- de overeenkomst als negotiatiemiddel
- betrokken belangen en personen
- kenmerken van een gepaste onderhandelingsstrategie.
3. De auteursbescherming van programmatuur (juridisch standpunt).
Docenten : prof. dr. F. Gotzen (K.U.L.) ; dr. ir. D. Deschoolmeester en G. Vandenberghe (S.P.S.O.).

Maandag 28 april 1980 — Praktische methodes voor de invoering van een geautomatiseerd informatiesysteem

1. Invloed van de automatisering op de interne controle.
2. Audit van computertoepassingen en van het computer exploitatiecentrum.
3. Principes van de organisatie van de EDP-audit functie.
4. Praktische ervaringen met de automatisering en implementatie van een informatiesysteem (project-management).
5. De rol van management en gebruikers bij een automatiseringsproject.
Docenten : ir. R. Gelper (Arthur Anderson & C°) ; ir. A. Hamerlinck (Sidmar) ; ir. G. Vandecasteele (Upjohn) ; dr. ir. D. Deschoolmeester (S.P.S.O.).

Praktische inlichtingen

De zittingen hebben plaats in de seminariezaal van het Seminarie voor Productiviteitsstudie en -Onderzoek, St.-Pietersnieuwstraat 49, 9000 Gent, van 9.00 u. en eindigen te 17.30 u.

Alle bijkomende toelichtingen zijn te verkrijgen op bovenvermeld adres en per telefoon (091/25.63.53).

De inschrijvingen worden in volgorde van aankomst behandeld.

Commission on Contemporary Folk Law

In december 1978 werd in New Delhi door het congres van de International Union of Anthropological and Ethnological Sciences (IUAES) opgericht een Commission on Contemporary Folk Law, die inmiddels ook wordt ondersteund door de International Association of Legal Science (IALS) op het hoofdkantoor van Unesco. De nieuwe Commissie beoogt een bundeling van hen die — vanachter hun bureau of in het veld — betrokken zijn bij of in theoretische of praktische vragen m.b.t. hedendaags volksrecht. De studie van volksrecht (folk-, customary, indigenous-, unofficial law — de internationaal meest aanvaardbare benaming zal t.z.t. wel naar boven komen) krijgt een nieuw perspectief indien men zich bewust maakt van het bestaan van rechtspluraliteit niet alleen in landen met etnische minderheden of autochtone meerderheden, maar ook in de geïndustrialiseerde samenleving als zodanig.

Een oproep van de nieuwe Commissie werd in 1979 beantwoord door ruim zestig juristen en antropologen/sociologen uit vele delen van de wereld, die aan dit initiatief wilden deelnemen. De eerste Newsletter verscheen in juni 1979, vergezeld van een questionnaire waarop deelnemers hun aandachtsvelden en vraagstellingen konden meedelen. De tweede nieuwsbrief komt uit in april 1980. Inmiddels worden voorbereidingen getroffen voor een vergadering en wetenschappelijk symposium in 1981.

De ad-hoc stuurgroep van de Commissie bestaat uit : R.L. Abel (Los Angeles), A. N. Allott (Londen), U. Baxi (New Delhi), F. von Benda-Beckmann (Leiden), M. Chiba (Tokio), H.W. Finkler (Ottawa), M. Galanter (Madison), J. Griffiths (Groningen), M.D. Kirby (Sydney), K. Kludze (Accra), M. Koesnoe (Surabaya), G. van den Steenhoven (voorzitter, Nijmegen), A. Strijbosch (Nijmegen).

Wie zich gemotiveerd voelt om aan dit multidisciplinaire initiatief mee te werken, kan zich opgeven bij het secretariaat van de Commissie, p/a Instituut voor Volksrecht, Katholieke Universiteit, Oranjesingel 72 te Nijmegen, met opgave van naam, leeftijd, permanent en correspondentie-adres, huidige werkkring, universitaire achtergrond, en geografische en thematische terreinen van onderzoeks- en/of praktische betrokkenheid.